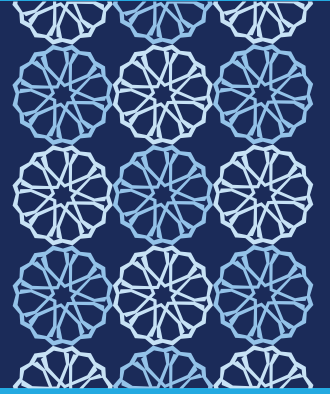
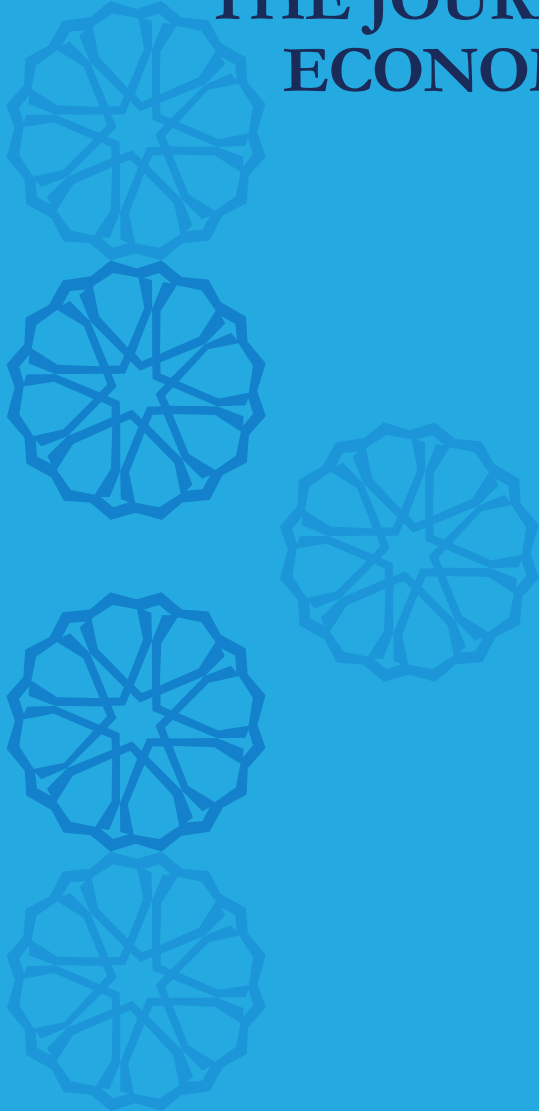

SOSYAL
EKONOMİK
ARAŞTIRMALAR DERGİSİ

THE JOURNAL OF SOCIAL
ECONOMIC RESEARCH

SELÇUK
ÜNİVERSİTESİ
YAYINLARI

2024

Cilt: 24 Sayı: 1

Volume: 24 Issue: 1

SELÇUK
ÜNİVERSİTESİ
YAYINLARI

ISSN: 2148 – 3043

Selçuk Üniversitesi

SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ

Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi

The Journal of Social Economic Research

Dergimizin tarandığı indeksler:

ProQuest ABI/INFORM Global, EBSCO-Central&Eastern European Academic Source, EBSCO-Business Source Ultimate

İNDEKSLER

ISSN: 2148 – 3043

Selçuk Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi
The Journal of Social Economic Research
Cilt / Volume: 24 Sayı / Issue: 1 Nisan / April 2024

İmtiyaz Sahibi/ Published by
Prof. Dr. Metin AKSOY
Rektör / Rector

Baş Editör - Yazı İşleri Md. / Editor in Chief
Doç. Dr. Esen ŞAHİN

Alan Editörleri / Field Editors

Arş. Gör. Leman Sinem TOPCUOĞLU
Arş. Gör. Mustafa TEK
Dr. Ö r. Üyesi Nurullah EKMEKÇİ
Arş. Gör. Tuğçe VATANDAE
Dr.Öğr. Üyesi Ömer AKKAYA
Arş. Gör. Umut YAVUZ
Arş. Gör. Ömer ARSLAN
Arş. Gör. Mustafa Serdar ACAR
Arş. Gör. Fatih Özgür KENAR

Etik Editörü / Ethics Editor
Doç. Dr. Aydan YÜCELER

İstatistik Editörü / Statistics Editor
Doç Dr. Sahra SAYĞAN TUNÇAY

Sosyal Medya Editörü / Social Media Editor
Doç. Dr. Hakan ALPTÜRKER

İlk Okuma Editörü / Primary Read Editor
Arş. Gör. Umut YAVUZ

Yabancı Dil Kontrol Sorumlusu - Redaktör - Son Okuyucu / Proofreader
Arş. Gör. Leman Sinem TOPCUOĞLU
Arş. Gör. Fatih Özgür KENAR

Yazışma Adresi

Doç. Dr. Esen ŞAHİN
Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi
Selçuk Üniversitesi, Alaaddin Keykubat Yerleşkesi,
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
42079
Konya – TÜRKİYE

Contact Address

Assoc. Prof. Esen ŞAHİN
The Journal of Social Economic Research Selçuk
University, Alaaddin Keykubat Campus Faculty of
Economics and Administrative Sciences
42079
Konya - TURKEY

Tel: (0332) 241 19 00 - 1912 **Fax:** (0332) 241 00 46
e-mail: iibf.dergi@selcuk.edu.tr - eboztas@selcuk.edu.tr

Dergide yer alan yazılarda ileri sürülen görüşler yazarlara aittir, yayımlayan kurumu bağlamaz.

SELÇUK
ÜNİVERSİTESİ
YAYINLARI

<https://yayinevi.selcuk.edu.tr>

Danışma Kurulu / Advisory Board

Prof. Dr. Ahmet AY - Selçuk Üniversitesi İktisat Bölümü

ORCID: 0000-0002-6763-9568 / E-Posta: ahmetay@selcuk.edu.tr

Prof. Dr. Ercan EREN - Yıldız Teknik Üniversitesi İktisat Bölümü

ORCID: 0000-0003-4513-278X / E-Posta: eren@yildiz.edu.tr

Prof. Dr. Ferda HALICIOĞLU - Bradford Üniversitesi İktisat Bölümü

ORCID: 0000-0001-7528-0973 / E-Posta: f.halicioglu@bradford.ac.uk

Prof. Dr. Taleb M. Awad-WARRAD – Ürdün Üniversitesi İşletme Ekonomisi Bölümü

ORCID: 0000-0003-2233-0636 / E-Posta: t.awad@ju.edu.jo

Doç. Dr. Mehmet MERT - Akdeniz Üniversitesi Ekonometri Bölümü

ORCID: 0000-0003-1406-4075 / E-Posta: mmert@akdeniz.edu.tr

Prof. Dr. Metin BERBER - Karadeniz Teknik Üniversitesi İktisat Bölümü

ORCID: 0000-0001-8935-8276 / E-Posta: berber@ktu.edu.tr

İçindekiler / Table of Contents

Araştırma Makaleleri / Research Articles

Teoriden Pratiğe Yeşil Politika Üzerine Bir İnceleme
Review of Green Policy From Theory To Practice

Cavit Emir GÜNGÖREN.....1

Social Capital in Arab Countries: A Theoretical Perspective
Arap Ülkelerinde Sosyal Sermaye: Teorik Bir Bakış Açısı

Deena SALEH.....15

Yeşil İnovasyon Kavramının Bibliyometrik Analizi: Scopus Veri Tabanında Bir Uygulama
Bibliometric Analysis of the Concept of Green Innovation: An Application in Scopus Database

Tuncay ODABAŞ.....29

Teoriden Pratiğe Yeşil Politika Üzerine Bir İnceleme

A Review of Green Policy From Theory To Practice

Cavit Emir GÜNGÖREN^a

ÖZ

^a Doktora Öğrencisi, Trakya Üniversitesi, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Edirne, Türkiye. / PhD Student, Trakya University Public Administration Department, Edirne, Türkiye
ORCID: 0000-0001-2345-6789

E-posta/E-Mail:
egngrn@hotmail.com

Sorumlu Yazar
Corresponding Author
Cavit Emir Güngören

Makale Türü
Article Type
Araştırma Makalesi
Research Article

Geliş Tarihi
Received
27.09.2023

Kabul Tarihi
Accepted
26.03.2024

ROR ID
045hgzm75

Amaç - Bu çalışma yeşil örgütlerin, temel tezlerini ne boyutta pratiğe yansıttığını ortaya koymaya çalışmaktadır.

Yöntem - Çalışmanın amacı bağlamında yöntem olarak ilk bölümde yeşil politikanın teorik kısmına ikinci bölümde pratik kısmına yer verilerek bir çözümlene yapılacaktır. Yeşil politikanın temel tezlerinin politik ve sivil toplum deneyimlerindeki sürekliliklerine ve sınırlılıklarına odaklanılmaktadır. Ayrıca çalışmada veri toplamı yöntemi olarak literatür taraması tercih edilmiştir.

Bulgular - Çalışmanın vardığı öncelikli bulgu yeşil ideolojinin temel tezlerinin pratikte karşılık bulmadığıdır. Örneğin kalkınma hedefi her zaman sürdürülebilir ekonomi modellerinin önünde tutulmuştur.

Sonuç - Yeşil politika temel prensipleri konusunda pratik açıdan radikal davranmama da paradigmasını dünya kamuoyuna kabul ettirme de başarılıdır.

Anahtar Kelimeler: Çevre, Doğa, Yeşiller, Ekoloji, Anti-Endüstriyalizm

ABSTRACT

Purpose - This study tries to reveal to what extent green organizations reflect their basic theses into practice.

Methodology - In the context of the purpose of the study, an analysis will be made by including the theoretical part of the green policy in the first part and the practical part in the second part. It focuses on the continuities and limitations of the main theses of green policy in political and civil society experiences. In addition, literature review was preferred as the data collection method in the study.

Findings - The primary finding of the study is that the basic do not find a response in practice. For example, the development targets have always been prioritized over sustainable economic models.

Conclusion - While green policy may not be radical in its basic principles in practical terms, it has been successful in getting its paradigms accepted by the world public opinion.

Keywords: Environment, Nature, Greens, Ecology, Anti-Industrialism

GİRİŞ

Çevre sorunlarına odaklanma, çevrenin içinde bulunduğu durumu sorunlu olarak ele alma, başka bir ifade ile politikayı çevreden yana bükme, yirminci yüzyıla ait paradigmlar olsalar da çevre problemleri tarih sahnesine ansızın çıkmamıştır. Çevresel değerlerdeki bozulma uygarlık temellerinin atıldığı Neolitik Çağa kadar uzansa da çevrenin değerler yitimi, kirlenmesi ve bozulması yenilenme karşısında galip gelmemiştir. Yani doğanın kendini yenilemesi, tahribatının önünde seyretmiştir. Başka bir ifade ile ilkel araç kullanımı, belli yerde yoğunlaşan nüfus, ormanların yakılması, bataklıkların kurutulması, savaşlar ve bu tarihsel uğraklardaki benzer gelişmelerin sanayi devrimi ve aydınlanma düşüncesine kadar doğa üzerinde yıkıcı bir etkisi bulunmamaktadır (Duru, 1995: 8-11).

Aydınlanma çağı ile birlikte doğaya bakışta Tanrıca mertebesinin yerini doğanın maddi özelliklerini önceleyen mekanik yaklaşım almıştır. Böylelikle insan sömürüsüne ve kullanımına açık bir hale dönüşmüştür. Organik evren kabulünden dünya makinesine yönelim, modern çağların baskın anlayışı halini almıştır. Bu paradigma değişimi fizik ve astronomide Copernicus (1473-1543), Galileo (1564-1642) ve Newton'un (1643-1712) çalışmalarıyla zirveye çıkan kökten değişimler sonucunda oluşmuştur. On yedinci yüzyılın bilimi Descartes'in (1596-1650) matematiksel doğa tasvirinden ve zihin beden ayırımından etkilenmiştir. Bu dönemin başka bir önemli ismi Bacon'un (1562-1626) düşünceleri ile doğa insanın gücünü sergileyeceği bir hâkimiyet alanına dönüşmüştür (Bıçkı, 2001: 34-35). İnsanlık, aydınlanma düşüncesiyle bir yandan hızla gelişen bilim, teknoloji ve sanayi ile doğa hâkimiyetine katkı sağlarken bir yandan da üretim biçiminin gelişmesiyle kendi hizmetinde olan doğanın tahribat sürecini hızlandırmıştır. Sanayileşme ve kentleşme ile birlikte doğaya salınan katı, sıvı ve gaz atıkların boyutunda artış görülmüştür (Güçlü, 2007: 50-51).

Doğa tahribatındaki artış başka bir ifade ile kapitalist üretim biçiminin toplum üzerinde egemen oluşu doğaya biçilen değeri düşünsel ve pratik olarak farklılaştırmıştır. Doğa üzerinde egemenlik kurmayı amaçlayan politik ve ekonomik pratiklerin neden olduğu sonuçlar 19. yüzyılda çevreciliğin ihtivasını oluşturmuş, aynı şekilde 20. yüzyılda politik çevre hareketlerinin politik ve ekonomik ajandalarının içeriğini belirlemiştir. İnsanı doğadan ayrı kategoride ele alan görüş, doğa-insan arasındaki ilişkinin yeniden kurulması ile değişime uğramıştır. İnsan, doğanın bir parçası olarak ele alınmaya başlanmıştır. İnsanın doğayla ilişkisinin seyri doğaya hâkim olma düşüncesinden, doğayla beraber yaşamının olanaklarını aramaya evrilmiştir. Bu dönüşüm çevreciliğin felsefi argümanlarının temel determinist (belirlenimci) motiflerini meydana getirmiştir (Öztürk, 2019: 23-25). Bu motiflerden en belirleyici olanı akılcılık ilkesi üzerine kurulu aydınlanma sürecinin sorgulanmaya başlaması olarak gösterilmektedir. Bu aynı zamanda ekoloji¹ için önemli bir gelişme sayılmaktadır. Ekoloji kavramı ilk kez Ernst Haeckel (1834-1919) tarafından 1886 yılında *Generelle Morphologie* adlı eserinde canlıların çevreleriyle ilişkisinin bilimi anlamında kullanılmıştır. Yeşil politika bilime ve akılcılığa karşı septik yaklaşımına rağmen önemsenmesini ve tarihsel bir güç olmasını Ekoloji bilimine borçludur. Öte yandan Fransız romantikleri ve İngiliz romantik muhafazakârlarının da etkisi olmuştur. Çünkü romantikler mekanik evren tezine antitez olarak canlı ve devingen evreni yerleştirmiştir. Romantizmde doğa, cansız bir madde yığını değil; insanı geliştirecek bir öğretmendir (Bolsu Oygür, 2009: 21).

Yeşil politikanın beslendiği diğer eleştirel görüşlere dünya üzerindeki kaynaklara göre nüfusun fazla olduğunu vurgulayan Robert Malthus (1766-1834), kapitalizmin yeni tüketiciler ve suni zevkler yarattığını belirten Paul Lafargue (1842-1911), sayılabilmektedir. Bunlara ek olarak ütöpik sosyalistlerden çevreye duyarlı yaşam formlarını uygulamaya koymayı amaçlayan Robert Owen (1771-1858), falanjları, kapitalizme bir seçenek olarak sunan Charles Fourier (1772-1837) kaydedilmektedir. Ayrıca yeşil düşüncüyü besleyen eleştirel görüşlere, Mihail Bakunin (1814-1876) ve Prince Peter Kropotkin (1842-1921) gibi anarşistlerin küçük ölçekli üretim ve komün temelinden hareket eden toplum tasavvurları örnek gösterilebilir. Bu sayılanlar dışında Perkins Marsh (1801-1882), William Morris (1834-1896), Alfred Wallece (1822-1913) Lewis Mumford (1895-1990) gibi isimler sanayileşmenin çevre üzerindeki olumsuz etkisine dikkat çeken eleştirilerde bulunmuşlardır (Duru, 1995: 8-9).

Yeşil politikayı besleyen başka bir damar olarak Batı toplumlarında meydana gelen 1968 hareketleri, öğrenci hareketleri, barış hareketleri, nükleer karşıtı hareketler ve kadın hareketleri gösterilmektedir. Sol hareketlerin eylem dalgası içerisinde gelişen protestolar çevre ile ilgili yayınlardan itibaren ekolojik muhalefet de filizlenmeye başlamıştır Mutlu, 2005: 38). Bunlara ek olarak maddi çıkarlara, otoriteye itaate, ailenin kutsallığına, endüstri toplumuna karşı çıkan doğaya dönüşü savunan beat ve hippie kuşakları da yeşil politikayı etkilemiştir. Bir diğer etkileyen unsur ekonomik faaliyetlerin çevresel sonuçlarına dikkat çeken yayınlarda

¹ Çevrecilik, ekolojizm, Yeşil ideoloji, Çevreci ideoloji birbiri yerine kullanılabilen sözcüklerdir (Çoban, 2018: 455).

olmuştur. Bu yayınlar aynı zamanda yeşil hareketin hazırlık kitapları olarak gösterilmektedir. Rachel Carson (1907-1964) *Sessiz Bahar* (1962) isimli çalışmasında tarımsal ilaçlamanın zararını vurgulamıştır. Barry Commoner (1917-2012) ise ekosistemin kendi içinde bir dengesinin olduğunu ve ekonominin bu dengeyi bozduğunu kaydetmiştir. Herbert Marcuse (1898-1979) *Tek Boyutlu İnsan* (1964) adlı eserinde tüketime sunulan ürünlerin belirli bir ideolojik eksen sunduğunu ve yaşam biçimi dayattığını belirtmiştir (Çoban, 2017: 457).

Doğa tahribatının yenilenmenin önüne geçmesi, doğa kaynaklarına bakışın değişmesi, kapitalist üretim tarzının gelişmesi, minimal yaşamı destekleyen görüşlerin ortaya çıkması, nüfusun artması, 20. Yüzyılın karakterini belirlediği toplumsal eylemler ve tüketim toplumu eleştirileri ile birlikte dört köşesi belirlenmiş bir yeşil ideoloji ortaya konulmuştur. Bu çalışma da yeşil politikanın izleklerini, teorik denklemini ve temellerini ve pratiğe dönüşmesini konu almaktadır. Çevreci ideolojinin teorik kabulleri ile pratik eylemliliği arasındaki tutarlılığı ve sınırlılıklarını ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu amaca odaklanırken yeşil politikanın temel tezlerini pratiğe adım atarken bıraktığı hipotezinden harekete geçilmektedir. Sunduğu alternatif toplum çözümlemesini güncel deneyimlerinde savunmadığı iddia edilmektedir. Bu hipoteze ulaşırken yeşil politikanın pratik yönünün, oluşturan teorik formülasyonda nereye konumlandığını görebilmek için teori ve güncel yansımalarının karşılaştırıldığı bir yöntem benimsenmektedir. Bu karşılaştırmanın kapsamını çevreci ideolojinin Avrupa ve Türkiye'deki deneyimleri oluşturmaktadır. Yeşil hareketin teorik ve pratik yönünün karşılaştırıldığı teorinin pratik süzgecinden geçirildiği ve deneyim perspektifinden eleştirildiği bir yaklaşımın literatürdeki azlığı sebebiyle bu yaklaşım çalışmanın önemini temsil etmektedir.

1. YEŞİL POLİTİKAYA BAKIŞ: TEMALAR, İLKELER

Yeşil politika sadece çevre içeriğinden, çevresel reflekslerden, çevresel sorunlara karşı aksiyom almaktan ve kaygı duymaktan meydana gelmemektedir. Öte yandan benzer içerikler farklı politik ideolojiler tarafından da sahiplenilmektedir. Başka bir ifade ile yeşil politikanın tek başlığı çevre değildir, bununla birlikte ekonomik, politik, toplumsal ve kültürel yaşamın çeşitli boyutlarına içkin sorunlar üzerinde durulmakta ve bu sorunlara ilgili çözümler üretilmektedir. Bu kapsamsal çeşitlilik başka politik ideolojilerle yeşil politika arasında bir açı oluşmasına zemin hazırlamasının yanında, yeşil politika içinde de farklı konumlara yol açmaktadır. Bu ayrımın en temeli çevreselcilik (environmentalism) ve çevrecilik (ecologism) başka bir ifade ile reformcu çevrecilik ve radikal çevrecilik, açık yeşiller ve koyu yeşiller, sığ ve derin ekoloji şeklindedir (Çoban, 2002: 10-11).

1.1. Kavramsal Olarak Ekoloji ve İç Gerilimler

Yeşil politikanın ana prensibi ekolojidir. Ekoloji organizmaların evde veya kendi doğal hayat alanları içinde incelenmesi anlamını taşımaktadır. Aynı zamanda biyolojiden ayrı bir bilim dalı olarak kendi kendini düzenleyen canlı cansız tüm unsurlardan oluşan ekosistemler anlamına gelmektedir. Tüm ekosistemler birbiri ile karşılıklı etkileşim içindedir. Ekolojinin hedefi doğal dünya içindeki insanın yeri konusundaki yaygın fikirleri yapı bozuma uğratmaktır. Temelde, insan doğanın sahibidir düşüncesini eleştirmektedir. Ekolojistler önünü göremeyen maddi zenginlik uğruna doğanın dengesini alt üst eden insan türünün bir felaket inşa ettiğini iddia etmektedir. Bu iddia diğer politik ideolojilerden kopuşun başlangıcıdır. İnsan merkezli çevre tezine karşı çevre merkezli veya doğa merkezli çevre tezleri ileri sürülmektedir. Diğer ideolojilerden kopuş aynı zamanda yeşil politika içinde de bir ayrımı yaratmaktadır. Bu ayrım Arne Naess'in (1912-2009) "Sığ Ekoloji" ve "Derin Ekoloji" ayrımı olarak karşımıza çıkmaktadır (Heywood, 2013: 260-262).

Ekoloji kavramı ele alınmadan önce üzerinde durulması gereken bir husus da çevrecilik ve ekoloji hareketi ile çevre korumacılık ve çevresellik gibi terimlerin arasındaki farklardır. Porrit (1989: 19) yeşil politika, ekoloji politikası, yeşiller ve ekolojistler terimlerini birbiri yerine kullanmakta beis görmemektedir. Ancak çevre korumacı eğilimi, mevcut düzenin restorasyonuna bağlı endüstriyalizme karşı olmayan reformist gelenek olarak açıklamaktadır. Çevreselcilik, çevre korumacılık ile çevrecilik, ekoloji hareketi ve yeşil politika arasındaki ayrımın ve bu terimlerin kullanım karmaşasının; insan ve doğa arasındaki ilişkinin niteliği ve doğanın ne şekilde anlamlandırıldığı ile ilgili olduğu ve ikinci sayılan kavramların ilk sayılan kavramlara tercih edilmesi endüstriyalizm yaklaşımının su üzerine çıkması olup; bilim insanlarındaki insan merkezci kavrayışın bir tezahürü olarak düşünülmektedir (Fezyioğlu, 2015: 98).

1.1.1. Derin Ekoloji ve Sığ Ekoloji

Derin ekoloji, felsefi ve ideolojik olarak varlıklar arasında ekolojik bütünlüğü savunmaktadır. İnsanı değil, doğayı merkez almaktadır. Eko-merkezcilik olarak da tanımlanan bu yaklaşım doğanın ve doğadaki çeşitliliğin korunmasını, doğanın değer ölçütünün insana getireceği yarardan bağımsız görülmesini ve her canlı varlığın eşit olması görüşlerinden yola çıkmaktadır. Sığ ekolojistlerin ise kirlenmeyi azaltmak için teknik gelişmeye bel bağlamasını daha fazla önemsedikleri ve temel sorunlara inmedikleri öne sürülmektedir. Oysa derin ekolojistlerin kapsamlı bir görüş ileri sürerek toplumların yaşam felsefelerini ve günlük hayatla ilgili kararlarını esas aldığı kabul edilmektedir (Bolsu Oygür, 2008: 29-20). Derin ekolojinin ilkeleri denebilecek temel hareket noktaları şu şekildedir (Önder, 2003: 97):

- Tüm doğadaki insan dışı hayat, insan gereksinimlerinden bağımsız, önemli ve kıymetli görülmelidir.
- Türlerin zenginliği ve çeşitliliği savunulmalı, insanların yaşamsal gereksinimleri dışında bu zenginliği azaltılmamalıdır.
- İnsanın insan dışındaki dünyada hakimiyeti aşırı bir seviyeye ulaşmıştır.
- Toplum dizayn eden ideolojinin kodları değiştirilmeli ve hayatın niteliğini değerli kılmak üzere olmalıdır.

Derin ekolojistler söz konusu ilkeleri ve hareket noktalarını belirlerken çeşitli kaynaklardan beslenmişlerdir. Bunlardan birincisi ekoloji² felsefesinde izleri bulunan Budizm, Taoizm, gibi öğretilerdir. Öte yandan derin ekoloji mistisizm ile de ilişki içerisindedir. Bu şekilde, ekoloji ile bütünlük ve uyum, mistik eğilimlerle kurtuluş düşüncesi temellenmektedir. Derin ekolojistler üçüncü dünya ülkelerinin dış borç sorunu çözülmedikçe hayvan ve bitki türlerinin yok olmasının önüne geçilemeyeceğini savunmaktadır. Yani bu örnekten hareketle şeylerin şeylerle ilişkili olduğunu vurgulamaktadırlar. Derin ekolojistleri besleyen bir diğer unsur sistem teorisidir.³ Bu teori ile derin ekolojistler kendi kendine organize etme kapasitesine sahip olduğunu ileri sürdükleri örgütlerin, toplumların ve eko-sistemlerin hepsini birer sistem şeklinde kabul ederek bunların kendi içleriyle ve oluşturdukları bütünlükle uyumlarını kaydetmektedirler. Sayılanlara ek olarak derin ekolojistler nüfusun her zaman üretimden fazla büyüyeceği varsayımından etkilenmektedir. Nüfusun azalması gerektiğini ifade eden Malthus'un (1766-1834) bu konuda derin ekolojistler üzerinde izleri olduğu ileri sürülmektedir. En belirgin Malthus etkisi olarak kaynakların sınırlılığı vurgusu gösterilmektedir (Yardımcı, 2006: 38-47). Ekoloji felsefesinin politik biçimi biyo-bölgeler olarak karşımıza çıkmaktadır. Naess, biyo-bölgeleri; yerleşmiş demokrasiyle yönetilen, şiddet karşıtı, karşılıklı sorumluluk duygusu yüksek, insanların gönüllü şekilde minimal hayatlar sürdüğü, özgüvenli, göç olaylarının rastlanmadığı, insan ömrünün uzun olduğu, cemaat bağlarının kuvvetli örüldüğü, küçük ölçekli üretime dayalı, çalışma alanlarının yerleşim yerlerinden uzakta konumlandığı, cinsiyet eşitliğinin bulunduğu toplumsal hiyerarşi ilişkilerinin kaybolduğu bir model olarak tanımlamaktadır (Yayla ve Çelik, 2011: 371; aktaran Feyzioğlu, 2015: 119).

Heywood, derin ve sığ ekolojistlerin birbirlerinden farklarını kavramlar üzerinden karşılaştırmalı biçimde açıklamaktadır. Yani derin ekolojiyi oluşturan sırasıyla on kavramın karşısına on tane sığ ekolojiyi meydana getiren kavram yerleştirmektedir. Derin ekolojiyi ekolojizm, çevre-merkezcilik, mistisizm, doğa, radikal bütüncülük, doğadaki değerler, canlı-merkezli eşitlik, hayvan hakları, büyüme karşıtlığı ve ekolojik bilinç ile açıklamaktadır. Sığ ekolojiyi ise, çevrecilik, hafif insan merkezliği, bilim, insanlık, gönülsüz bütüncülük, araçsal değerler ve beşerî olmayan doğayı korumak, hayvan refahı, sürdürülebilir büyüme ve kişisel gelişim kavramları ile tanımlamaktadır (Heywood, 2013: 263).

Şahin (2003) de derin ekoloji ile sığ ekolojinin farklarını merkeze aldıkları doğa veya insan figürlerinden yola çıkarak açıklamaktadır. Derin ekolojistlerin, sığ ekolojistleri doğa tahribatını ekonomik kalkınma için engel olmadığı sürece tolere edebildiklerini vurgulamaktadır. Çünkü derin ekolojistler için doğanın kendisi bizzat kalkınmadan daha önemlidir. Öte yandan sığ ekolojinin pragmatik sapma ile endüstrileşme ve kentleşmenin

² Ekoloji kavramı ile bilimden bilgiye geçildiği ileri sürülmektedir. Ekoloji felsefesinin temel ilkesi kendini gerçekleştirme ilkesidir böylelikle insan kendini inceleme sürecinde kendilerini daha geniş bir bütünün parçası olarak anlamaya başlayacağı kabul edilmektedir. Öte yandan kendini doğanın uzantısı olarak görme, algılama ve doğayı koruma gerekliliğini bilinci ve türsel eşitlik düşüncesinin altı çizilmektedir. Ekoloji aynı zamanda yaşamı düzenleme misyonuyla birlikte politik bir duruşu da kapsadığı kaydedilmektedir (Bolsu Oygür, 2007: 30-31).

³ Sistem teorisi, Holon ve Gaia kuramları gibi tüm varlıkların yaşamlarını sürdürebilmeleri için belirli bir seviyede birbirleri ile iletişim içinde olmaları gerektiğini savunur (Yardımcı, 2006: 60-61).

arkasında yatan sosyal ve felsefi varsayımları göz ardı ettiğini öne sürmektedir. Çoban (2012: 94-95), Marx'ın insan-merkezcilik ve eko-merkezcilik tartışmasında ikisinden birini seçen bu ikiliği anlamsızlaştıran bir görüşe sahip olduğunu belirtmektedir. Başka bir ifade ile insan ve doğa ilişkisini birinin öbürünü öncelemesi şeklinde kavramadığını vurgulamaktadır. Yani bütünüün parçalarının birbiriyle ilişkisi şeklinde kabul ettiğini ileri sürmektedir. Kendisi de doğal bir varlık olan insanın doğanın bir parçası olarak doğayla içsel bir ilişki içinde var olduğunu ve insanların doğaya bağımlı ve doğayla hem içsel hem de dışsal ilişkiyi içeren bir etkileşim içinde olduğunu kaydetmektedir. Dolayısıyla insanın ve doğanın aynı sürecin parçaları olduğunu belirtmektedir. İnsan doğanın bir parçası olduğundan insanın fiziksel ve tinsel yaşamının doğayla birbirine bağlanmış ayrıca doğanın da aynı zamanda kendi kendine bağlandığını ileri sürmektedir.

1.1.2. Toplumsal Ekoloji

Toplumsal ekoloji kavramı Murray Bookchin'in (1921-2006) ekolojik problemlere yönelik oluşturduğu reçeteyi ve tedavi yöntemlerini karşılamaktadır. Bu ifade Bookchin'in teorik ve pratik ekoloji yaklaşımını, farklı ekoloji görüşlerine getirdiği eleştirileri, diyalektik doğalcılık öğretisini ve komünalist teorilerini temsil eder (Oral, 2018: 5).

Toplumsal ekolojinin temel hareket noktası toplumla doğa arasındaki sorunların toplumsal gelişmeden kaynaklandığı düşüncesidir. Başka bir ifade ile toplumla doğa arasındaki karşıtlık ve bölünme toplumsal alandaki bölünmelerin sonucudur. Toplumsal ekolojiye göre sorunların kökeninde insanlığın, doğayı sömürmesi ve hükmü altına alması gerektiği yolundaki kavrayış yatmaktadır. Toplumsal tahakkümün rengini verdiği hiyerarşi, sınıfsal ayrışma, mülkiyet tarzı ve devletçi kurumlar gibi olgular insanlığın doğayla kurduğu ilişkisine yansımıştır. Bu yansımayla birlikte doğa sömürülecek hammadde olarak yorumlanmaya başlanmıştır (Fezullah, 2010: 116).

Bookchin'in statik bir doğa algısı yoktur, ona göre doğa, sadece öncesinde ve sonrasında yer alan anlardan koparılmış ne bir moment içinde bir pencerenin peyzaj manzarası ne de bir dağın zirve noktasından görülen manzardır. Doğa kesinlikle tüm bu olgulardır ama aynı zamanda fazlasıdır. Hepsinden ötesinde biyolojik doğa, varlıkların sürekli farklılaştığı ve giderek karmaşıklaştığı yaşam formlarının birikimsel evrimidir. Bookchin doğayı iki yönüyle ele almaktadır. Bunlar birinci doğa ve ikinci doğadır. Birinci doğa, organik doğa, doğal doğa anlamına gelmektedir. İkinci doğa ise sınıfların, hiyerarşilerin, devletlerin, serbest piyasanın damgasını vurduğu doğadır. Bu iki doğa tanımı ekolojik toplumda bilinçli ve özgür hale gelene kadar süreklilik içinde birbirlerinin karşı savı olarak gelişmektedir. (Bookchin, 1996: 11, 48, 50). Bookchin için tahakküm ve itaat, insan yaşamının bulunduğu ikinci doğanın konusudur. İlişkileri düzenleyen hiyerarşi kavramı da toplumun bulunduğu ikinci doğadadır. Bu terimin hayvan topluluklarına uygulanması onu toplumsal niteliğinden koparmaktır (Bookchin, 1994: 33). Ancak Bookchin toplumsal doğa karşıtlığını reddetmektedir. Derin ekolojistleri ve diğer politik ideolojileri doğanın insan üzerindeki egemenliğinin ve insanın doğa üzerindeki egemenliğinin görüşleri olarak ele almaktadır. Bookchin'e (1996: 136-137), göre odaklanılması gereken kısım yaygın sorunlar haline gelen hiyerarşi, egemenlik, ataerkillilik, sınıflar ve devletin yükselişinin nasıl ortaya çıktığıdır. Toplumsal ekolojinin politik programı hiyerarşiyi, sömürüyü ve tahakkümü toplumdan kaldırmak olarak ifade edilebilmektedir. Bu açıdan toplumsal ekoloji tahakküm sorununu toplumdan tasfiye etmeyi amaçlamaktadır.

Bu noktada geniş coğrafyalara hükmeden merkezi iktidarların kapitalist üretim tarzı ile birlikte kurumsal ve hiyerarşik bir yapı örgütlediğini vurgulayan toplumsal ekoloji, Yunan polislerinin minimal toplumsal örüntülerine, yurttaşlık ve doğrudan demokrasi uygulamalarına, toplumsal ilişkileri iktidar tahakkümünün alanını daraltacak biçimde kamusal alan inşa ederek sekülerleştirilmesini, hiyerarşik ve tahakkümcü unsurların toplumdan kazanmasını ve konfederalist komünal bir ekolojik toplum yaşamını önermektedir. Bu topluma ekotopya demektir. Otonomi, öz yönetim ve eko-cemaat üçlü ontolojisine sahip ekotopyanın amacı, merkezi iktidarların bürokratik ve otoriter ağırlıklarını tasfiye etmek ve tahakkümcü toplumların antitezi bir yaşam dizgesi inşa etmektir (Fezizoglu, 2015: 133-134). Bu kapsamlı projelerin ilkeleri şu şekilde belirtilmektedir (Fezullah, 2010: 119):

- Hiyerarşi ve tahakkümün tüm biçimlerinin, toplumsal sınıfların ve özel mülkiyetin mistifikasyonu.
- Eko-sistemlere uygun eko-toplulukların örgütlenmesi.
- Yerel enerjiye dayalı çevreye zarar vermeyen teknolojilerin benimsenmesi.
- Yeni bir ihtiyaç anlayışının kavranması.

1.2. Endüstriyalizm: Kötülüğün Kaynağı

Sanayi devrimiyle birlikte tüccar kapitalizmi yerini sanayi kapitalizmine bırakmış, tüm toplum alt üst oluşa uğramış, üretim ve hammadde arayışı hızlanmıştır. Kapitalist üretim tarzı insanlığın doğaya bakışını da değiştirilmiştir. Kapitalizm ile birlikte doğa metalaşması gereken unsurlardan ibaret hale gelmiştir. Başka bir ifade ile doğa, üzerinde egemen bir güç kurulmasının ötesine geçerek ekonomik değere dönüşecek üretim girdileri grubu olarak ele alınmaya başlanmıştır. Yirminci yüzyılın ikinci yarısına kadar devam eden bu yaklaşım, insanların, doğayı gıda, barınak, nakliye ve eğlence gibi ihtiyaçlarını tatmin etmek için değerlendirilmesi gereken kaynaklar olarak görmesine yol açmıştır (Çakar, 2007: 14). Bahsedilen gelişmeler yeşil politika için inşa edici eleştiri anlamına gelmektedir. Buradan hareketle ekolojist hareketler endüstriyalizmin antagonizmasını ifade edecek toplum tasavvurları oluşturacaktır.

Endüstriyalizm eleştirisine dayalı gelişen toplum tasavvurları salt anti-kapitalist bir nitelik taşımamaktadır. Zira endüstriyalizm büyük ölçekli fabrika üretimine ve aralıksız sermaye birikimine dayanan iktisadi bir teori veya sistem şeklinde tanımlanmaktadır. Sosyalizm de kapitalizm ile birlikte endüstriyalizmin ideolojisi olarak kabul edilmektedir ve her iki ideoloji de esastan insanoğlunun maddi ilgilerini tatmin etmek için doğayı sömürmenin alternatif yollarını temsil etmektedir. Yeşil politikaya göre ekonomik büyümeye olan saplantı tüm hayatın bağlı olduğu ekosisteme zarar vererek tüm canlıların varlığını tehlikeye atmaktadır (Heywood, 2016: 185).

Endüstriyalizm sadece bir üretim biçimi olarak ele alınmamaktadır. Porrit'e (1989: 52-115) göre endüstriyalizm; insanları toplum içinde bireyciliğe yönelten, ekonomik adaletsizlikler ve yoksulluklar doğuran, kadın erkek eşitsizliğini besleyen, antidemokratik merkezîyetçi iktidarlar örgütlemektedir. Ek olarak insanları tahakkümcü yönetimlerin altında özgürlükten mahkûm bırakan, ihtiyaçlarına, işlerine ve emeklerine yabancılaştıran, doğayı tahrip eden, insan dışı türlerin ve insanlığın da gelecek kuşaklarının kaybedilmesine sebep olan, savaşlar çıkararak barışı tehdit eden ruhsuz bir sistemdir. Endüstriyel yaşam biçimine alternatif ise yeşil ekonominin inşa edildiği kendi kendini idame ettirebilen toplumdur. Yukarıda da belirtildiği gibi bu toplum endüstri toplumunun antagonizmasını ve köktenci kritiğini içermektedir.

Porrit yeşil ekonomiyi ve kendini idame ettirebilen toplumu insanların ihtiyaç tanımının yeniden yapıldığı, çevreye zarar vermeyen zenginlik yaratma yollarına yöneldiği, tutumlu bir anlayışa sahip olan, dünya kaynaklarının sınırsız olmadığını kavrayan ve bu kaynakları daha akılcıca kullanan toplumsal adaleti önceleyen bir anlayış olarak niteler (Porrit, 1989: 125).

Alman Yeşiller Partisi endüstri toplumuna alternatif ekolojik toplumu herkesin nitelikli bir yaşama sahip olacağı bir kazancının olduğu, yabancılaşmaya sebep vermeyecek işlerde çalışıldığı, talep yerine gereksinim paradigmasına oturan bir üretim tüketim ilişkisinin örüldüğü, canlı cansız tüm varlıkların fayda ölçüğüne bakılmaksızın değerli sayıldığı, dil, din, ırk gibi ayrışmaların yaşanmadığı, toplumsal konularda katılımcı ilkelerle karar alındığı, doğrudan demokrasi araçlarının işlevsel kullanıldığı, adil bir bölüşüm ilişkilerine ve ekolojik dengeye uyumlu bir ekonomik sistemin benimsendiği yaşam disiplini şeklinde tanımlamaktadır (Feyzioğlu, 2015: 108).

2. YEŞİL POLİTİKANIN ÖRGÜTLENMESİ

Yeşil politikanın kurumsallaşması politik partiler ve partilerin dışında ulusal ve ulus üstü ölçeklerde sivil toplum kuruluşları, düşünce kulüpleri, dernekler, komisyonlar ve konferanslar şeklinde gerçekleşmiştir.

2.1. Politik Partilerin Dışındaki Oluşumlar

Yeşil politikanın en eski örgütü olarak 1892 yılında kurulan Sierra Kulübü gösterilmektedir. Ancak kulüp birinci çevre dalgasının konjonktüründen etkilenerek çevre korumacılık politikaları etrafında faaliyet göstermiştir. 1948 yılında doğayı korumak adına önemli bir adım olan sivil toplum örgütlerini ve devlet mekanizmalarını bir araya getiren Uluslararası Doğa Koruma Birliği kurulmuştur. 1972 yılında Roma Kulübü tarafından Büyümenin Sınırları raporunu yayınlamış, rapor Birleşmiş Milletlerin (BM) Stockholm Konferansında çevre sorunlarının siyaset ekonomi ilişkisi boyutuyla değerlendirilmesi ve çevre sorunlarının tüm dünyanın gündemine gelmesini sağlamıştır (Bozkır, 2018: 58-60).

Aynı konferansta *Birleşmiş Milletler Çevre Programı* kurulmuştur. 1983 yılında Birleşmiş Milletler Çevre Komisyonu kurulması kararlaştırılmıştır. Bu komisyon çalışmalarını 1987 yılında *Brundland Raporu* diye de

anılan *Ortak Geleceğimiz* raporunu yayınlamıştır. Rapor çevre ve kalkınma arasındaki uyumsuzluğa dikkat çekmiştir. 1992 yılında Rio'da Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı toplanmış, Stockholm Konferansına bağlı kalındığı bildirilmiş ve 5 temel belge deklare edilmiştir. Bu belgeler *Rio Bildirgesi*, *Gündem 21*, *Orman İlkeleri prensipleri*, *İklim Değişikliği Sözleşmesi* ve *Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesinden* oluşmaktadır. Konferansın eylem planı olan *Gündem 21 Raporunda* kalkınma için kaynakların korunmasının ve yönetilmesinin altı çizilmiştir. Bunların yanında Avrupa Parlamentosunun, Ekonomik İş birliği ve Kalkınma Örgütünün ve Avrupa Konseyinin çevre ile ilgili çeşitli programları, bölümleri, konu başlıkları ve inisiyatifleri mevcuttur (Nohutçu, 2015: 911-914).

Bu bağlamda Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) Yeşil Yeni Düzen paradigması geliştirilmiştir. Söz konusu yaklaşım kısa vadeli kriz şartlarından kurtuluş anahtarı olarak teorize edilse de ekonomik, toplumsal, politik ve ekolojik açıdan sürdürülebilirliğin önemli bir kazanımı şeklinde okumalar yapan taraflar da bulunmaktadır. 2009 yılında *Birleşmiş Milletler Çevre Programı* Yeşil Yeni Düzeni iş kayıplarının önlenmesi, ekonominin canlanması, karbon bağımlılığının düşmesi, ekosistemin bozulması sürecinin önüne geçilmesi gibi hedeflerini öne çıkarmıştır. Ülkelerin milli gelirlerinin %1'ini çevre dostu yatırım ve istihdam harcamalarına ayırmalarını gerektiğini vurgulamaktadır. Benzer şekilde karbon emisyonunu kıstak, elektrikli araçlarla ulaşımı arttırmak, sera gazı salınımı azaltmak, yenilenebilir enerji kullanımını arttırmak gibi amaçlarla Avrupa Birliği 2019 yılında *Avrupa Yeşil Mutabakatını* yayınlamıştır. Kapitalist üretim tarzıyla gelen çevresel tahribat klasik iktisat anlayışının ekonomik büyüme ve kalkınma hedefini önceleyen bakış açısına eleştirileri de doğurmuş, kapitalizmin krizler, yoksulluklar ve eşitsizlikler yaratan boyutuna ek olarak çevreci sürdürülebilir iktisat politikalarını benimseyen eleştiriler de geliştirilmiştir. Ancak ortaya atılan Yeşil Yeni Dünya veya Yeşil Mutabakat gibi organizasyonlar kapitalizmin içerisinde çözümlemeler geliştiren, makas değişimini temsil etmeyen kapitalizmi yeşilden yana büken iç restorasyon anlamını taşımaktadır (Yalçın ve Gök, 2021: 363-368). Bahsedilen kapsamda Dünyanın Dostları, Yeşilbarış, Dünya Koruma Vakfı, Kuş Sevenler Cemiyetleri, Doğa Koruma Dernekleri gibi kuruluşlar ve çevreci sivil toplum örgütleri çok sayıda üyesi, destekçisi, ücretli çalışanı, uzmanı ve bütçe olanaklarıyla, yeşil politikanın kurumsallaşmış politika süreçlerinin parçası ya da paydaşı olmuşlardır (Çoban, 2018: 469). Bu tarz kuruluşlara Türkiye'den verilecek örnekleri Türkiye Doğa Koruma Vakfı, Türkiye Tabiatını Koruma Derneği, Türkiye Çevre Sorunları Vakfı, Çevre Sorunları Koordinasyon kurulu oluşturmaktadır (Şimşek, 1993: 11).

2.2. Kuramdan Pratiğe: Yeşil Partiler

Yeşil politika, 1870'lerde bilimsel, 1940'larda tepkisel olarak ortaya çıkmıştır. 68 başkaldırısı⁴ ile özgürlük taleplerinin bir yönünü temsilen politik süreç içerisinde kendine alan bulmuştur. Toplumların verili siyasal, ekonomik, sosyal, fiziksel ve buna benzer çelişkilerin üzerinde oluşmuştur. Yeşil politika, bir yandan otonom ve politik bir unsur, bir yandan toplumu başka bir gerçeklik bağlamında okumaya çalışan sosyal bir hareket niteliği taşımaktadır. Bu yönüyle, bireyi ekonomik ve faydacı insan imgelemine ötesine taşımayı, her şartta kazanma yerine daha iyi ve nitelikli olmayı, ekonomik büyümenin karşısında toplumsal ilerlemeyi amaçlamaktadır. Sadece üretim araçlarının mülkiyetine sahip olmayı değil, tüm bunların doğasını ve gelişmesini de sorgulamaktadır. Çevreci hareketin politik söylemi "insanların sömürülmesi sona erdirilmeden, çevrenin sömürülmesi sona erdirilemez" şeklindedir. Yeşil politika, iyi çevre kavramının, en az, özgürlük, zenginlik ve güvenlik gibi kamu politikalarının var olan tüm kavramları kadar gerçek olduğunu iddia etmektedir (Ceritli, 1998: 256-257).

Dünyada 1970-80'li yıllarda çevreci örgütlerin ve yeşil partilerin nicelik olarak artış göstermesi, çevreci temaların siyasal arenada alan bulmasını sağlamıştır. Yeşil prensiplerle kurulan oluşumlar çevreci paradigmayı temel almanın ötesinde demokrasiye, sivil haklara, adalete vb. konulara da yönelik tezler geliştirmişlerdir. Böylelikle yeşil partiler muhalefet ve/iktidar hedefleriyle bu fikirleri toplumsallaştırmayı hedeflemişlerdir (Bozkır, 2018: 61).

1972'de Yeni Zelanda'da Valves adıyla ilk ulusal Yeşil parti kurulmuş, parti ilk girdiği seçimlerde yüzde 5,6 oy almış, daha sonra oy oranını yüzde 6,8'e çıkarmıştır. Yeşil hareket, 1989 yılında Avustralya'da 5 vekil ile parlamentoda temsil başarısı göstermiştir. Ancak en büyük başarılar Avrupa'da özellikle de İngiltere'de ve Almanya'da kazanılmıştır. 1973 yılında İngiltere'de People adıyla kurulan parti, 87'de adını Yeşil Parti olarak

⁴ 1968 gençliğin yeni bir dünya arayışına girdiği tarih olarak nitelenir ve ekoloji hareketinin siyaset yapma şeklinin referans unsuru olarak kabul görmektedir (Bora, 1998).

değiştirmiş ve Avrupa Parlamentosu seçimlerinde yüzde 15 oy almıştır⁵. Seksenlerin sonunda İsviçre’de ve Belçika’da da Yeşiller parlamentoya girmiştir. 1974 yılında ise Fransa’da yeşil bir parti yerel hükümete seçilmiştir. Almanya’da Yeşiller Partisi’nin Sosyal Demokrat Partiyle ittifak kurması parti içinde birçok tartışmaya neden olmuştur. Fikir ayrılıkları her ne kadar nükleer güç, NATO üyeliği ve piyasa ekonomisi gibi temel konulardan çıkmış olsa da bu durum sol partilerle yeşil partilerin derin anlaşmazlıklarının bir izdüşümünü temsil etmektedir (Bolsu Oygür, 2009: 44-47). Anlaşmazlıkların temel sebebi olarak sol partilerin sendikalarla olan sıkı ilişkileri gösterilmektedir. Yani, yeşil hareketin temel kabulü olan anti-endüstriyalizm, özellikle istihdam başlığında, yeşil politikayı işçi sınıfı ile karşı karşıya getirmektedir. Bunun yanında sosyalist partilerin örgütsel yapılanma olarak hiyerarşik ve bürokratik özellikleri yeşil politikanın yapısal çözümlerine tezat görünmektedir (Özman, 1998).

Öte yandan yeşil hareket içerisindeki parlamenter politika ölçeğinde en başarılı örnek olarak Almanya gösterilmektedir. Öyle ki, 1983 yılında 27 vekil ile meclise giren yeşiller, 1987’ye gelindiğinde oylarını yüzde 8,3’e çıkartmışlardır. 1994 yılında 49 milletvekili ile temsil olunan yeşiller, 1998 yılında Almanya Sosyal Demokrat Partisi ile koalisyon kurmuştur. Bu koalisyonda başbakan yardımcılığı ve dış işleri bakanlığı görevleri yeşiller tarafından yerine getirilmiştir. Söz konusu koalisyon 2002 yılındaki seçimlerden sonra da devam etmiştir. Yeşiller, tüketici koruma, beslenme ve tarım bakanlığı, çevre bakanlığı ve dış işleri bakanlığı görevlerini üstlenmişlerdir. Almanya Yeşiller Partisi, 2005 yılından beri ulusal düzeyde muhalefette kalmış, politikaları genel olarak nükleer enerjinin sonlanması, LGBTİ+ bireylere karşı olan cinsiyet eşitsizliğinin kaldırılması, göçmen karşıtlığının sona ermesi, sosyal adaletin sağlanması, güneş ve rüzgârın enerji kaynağı olarak kullanılması, organik pazarların ve çevreci otomobil endüstrisinin gelişmesi etrafında toplanmaktadır (Malatya, 2017: 6-7). Yenilebilir enerji kaynakları, azınlık hakları ve buna benzer içeriklerle hareket eden Almanya Yeşiller Partisi derin ekolojiye ilişkin kavramlar olan 0 büyüme tezini benimsememektedir. Kesintisiz bir doğa merkezli yaklaşım partinin hareket noktasını oluşturmamaktadır. Bu durum partiyi derin ekolojiden ziyade sığ ekolojiye yaklaştırmaktadır. Söz konusu durum yeşil politikanın özellikle derin ekolojinin çözümlerinin gerçekçiliğini ve uygulanabilirliğini tartışmaya açmaktadır.

Türkiye’ye gelindiğinde ise Yeşil politikanın örgütlenmesi ve kamuoyu oluşturması 1980 sonrası döneme rastlamaktadır. Bunun arkasında yatan sebebin yeşil politikanın, 1980 öncesi dönemdeki huzursuz ortamın sorumluları olarak görülen politik akımların haricinde tam tersine bu cereyanlardan arınmış bir teori ve pratik biçimi olarak kabul edilmesi gösterilmektedir (Duru, 2002: 181). Bu dönemde en çok dikkat çeken oluşum olarak Yeşiller Partisi öne çıkmaktadır. 1988 yılında 51 kurucu üyeyle kurulan Türkiye Yeşiller Partisi, kuruluş misyonuna dair tüzüğünün birinci maddesinde insanlar arasındaki ilişkinin insan doğa ilişkisinin haricinde bir bağlamdan hareketle, demokratik ve huzurlu toplumu amaçladıkları ifadesine yer vermiştir. Parti doğrudan parlamento ve iktidar hedefi koymamış ekolojik sesi yükseltmek amaçlı örgütlenmiştir. Sağlıklı bir çevre için her tür grup, parti, dernek ve kurumla iş birliğine gidebileceğini vurgulamıştır. Sağlıklı bir çevre isteyen ve bunun için mücadele eden her tepkiyi demokratik sınırlar içine çekmeyi amaçladığının altını çizmiştir dolayısıyla kitle tabanı olarak bir ya da birkaç ekonomi politik sınıf gösterilmemiştir (Şimşek, 1993: 9 ve 22-23).

Yeşiller Partisi (1988) program olarak; temsili demokrasinin halkların katılımı oranında genişletilmesi, adem-i merkeziyetin güçlenmesi, bütün ulusların kardeş görülmesi ve azınlık haklarının geliştirilmesi, kadın-erkek eşitliği, ekolojik sistemin ve tarihi, kültürel mirasın korunması, savaş karşıtlığı ve barışın yükseltilmesi, doğa kullanımının zorunlu olduğu şartlarda devletçi kullanımı bağlamında kamulaştırılması, kent planlarında yerel yönetimlerin inisiyatifinin artırılması, doğayı koruma ve gözetme kapsamında sanayileşme ve teknoloji kullanımı, lokavtın yasaklanması ve grev hakkının emekçilere tanınması, ekonomide asıl rolün devlete verilmesi öne çıkmaktadır (Duru, 1993: 24-26). Görüldüğü gibi küçük teknoloji ve sanayileşme yaklaşımı terk edilmiştir. Ekonomi politikalarında merkezileşmeye alan açacak ifadeler yer verilmiştir. Bu durum partinin doğa merkezli düşünce felsefenden insan-merkezli düşünceye doğru eğilim gösterdiğini düşündürmektedir. Başka bir ifade ile Almanya Yeşiller Partisinde görülen ve yukarıda altı çizilen pratik sapmayı söz konusu parti de yaşamıştır ve ekoloji anlayışları derinden sığa doğru seyretilmiştir.

Yeşil ve Sol Gelecek Partisinin (2012) programında da büyük bir kopuşa rastlanılmamaktadır. Partinin program metninde doğa ve insan üzerinde her türlü sömürünün tasfiye edilmesi, Kürt sorununun barışçıl

⁵ Yeşil Partinin ardılı olan İngiltere ve Galler Yeşiller Partisi adına belirtilmesi gereken bir husus Avrupa Parlamentosunda gösterdikleri seçim başarısını ulusal düzeyde gösteremedikleri üzerinedir. Öyle ki parti 1992, 1997, 2001, 2005 ve 2010 yıllarındaki Avam Kamarası seçimlerinde yüzde bir veya birin altında oy alırken 2015, 2017 ve 2019 seçimlerinde yüzde bir ve üç arası oy almıştır. Oysa 1994, 1999, 2004 yıllarında Avrupa Parlamentosu seçimlerinde o oranları yüzde üç ve yüzde yedi arasında seyredirken 2009 yılında yüzde 7,8 2014 yılında yüzde 6,9 2019 yılında yüzde 11,8 oy almıştır (Wikipedia, 2021).

çözümü, azınlık ve LGBT hakları, hayvan hakları, âdem-i merkezîyet, yerinden yönetim, özerklik, inanç ve vicdan özgürlüğü, cinsiyet eşitliği, iklim değişikliğine uyum, yenilebilir enerji, sürdürülebilir kalkınma, doğanın bütünlüğü, dengesi ve sağlığı, üretim, tüketim ve dayanışmaya dayalı kentleşme ilkeleri yer almaktadır (Yeşiller ve Sol Gelecek Partisi, 2012: 9-40). 14 Mayıs 2023 tarihli genel seçimlere, Yeşil ve Sol Gelecek Partisi Emek ve Özgürlük İttifakı altında girmiştir. Halkların Demokratik Partisi (HDP) kapatma davasıyla yargılanma sürecinin devam etmesi sebebiyle HDP vekilleri Yeşil ve Sol Gelecek Partisi listelerinden seçime katılmıştır. HDP Eş Başkanlarından Mithat Sancar bu kararı geleceğe dair sorumluluklarını yerine getirme görevlerini mahkemenin inisiyatifine ve iktidarın insafına bırakmayacakları gerekçesiyle aldıklarını belirtmektedir (Sayın, 2023). Buradan hareketle Yeşil ve Sol Gelecek Partisinin politik renginin ana nüvesini yeşil politikadan ziyade Kürt hareketinin ve temsilcilerinin verdiği sonucuna varılabilmektedir.

Kendini yeşil politikanın içinde tanımlamayan Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) (2001) çevreye dair bakışında köyden kente göçlerin hızlanması ve sanayileşme ile beraber çevre sorunlarının arttığını vurgulamaktadır. Bu tehlikeye karşı sağlıklı ortamların sağlanması, sürdürülebilir kalkınmanın hedeflenmesi ve çevrenin tahribatıyla oluşan maliyetin azami seviyeye çekilmesi gerektiğini ileri sürmektedir. Bu bağlamda AKP parti programında, çevre konusunda izleyeceği politikaların bazılarını şu şekilde sıralamaktadır (AKP, 2021):

- *“Çevreyi kirleten hiçbir kalkınma ya da üretim modeline müsamaha gösterilmeyecektir.”*
- *“Bilhassa eko-sistemler üzerinde toksik ve kalıcı etkileri bulunan endüstri atıklarının kontrol altına alınması ve artımının sağlanması suretiyle kirlenme oranı asgariye indirilecektir.”*
- *“...Çevre sorunlarının çözümünde geleneksel çevre anlayışımız ve kültürümüzden yararlanılacaktır”.*

Yukarıda belirtilen amaç ve yöntemlerle birlikte AKP'nin çevreden yana politikaları, kalkınma ve özellikle de inşaat sektörüne verilen ağırlığın gerisinde kalmıştır. Şöyle ki Türkiye 2001 yılından 2017 yılına kadar geçen sürede ağaç örüntüsünün yüzde 4,2'sini kaybetmiştir. Orman kanununda “kamu yararı” ifadesi koyulmasına rağmen 17 kez değişiklik yapılmıştır. Ormanlardan 651.359 hektar alan madencilik ve başka endüstriyel faaliyetler için kullanılmıştır. Yangınlarda 119.000 hektar alan zarar görmüştür. Yapı ruhsat izinleri 36 milyon metre kare iken 280 milyon metre kare seviyesine çıkmıştır. Tarımsal ve endüstriyel üretimin yoğun olduğu havzalarda su kalitesi “çok kirli” seviyesine ulaşmıştır. 2016 yılı itibarı ile 158 yüzey suyunun 116'sı içme suyu standardında olmadığı görülmüştür. Çevresel etki değerlendirme (ÇED) süreçleri işlevsiz hale getirilmiştir (BirGün, 2019). AKP'ye benzer şekilde kendini salt yeşil politikanın sınırlarında konumlandırmayan fakat çevreci hassasiyeti programına taşıyan Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) (1923) çevre hakkını temel insan hakkı olarak görmektedir. Bu doğrultuda doğal kaynakların sınırlılığı, küresel ısınma, çölleşme kuraklaşma, erozyon, iklim değişikliği gibi sorunları 21. Yüzyılda insanlığı bekleyen en büyük sorunlar olarak öne çıkarmıştır. Bu vurgu ile kalkınma hedefinin sürdürülebilirlik ilkesi kapsamında yönetilmesinin benimsenmesi gerektiğinin altını çizmektedir. Teknolojik gelişmenin ve üretim biçiminin çevreyi kirletmeyen, gelecek nesillerin sağlığını ipotek altına almadan gerçekleştirilmesini kabul etmektedir (CHP, 2021: 335-336). Cumhuriyet Halk Partisi, çevreye dair izleyeceği politikaları aşağıdaki gibi düzenlemiştir (CHP, 2021: 336-342):

- *“Kirleten öder ilkesine işlerlik kazandırılacaktır...”*
- *“Temiz çevre için kentsel altyapı tamamlanacaktır...”*
- *“Çevresel etki değerlendirmesinin etkin uygulanması sağlanacaktır...”*
- *“Çevre ajansı ve Yüksek Çevre Kurulu kurulacaktır...”*
- *“AB'nin Yenilenmiş Lizbon Stratejisi benimsenecektir...”*
- *“Kyoto protokolünün ülke çıkarlarını da dikkate alarak uygulanmasına özen gösterilecektir...”*

Buraya kadar bahsedilen ilkeler, programlar, toplum tahayyülleri bir iktidar olma metodunun gerekliliğini kılmaktadır. Yeşil politikada bu noktada kulvar değişikliği ya da reformist düzenlemeler yerine kökten ve radikal bir yöntem izlemeği öne çıkarmaktadır. Ancak bu strateji Ekim devrimi gibi bir altüst oluşa ve yeniden inşaya dayanmamaktadır. Toptan dönüşümün ana motoru olarak etik değerlerdeki ve yaşam tarzındaki rıza ve ikna prensiplerine dayalı değişim öne çıkarılmaktadır. Bir anlamda kitlelere Ekolojik bilinç götürülmesi öne çıkarılmaktadır. Kitleyle temas için yeşil partiler, formel örgütler, yurttaş girişimleri, parlamentonun yeşilden yana çalıştırılması, parlamento dışı eylemler ve protestolar olmak üzere birçok strateji ve eylem planı benimsenmektedir (Çoban, 2002: 23-25). Yeşil Partiler hakkında belirtilmesi gereken bir diğer unsur da bu partilerin yeni bir siyaset tarzı oluşturduklarıdır. Yeşil partiler parti olmayan parti veya antiparti parti

terimlerini ileri sürmektedirler. Bu durum yeşil partilerin geneli dikkate alındığında kararların yerel örgütlerce alınması, kadın ve erkek iki eş sözcünün bulunması, lider hareketi olmaktan kaçınılması gibi uygulamalarda kendini göstermektedir. Öte yandan araştırmalar yeşil partilerin masa başına geçtiği ülkelerde ekolojik muhalefetin kurumsallaşmadığı ülkelere nazaran güç, etki ve itibar kaybettiklerini ifade etmektedir (Çoban, 2018: 468-469).

SONUÇ

Yeşil politikanın temel ilkeleri endüstriyalizmin terk edilmesi, ekonomik büyümenin sınırlandırılması, nüfusun azaltılması, küçük teknolojilerin benimsenmesi, ekonomik politik ve toplumsal kararların eko-merkezli bir anlayışla alınması, kuşak içi ve kuşaklar arası adaletin tesis edilmesi, yerellik ve katılımcılık ile yeniden düzenlenmiş demokrasi şeklinde ifade edilebilmektedir. Ancak temel hareket noktası sayılabilecek bu ilkeler çeşitli görüşler ve çevreler tarafından bazı eleştirilerle karşılaşmıştır.

Yeşil politikanın doğa merkezci yaklaşımı çeşitli tepkilere sebep olmuştur. Bu tepkiler genel olarak insanın dünyaya ve yaşama yön verme konusunda edilgen bir duruma yerleştirilmesi ve bu bağlamda insan karşısı bir tavır ile insani becerilerin yok sayılması şeklinde ifade edilmektedir. Bir diğer eleştiri konusu yeşil düşüncenin bağnazlık oluşturduğu yönündedir. Yeşil politikanın mistik ve tinsel öğelerle kurulu olduğu kaydedilmektedir. Öte yandan yeşil politikanın doğrudan ekolojik ilişki kurulamayan eşitlik, yoksulluk ve ırkçılık gibi sorunlar karşısında çözümsüz kaldığı öne sürülmektedir. Dolayısıyla bu noksanlıkla birlikte yeşil politikanın teorik altyapısı ve ideolojik ve felsefi sınırları soru işareti oluşturmaktadır. Bu bağlamda politik talep ve önerilerindeki yöntemin belirsizliği, başka bir eleştiri konusunu temsil etmektedir. Bununla birlikte yeşil politikanın barındırdığı çelişkilere dikkat çekilmektedir, söz konusu çelişki doğa merkezci paradigmanın insan ve doğa ilişkisinin sınırlarını belirlerken, yeniden insan merkezçiliğin tezahürü olan bir kavrayışa sahip olmasıdır. Açılacak olursa insan türüne karşı ikircikli bir tutum izlenmektedir. Yani insan hem kurtarıcı hem kurban hem de suçludur (Feyzioglu, 2015: 119-121).

Yeşil politikaya yöneltilen diğer eleştiriler, toplumsal sınıfların göz ardı edildiği, topyekûn teknoloji düşmanlığının yapıldığı, nüfus sorunu üzerine yapılan sorunsallaştırmanın yetersiz kaldığı yönünde olmuştur (Yardımcı, 2006: 106-111). Bookchin de (1994: 25) doğa merkezli radikal yeşillere başka bir ifade ile derin ekolojistlere yönelik bazı eleştiriler getirmiştir. Bu eleştirileri kısaca ifade etmek gerekirse Rönesans ve akılcılık düşmanlığı, katı Malthusçuluk, anti-hümanizm ve mistik öğretilere kapılmak etrafında toplanmaktadır.

Yeşil politikanın esas başarısı ise çevreci değerleri politik tartışmalara ve dolaşıma kazandırmış olmaları gösterilmektedir. Ek olarak endüstriyalizmin ürettiği risklere karşı çevre duyarlılığı geliştirmeleri ve sağlamaları, öteki politik ideolojilere, partilere, kurumlara ve devletlere ekolojik kaygılara yanıt bulma zorunluluğu getirmişlerdir (Çoban, 2018: 467). Başka bir ifade ile partilerden sivil toplum örgütlerine, kamu politikalarından, uluslararası antlaşmalara çevreye duyarlı hareket etme ve/veya söylem üretme gerekliliği doğmuştur. Bu durum yeşil politikanın savunduğu değerlerin ve ilkelerin geniş bir kamuoyu tarafından yankı bulduğu anlamını taşımaktadır. Yeşil politikanın vurgulanmış başarısı aynı zamanda en büyük başarısızlığını temsil etmektedir. Her görüşten ideolojiye, organizasyona, kuruma ve örgütlenmeye ihraç ettiği çevre hassasiyeti temenni ve programatik seviyede kalmaktadır. Küresel ölçekte kapitalizmin getirdiği çevre yıkımına karşı eksen değişikliği şeklinde tanımlanabilecek bir değişim yaşanmamıştır. Öte yandan hem gelişmiş ülkelerde hem de gelişmemiş veya gelişmekte olan ülkelerde kalkınma hedefi ve amacı çevresel duyarlılıklarının önünde tutulmaktadır. Politik iktidarlar için kapitalist üretim biçiminin ve onun egemen olduğu toplumsal yapının yaşam kalıplarının sürdürülmesi öncelikli hedef olarak durmaktadır. Gelişmemiş veya gelişmekte olan ülkeler için sanayi temelli kalkınma hedefi, çevresel maliyetlerin düşürülmesine göre ön planda yer almaktadır.

Etik Beyan: Bu çalışma için etik beyanı gerekli görülmemiştir. Aksi bir durumun tespiti halinde Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisinin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk çalışmanın yazarına aittir.

Yazar Katkı Beyanı: 1. Yazarın katkı oranı %100'dür.

Çıkar Beyanı: Yazar herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan etmektedir.

İntihalBeyanı: İntihale yazılmıyyla makalenin benzerlik taraması yapılmıştır.

Lisans: Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası (CC BY-NC 4.0) Lisansı ile lisanslanmıştır.

Ethical Statement: *An ethics statement was not deemed necessary for this study. If a contrary situation is detected, the Journal of Social Economic Research has no responsibility and all responsibility belongs to the author of the study.*

Author Contribution Declaration: *1. Author's contribution rate is 100%.*

Declaration of Interest: *The author(s) declare/declare that there is no conflict of interest.*

Plagiarism Statement: *The article was scanned for similarity with Ithenticate software.*

License: *Licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0).*

KAYNAKÇA

- Akp (2021). *Parti Programı*. Erişim Adresi: <https://www.akparti.org.tr/parti/parti-programi/>, Erişim Tarihi: 31.01.2021.
- Birgün (2019 Haziran). AKP'li 17 Yılın Çevre Bilançosu: Hava Kirliliği, Orman Talanı ve Beton Kentler. *BirGün*, Erişim Adresi: <https://www.birgun.net/haber/akp-li-17-yilin-cevre-bilancosu-hava-kirliligi-orman-talani-ve-beton-kentler-257978>, Erişim Tarihi: 31.01.2021.
- Bıçkı, D. (2001). Batı Düşüncesi, Liberal Kapitalizm ve Çevre. *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi*, (2): 33-42.
- Bolsu Oygür, A. (2009). *Türkiye'de Ekolojik Hareketin Gelişimi: Ağaçkakan Dergisi Örneği* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Bookchin, M. (1996). *Toplumsal Ekolojinin Felsefesi* (Çev. Rahmi Ögdül). İstanbul: Kabalca.
- Bookchin, M. (1994). *Özgürlüğün Ekolojisi* (Çev. Alev Türker). İstanbul: Ayrıntı.
- Bora, T. (1998). 68: İkinci Bir Eleme. *Birikim Dergisi*, 109, Erişim Adres: <https://birikimdergisi.com/dergiler/birikim/1/sayi-109-mayis-1998/2304/68-ikinci-eleme/3244> Erişim Tarihi: 30.11.2020.
- Bozkır, Ö. (2018). Çevreci Anlayışın Siyasallaşması: Yeşil Siyaset ve Türkiye. *Uluslararası Batı Karadeniz Sosyal ve Beşeri Bilimleri Dergisi*, 1(2): 56-69.
- Ceritli, İ. (1998). Çevreci Hareketin Siyasallaşma Süreci. *Disiplinler Arası Çalışma Dergisi*, (2): 255-271.
- Chp (2021). *Cumhuriyet Halk Partisi Programı*. Erişim Adresi: <https://chp.azureedge.net/1d48b01630ef43d9b2edf45d55842cae.pdf>, Erişim Tarihi: 31.01.2021.
- Çakar, U. (2007). *Ekolojik Örgüt Modeli Önerisi: Epistemolojik Yaklaşım* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Çoban, A. (2018). Çevrecilik. Atılğan Gökhan ve AYTEKİN ATTILA (Der.). *Siyaset Bilimi* içinde (s. 455-477). İstanbul: Yordam Kitap.
- Çoban, A. (2012). Ekolojik Tartışmalar Bakımından Marx'ın Düşüncesinin Değeri. *Kurtuluş Dergisi*, (2): 93-104.
- Çoban, A. (2002). Çevreciliğin İdeolojik Unsurlarının Eklemlenmesi. *Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 57(3): 4-11.
- Duru, B. (2002). Türkiye'de Çevrenin Siyasallaşması: Yeşiller Partisi Deneyimi. *Mülkiye Dergisi*, 23(26): 179-200.
- Duru, B. (1995). *Çevre Bilincinin Gelişim Sürecinde Türkiye'de Gönüllü Çevre Kuruluşları* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Feyzipoğlu, Ü. (2015). *Doğa Paradigmasından Siyasal Paradigmaya: Derin ve Toplumsal Ekoloji* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Afyon.
- Feyzullah, Ü. (2010). Toplumsal Ekoloji. *Sosyal Bilimler Dergisi*, (26): 114-123.
- Güçlü, A. (2007). *Sürdürülebilir Kalkınma ve Türkiye'nin Çevre Politikaları* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Heywood, A. (2016). *Siyaset* (Çev. Kolektif). Ankara: Adres Yayınları.
- Heywood, A. (2013). *Siyasal İdeolojiler: Bir Giriş* (Çev. Ahmet Kemal Bayram ve Özgür Tüfekçi). Ankara: Adres Yayınları.
- Malatya, G. C. (2017). *Türkiye'de ve Bazı Ülkelerdeki Yeşiller Partisi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü, Ankara.
- Mutlu, A. (2005). *Ekoloji ve Yönetim Düşüncesi* (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Nohutçu, A. (2015). *Kamu Yönetimi*, Ankara: Savaş Yayınları.
- Oral, E. (2018). *Murray Bookchin ve Toplumsal Ekoloji*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

- Porrit, J. (1989). *Yeşil Politika* (Çev. Alev Türker). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Önder, T. (2003). Derin Ekoloji Üzerine. *Liberal Düşünce Dergisi*, 8 (31): 95-111.
- Özlüer, F. (2005). Ekoloji Hareketleri Tarih Yapabilecek Mi?. *Gri-Yeşil Dergisi*, Erişim Adresi: <http://www.fevziozluer.av.tr/ekoloji-hareketleri-tarih-yapabilecek-mi/> Erişim Tarihi: 30.11.2020.
- Özman, A. (1998). Yeşiller Partisi ve ÖDP Üzerine. *Birikim Dergisi*, 109, Erişim Adresi: <https://birikimdergisi.com/dergiler/birikim/1/sayi-110-haziran-1998/2305/yesiller-partisi-ve-odp-uzerine/3834>, Erişim Tarihi: 30.11.2020.
- Öztürk, Ö. (2019). *Türkiye’de Çevrecilik ve Çevre Söylemlerinin İçeriği* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Sayın, A. (2023). Yeşil Sol Parti Adaylarını Tanıttı: Birlikte Değiştireceğiz. *BBC News Türkçe*, Erişim Adresi: <https://www.bbc.com/turkce/articles/c3gryjrexr4o>, Erişim Tarihi: 26.04.2023.
- Şahin, Ü. (2003). Ekolojizmi Çevrecilikten Ayırmak. Erişim Adresi: <http://www.oocities.org/ucekoloji/umitsabin.htm>, Erişim Tarihi: 29.11.2020.
- Şimşek, M. (1993). Türkiye’de Yeşiller Partisi. *Marmara İletişim Dergisi*, (2): 5-41.
- Yalçın, Z. A. ve Gök, M. (2021). 21. Yüzyılda Çevre ve Kalkınma İlişkilerinde Paradigma Değişimi: Yeşil Yeni Düzen. Çakı Fahri, Öner Şerif, Uzun Alper, Altındal Yonca ve Yalçın Zafer Arman (Der.), *21. Yüzyılda Kalkınmaya Yeniden Bakış*, içinde (s. 349-371). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Yayla, H. ve Çelik, V. (2011). Çevre Sorunlarının Çözümü İçin Radikal Bir Öneri: Derin Ekoloji. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. (26): 369-377.
- Yardımcı, S. (2006). *İnsan-Doğa İlişkisi Ekseninde Derin Ekoloji ve Toplumsal Ekoloji* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Yeşiller ve Sol Gelecek Partisi (2012). *Programatik Metin*. Erişim Adresi: <https://yesilsolparti.org/programatik-metin/>, (01.12.2020).
- Wikipedia (2021). *İngiltere ve Galler Yeşiller Partisi*. Erişim Adresi: https://tr.qaz.wiki/wiki/Green_Party_of_England_and_Wales, Erişim Tarihi: 31.01.2021.

EXTENDED ABSTRACT

Introduction and Purpose: Since the Enlightenment thought and the industrial revolution, environmental problems have emerged as a development that negatively affects the lives of living things. The Age of Enlightenment's emphasis on reason destroyed the understanding of nature as a goddess. With the capitalist mode of production, nature began to be accepted as a pool of raw materials that would meet the needs of capital. Along with these developments, different themes have formed the outlines of the ideological theses of green policy. For example, romanticism's understanding of a living and dynamic environment and its views on nature as a teacher contributing to human development represent one of these themes. The ever-increasing population compared to the limited resources of the world and the destruction of nature caused by this population is another vein that feeds the ecological movement. Utopian socialists and anarchists, who advocate communal life in harmony with nature, are noted as another source of influence when shaping the theses of green politics. Theoretical analyzes have brought about internal tensions and different ecological positionings. These include definitions of environmentalism and environmentalism, reformist environmentalism and radical environmentalism, light greens and dark greens. These differences have become more visible with the organization of environmentalist thought. The aim of the study is to reveal how basic ecological theses are preserved and implemented in practice. In addition, it is to express the effective and ineffective aspects of the practical dimension of green policy.

Conceptual Framework: The conceptual framework of the research consists of the concepts of deep ecology, shallow ecology, social ecology, industrialism and ecology. The term ecology means the study of living things in their natural environments. Its main goal is to equalize the place of humans in the set of living things with other living things. He is the ruler of man over nature and opposes tolerating the destruction of nature according to human needs. He reads nature's domination by humans for material wealth as a development that prepares humanity's own end. This rupture distinguishes the greens from other ideologies. Because green policy, while establishing the human-nature relationship, puts forward the nature-centered environment equation, not the human-centered environment. In addition, this rupture divides the ecology movement into two camps. The first of these is deep ecology and the other is shallow ecology. Deep ecologists build the dominant philosophy of life on a nature-centered understanding of the environment. They express that non-human life is valuable regardless of human needs. They argue that the richness of species must be protected, that human domination over nature has reached a harmful level, that the codes that shape society have fundamentally changed, and that human activities have entered a phase that threatens the diversity and richness of species. While developing theses on nature, they were nourished by mystical teachings such as ecosophy, Buddhism and Taoism, which emphasize holistic and harmony. Shallow ecologists, on the other hand, focus on sensitivity in current life dynamics as opposed to a fundamental transformation. Unlike deep ecologists, they are not anti-growth. They emphasize approaches such as sustainable development or environmentally friendly development. They can be described as slightly anthropocentric. To emphasize the main difference between them, the fixed tip of the compass is nature in deep ecology, while it is humans in shallow ecology. When it comes to social ecology, nature is considered as a life form formed by the evolutionary accumulation of constantly changing and complex natural entities. Two different dimensions of nature are emphasized. The first of these is the natural nature that comes to mind first, and the second is the area where classes, states, domination and hierarchy exist. It expresses that concepts such as hierarchy, domination and exploitation are carried from social relations to our view of nature. It is recommended that the damage to nature be eliminated through living spaces organized in the form of direct democracy and minimal social structure, like the experience of the Greek police. This way of life, called Ecotopia, has autonomy, self-management and communal qualities. Another key concept that forms the conceptual framework of green policy is industrialism. In other words, green policy expresses the antithesis of industrialism. According to green policy, industrialism sees nature only as a resource that meets the need for raw materials. Nature destruction is disregarded before economic growth. Green policy industrialism is interpreted as a system that produces individualism and economic injustice among people, increases inequality between men and women, creates undemocratic governments, creates relations of domination, deprives freedoms, disregards the concept of real needs, ignores the lives of non-human

creatures, and starts wars. Instead, green economy, self-managing social structures and ecological systems are shown as alternatives.

Research Design and Method: Literature review was preferred as the data collection method in the study. Qualitative research method was used as the research method. Description, explanation and comparison methods were used in the article study. When discussing green policy, the answer to the question to what extent political and civil society experiences remain within the theoretical framework and to what extent the theory is reflected in practice is sought. In this regard, firstly the theoretical arguments and then the practical experiences of green policy were examined. Continuities and discontinuities between these two phenomena have been identified. Various results have been achieved with this method.

Findings: While creating its basic assumptions, green policy was influenced by environmental pollution, capitalism, views that envision minimal lifestyles, and the protest climate of 1968. It represents the antagonism of industrialism as an ideology. The concept of deep ecology corresponds to radical views, while the concept of shallow ecology corresponds to the reformist aspect. According to green policy theorists, both capitalism and socialism are seen within industrialism. The organization of ecological views is progressing through both non-governmental organizations and political parties. Apart from these, they have been influential in the formation of important protocols, agreements and contracts on a global scale. In 1948, the International Union for Conservation of Nature was established. The 1972 Limits to Growth Report of the Club of Rome represents one of the important cornerstones in the globalization of environmental sensitivity. With the report in question, the United Nations Environment Program was accepted and later took the initiative in establishing the United Nations Environment Commission. This commission published the Our Common Future report and drew attention to the distinction between environmental protection and development. However, the development goal has always been kept at the forefront, and in the Green New Deal paradigm of the United Nation Environment Program in 2009, environmentally friendly investments and employment conditions were included for only one percent of the national product. The European Union published the European Green Deal text in 2019 and could not go further than offering solutions within the idea of industrialism. While the poverty and inequalities brought by capitalism are underlined, sustainable economic policies are emphasized. However, it does not offer a solution beyond bending industrialism in favor of green. When it comes to political organizations, not only nature and environmental themes are used. However, it is argued that the fact that nature must be protected is an indispensable part of public policies. But beyond this, they have also developed various analyzes on topics such as democracy, civil rights and justice. Firstly, in local elections in New Zealand and Australia, municipalities have achieved success in gaining parliamentary representation in general elections. While the socialization of green political parties has not reached large masses, environmental sensitivity has gained a serious global public opinion that has been responded to in every opinion and in every environment. The most successful example is the German Green Party. They became widespread in Turkey after 1980, but they did not have a significant presence.

Result and Discussion: Green policy addresses all facts and phenomena, especially industrialism, from a nature-centered perspective. It focuses on intergenerational and interspecies justice, local democracy, minimal use of technology, and the adoption of lifestyles that prioritize small communities. However, it is criticized with arguments such as placing humanity in a passive state, keeping human skills in the background, tending to metaphysics by foaming up mystical and spiritual values, and failing to offer solutions to problems such as economic inequalities and racism. It accepts humans as both the subject of the problem that produces environmental problems, the focus to solve these problems, and the victim of these problems. Therefore, the concept of humanity in the equation of green policy contains inconsistency. In the practical part, the method of green transformation needs to be explained and developed. As green policy becomes institutionalized, it loses its effectiveness. It is more popular in organizations such as local elections and European parliament elections compared to general elections. Economic development in Turkey and all over the world is ahead of green sensitivities. The success of non-governmental organizations in bending politics in favor of the environment has remained at the level of discourse and program and has not gained a performative quality. The goal of economic growth has won over sustainable development views. In this context, green parties seem far from action on a radical and fundamental transformation.

Social Capital in Arab Countries: A Theoretical Perspective

Arap Ülkelerinde Sosyal Sermaye: Teorik Bir Bakış Açısı

Deena SALEH^a

ÖZ

^aDr. Visiting Lecturer, Piri Reis University, Department of Economics and Finance, Istanbul, Türkiye;
ORCID: 0000-0003-4628-4064
E-posta/E-Mail:
deenasalih@outlook.com

Sorumlu Yazar
Corresponding Author
Deena Saleh

Makale Türü
Article Type
Araştırma Makalesi
Research Article

Geliş Tarihi
Received
16.12.2023

Kabul Tarihi
Accepted
17.04.2024

ROR ID
045hgzm75

Amaç- Bu çalışma, Arap bölgesinin ekonomik, sosyal ve siyasi yapısını göz önünde bulundurarak sosyal sermayeyi ve bunun bireyler, topluluk ve ülkeler üzerindeki etkilerini incelemektedir.

Metodoloji- Bu teorik makale, sosyal sermayenin Arap dünyasında nasıl tezahür edebileceğini, köklü teorik çerçeveler ve Dünya Değerler Araştırması'ndan elde edilen verileri kullanarak analiz etmektedir. Farklı sosyal sermaye boyutlarını inceliyor ve bunların Arap ülkelerinin sosyal, siyasi ve ekonomik kalkınması üzerindeki etkilerini tartışıyoruz.

Sonuç- Ekonomik teoriler artık eğitilmiş işgücü, sosyal kalkınma, kültürel yapı, sosyal etkileşimler, sosyal sermaye, güven, işbirliği ve hoşgörü gibi geleneksel üretimin ötesindeki faktörlere odaklanmaktadır. Çalışmamız orijinal veri toplamayı içermese de, WVS'den elde edilen güvenilir verileri kullanarak değerli bilgiler sunmakta ve Arap bölgesinde sosyal sermaye üzerine gelecekte yapılacak araştırmalar için zemin hazırlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Sermaye, Ekonomik Sosyoloji, Arap Ülkeleri, Dünya Değerler Araştırması.

JEL Kodları: D01, D91, Z10

ABSTRACT

Purpose- This study examines social capital and its implications for individuals, communities, and countries, considering the Arab region's economic, social, and political composition.

Methodology- This theoretical article analyzes how social capital might manifest within the Arab world using well-established theoretical frameworks and data from the World Values Survey. We examine different proxies of social capital dimensions and discuss their implications for the social, political, and economic development of Arab countries.

Conclusion- Economic theories now focus on factors beyond traditional production, including an educated workforce, social development, cultural structure, social interactions, social capital, trust, cooperation, and tolerance. Although our study does not involve original data collection, it uses reliable data from the WVS to provide valuable insights and lay the groundwork for future research on social capital in the Arab region.

Keywords: Social Capital, Economic Sociology, Arab Countries, World Values Survey.

JEL Codes: D01, D91, Z10

1. INTRODUCTION

The scholarly literature on social capital has been growing. Social capital has appeared as a crucial determinant of economic performance in economics research since the 1990s (Putnam et al., 1993). Social capital is about “who you know, not what you know.” One has an important asset that is one’s family, friends, and associates. On group and community levels, social networks and civic associations help to reduce poverty and vulnerability, access new opportunities, and resolve conflicts (Woolcock and Narayan, 2000). If someone is excluded from or is not a member of social networks, one is considered poor, without access to secure good jobs, decent housing, or information networks (Woolcock, 2001). Putnam et al. (1993) describe social capital as civic attitudes that create good outcomes such as cooperation and enhance the quality of political institutions (Putnam et al., 1993). Social relations are the core component of social capital that needs to be considered during any attempt to define or measure social capital (Saukani and Ismail, 2019).

Social capital defines the concrete social relations among individuals. Social capital influences the content and enforcement of rules that govern configurations of social interactions and the prevalence of social networks. Social capital types and dimensions are defined differently by several approaches. One approach defines two social capital dimensions: structural and cognitive social capital. Another approach describes three social capital dimensions, based on the strength of social ties among people, which are: bonding, bridging, and linking social capital. Bonding social capital describes intercommunity ties, whereas horizontal ties refer to bridging social capital. Each society needs both strong intra-community ties and weak extra-community networks to avoid superfluous assumptions about the effectiveness of social capital (Woolcock and Narayan, 2000; Cáceres-Carrasco, 2020).

High social capital can benefit a country’s social, political, and economic development. It influences the content and enforcement of rules governing patterns of interactions and social networks. Previous research finds societies with a high stock of social capital are richer, healthier, have high literacy rates, and better governance, as their citizens are happier and able to access good jobs and serve public interests through public projects (Woolcock, 2000; Isham and Kahkonen, 2002). On the other hand, low social capital can lead to violent episodes, an absence of trust and reciprocity norms, and a lack of mutually beneficial collective actions, as shown by Woolcock’s (2000) examples of villages in Sub-Saharan Africa, and South Asia suffering from. Also, similar challenges were noticed in some Middle Eastern and former communist countries such as crime, corruption, and congestion, along with failed development policies.

Also, the importance of social capital brings up the issue of how to foster its components such as trust, associational membership, and networks. Social capital as a behavior mechanism influences the economy through cultural and social norms such as independence, thrift, time, risk acceptance, openness to innovative ideas, and adherence to traditions (Li *et al.*, 2017). Therefore, to leverage a country’s social capital stock, it is critical to understand what shapes it, given that it can be accumulated and destroyed in the same way that physical capital can (Cáceres-Carrasco et al., 2020). Scholars such as Van Oorschot et al., (2006), and Saukani and Ismail (2019) proposed that social capital can be shaped by long-term sources such as culture, spirituality, and religion-related variables, as well as short-term events such as civil and political events. In their study covering 9 MENA countries, Saleh, and Vergil (2022) found that civic norms and civic activism as proxies of social capital were shaped by personal values and religiosity-related variables in terms of self-defined religiosity and frequency of prayers.

The literature on social capital shows that geographical regions such as the Middle East and North Africa (MENA) are overlooked, compared to the vast literature on European countries. Although some studies addressed social capital in MENA countries individually or as a region (Saukani and Ismail, 2019; Almutairi *et al.*, 2021; Tausch, 2016) still, some countries such as Morocco, Libya, and Iraq, are overlooked in social capital literature. The number of studies on Arab countries remains low compared to the immense literature studies from developed countries such as the Mediterranean, Western, Eastern, and Central European countries, Nordic, Scandinavian, and Continental European countries, and the United States, which have dominated social capital literature.

Based on the arguments above, in this short article, we discuss social capital in the Arab region in terms of its dimensions. Arab countries share similar heritage, religion, and culture. Arab countries are one part of the MENA region, which contains sub-regions divided into North African countries (e.g., Libya), the Levant countries (e.g., Lebanon), the Middle East (e.g., Egypt), and the Gulf countries (Kingdom of Saudi Arabia,

the United Arab of Emirates, and Kuwait). These four subregions date back to factors such as historical separation, geopolitics, and affiliated alliances (Almutairi *et al.*, 2021). Future research on social capital in Arabic countries needs to chart how social capital dimensions function in the Arab region and provide some policy recommendations as well.

In this theoretical article, we offer a theoretical overview of social capital dimensions: bridging and bonding social capital in 12 Arab countries. This research aims to unleash some features particular to the Arab region, which can be relevant to policy recommendations for the region and individual countries. Our data represent sub-samples of the World Values Survey (WVS) from 12 Arab countries (Egypt, Jordan, Algeria, Kuwait, Tunisia, Lebanon, Morocco, Qatar, Palestine, Yemen, Libya, and Iraq) between 2010 and 2014.

2. THEORETICAL FRAMEWORK

L. J. Hanifan coined the term ‘social capital’ to describe intangible assets like goodwill and social interplay that meet social needs and shape social units (Hanifan, 1916:130). He emphasized the importance of social interactions and belongingness to larger groups to satisfy social needs and enhance the living conditions of individuals through accumulated social capital. More than 70 years later, according to Portes, “Whereas economic capital is in people's bank accounts and human capital is in their heads, social capital is in the structure of their relationships. A person must be related to others to have social capital, and it is these others, not themselves, who are the true source of their advantage.” (Portes, 1998:7).

Social capital describes civic cooperation norms that reflect on those social relations rooted in the social structures of society and assist people in coordinating their actions and achieving their goals (Narayan, 1999; Knack and Keefer, 1997). To put it another way, it is the accumulated goodwill of an agent of others toward their relations, as well as the available resources. Fukuyama (1995) defines social capital in terms of cultural values such as altruism, tolerance, and compassion. Todaro and Smith (2014) describe social capital as the productive value exhibited by some social institutions and norms such as group trust, coordination behaviors that have clear punishments for deviations, and a common history of prior successful collective action. Such norms increase the expectations for cooperative behavior in the future (Todaro and Smith, 2014). According to Ostrom (2000), social capital is the shared knowledge, understandings, conventions, standards, and expectations concerning the kinds of relationships that groups of persons bring to a regular activity.

Social capital affects the economy both directly and indirectly. First, the direct effect of social capital on growth stems from solving collective action problems. Societies with high social capital, as measured by country-level trust levels, are likely to easily deal with problems of common resource allocation or externalities such as noise pollution. In low-trust countries, legal enforcement and state regulations are important, as absent social capital is unable to perform such tasks. Second, social capital influences the economy indirectly since it acts as a behavior mechanism through social norms such as independence, thrift, time, risk acceptance, openness to innovative ideas, and adherence to traditions (Whiteley, 2000).

Scholars such as Francis Fukuyama and Robert Putnam examined social capital in terms of its role in the economic sphere, and how it helps facilitate efficient social exchange, therefore, reducing transaction costs, increasing trust, and promoting collective action. Putnam *et al.* (1993) focused on associational membership, adherence to social norms, and social trust. The interest was to unleash how variation in any of these individual qualities may influence socioeconomic and political outcomes at both individual and collective levels. Fukuyama (1995) defines social capital as cultural values such as tolerance, altruism, and compassion. Coleman (1990) emphasized quality associational life and institutions and argued that social capital assists individuals to reach some goals that would be otherwise unattainable or would necessitate more effort to achieve. In Putnam *et al.* (1993), the concept of social capital was used to justify economic and government performances that vary between northern and southern Italy.

2.1. Measuring Social Capital

There is no single measure for social capital. First, social capital incorporates several units of analysis (Sabatini, 2008). Second, there are continuous changes in the balance of informal organizations and formal institutions, implying changes in the nature and forms of social capital. Third, contemporary research has used several items as proxies for social capital, such as trust, social mobility, and confidence in government,

due to a lack of long-standing cross-country surveys to measure social capital. Forms of social capital are society-specific and change over time, implying that instruments of social capital must consider all different dimensions. Said differently, controversies and arguments are still active around the intangible concept of social capital; given unclear answers about how social capital is constituted, what components and elements shape the way it forms, and ways to measure it (Saukani and Ismail, 2019; Woolcock and Narayan, 2000).

Different authors specify components of social capital to consider when defining the concept. For example, social relations are the primary component of social capital that must be considered when attempting to define or quantify social capital (Saukani and Ismail, 2019). Another component of social capital is civic attitudes that foster positive outcomes such as cooperation, overcoming dilemmas of collective actions, and improving the quality of political institutions (Putnam *et al.*, 1993).

Initially, the unit of analysis was individual/micro, based on Robert Putnam's analysis of Italy's civic associations and their positive externalities. At the individual or micro level, a measurement proxy is chosen to match the goal of each study on social capital in each country (Westlund and Adam, 2010). Social capital, however, can have negative externalities through benefits exclusive to associations' members. James Coleman (1990) incorporated into the analysis vertical associations among entities rather than individuals. Vertical associations reflect on unequal power distribution and actions among entities, firms, and other units. This meso interpretation of social capital implied that various entities consist of social structures facilitating actors' certain actions personal or corporate actors. Similarly, Dudwick *et al.* (2006) consider the community as the unit of analysis to be a different approach to measuring social capital because it focuses on the nature and degree of cross-cutting ties, as well as engagement in formal civic organizations and informal networks. This view of social capital was developed to include the political and social environment shaping norms. As put by Knack and Keefer (1997), social capital is equal to the quality of institutions, political, and economic; through quantitative cross-national studies on how government performance and social divisions influence economic performance. Therefore, in addition to the local and hierarchical informal relationships embodied in the first two concepts, a macro view on social capital focuses on institutional formalized structures, such as civil and political liberties, political regimes, and their impact on development.

2.2. Social Capital Dimensions

Researchers on social capital adopt different definitions and describe numerous dimensions of social capital. There are two approaches that researchers use to define social capital dimensions: One approach divides social capital into cognitive and structural. The second defines three social capital dimensions, which are bonding, bridging, and linking.

2.2.1. Structural and Cognitive Social Capital

Under this approach, two social capital dimensions are defined: structural social capital and cognitive social capital. Despite their differences, both dimensions pertain to and affect social relationships and interactions among people, and both affect and are affected by expectations (Krishna and Uphoff, 2002; Cáceres-Carrasco *et al.*, 2020). Social capital is typically thought to have a mix of cognitive (mental or attitudinal) and structural (role rule-based) origins. When compared to cognitive social capital, structural social capital is extrinsic and observable. Structural social capital includes membership in associations.

Cognitive social capital describes the less tangible aspect of social capital that reflects beliefs, attitudes, social standards, and conduct (Krishna and Shrader, 1999). It is characterized by an intangible nature, while structural social capital is about tangible nature (Cáceres-Carrasco *et al.*, 2020). It is a more informal, subjective, and intangible construct, based on common norms and attitudes. Cognitive social capital comes from thought processes and the ideas they produce, which are then supported by culture and ideology, norms, values, attitudes, and beliefs that encourage cooperation (Uphoff, 2000).

Cognitive social capital is internal and cannot be easily changed by outside actions; it resides within people's heads. It disposes people toward collective action that is mutually beneficial for everyone. Having high levels of cognitive social capital sometimes promotes a stronger civil society, which complements the state's role (Krishna and Uphoff, 2002). Cognitive social capital, through norms and values, is a driving force shaping the visible forms of social capital (Colletta and Cullen, 2002). Cognitive social capital can be measured by

proxies such as institutional trust and the strength of norms of reciprocity and sharing. For example, institutional trust is the result of an ongoing interaction between the government and its people. Some degree of reciprocity between the parties is necessary for this interaction to be cooperative. People will only trust institutions and refrain from deceiving them if they believe they will do so fairly and efficiently (Andriani and Sabatini, 2013). Institutional trust is based on the expectation that others will cooperate because institutions induce them to cooperate. It implies that the necessary impersonal structures, such as contracts, formal laws, and penalties for inappropriate behavior, are present and intact (Irwin, 2009).

Structural social capital encompasses actions that compromise civic participation and networking. It includes actions that undermine civic participation and networking. It is made up of both informal (interpersonal relationships with coworkers and friends) and formal networks (membership in professional, cultural, and religious organizations). It is external, and objective, and includes visible items that can be developed through group deliberation. Structural social capital in terms of active associational life helps enhance trust and foster social networks that promote democracy (Krishna and Uphoff, 2002; Grootaert and Bastelaer, 2002).

Both dimensions of social capital can be complementary, but not necessary (Krishna and Uphoff, 2002). Structural and cognitive social capital requires an investment of time and effort to be built. Put differently, establishing roles, procedures rules, norms, values, and beliefs requires a variety of resources (Krishna and Uphoff, 2002).

2.2.2. Bonding, Bridging, and Linking Social Capital

Societies are built upon social groups rather than individuals. All attitudes, beliefs, identities, and access to resources and power are determined by these social groups. These social groups are divided by class, religion, ethnicity, and caste. Strong within-group ties (bonding social capital) would benefit its members, who may be excluded from other groups, due to their lack of bridging social capital. Bonding social capital includes strong family ties. On the contrary, bridging social capital includes weak informal ties, while voluntary organizations and active political participation represent linking social capital (Sabatini, 2009).

Growiec and Growiec (2014) define bonding social capital as social ties with others who are like an individual. Bonding social capital refers to close ties and social interactions in social networks among similar groups such as close friends and immediate family. Such ties are essential for "getting by" in life. Bonding social capital is those norms, horizontal networks, and trust that encourage group members to collaborate. Such horizontal relationships strengthen interpersonal bonds and make intragroup collective action and interaction possible. Bonding social capital focuses on the inner features of collective actors; through a collective social organization, which can be a community or a nation, helping cooperative networks and coordination relationships among individuals (Sedeh *et al.* 2021; Narayan, 1999).

Bridging social capital describes weak and distant ties with people from diverse social networks. These social networks exist among diverse heterogeneous groups with varying degrees of power and influence. Such vertical relationships are critical for getting ahead in life because they strengthen ties between diverse groups and organizations and allow network members to access resources that are not available in their community. It reflects the resources that individuals obtain through their external connections and social networks (Sedeh *et al.* 2021; Narayan, 1999). It describes how several segments and disparate elements of the community are linked through social interactions, and how such interactions are developed through trust, social norms, and networks (Maxwell and Taylor, 2010). For example, when people work toward a common goal out of respect for one another, trust in one another, and equality of status, despite the obvious disparities in their respective positions, this represents bridging social capital (Van Oorschot *et al.*, 2006).

The way the state affects how social capital is created could be underplayed if the value of civic society is overemphasized. Therefore, Woolcock (2001) proposed the concept of 'linking social capital', which is another social capital dimension. Linking social capital refers to the vertical connections that exist among various social strata that allow individuals to gain access to other resources (Nicholson and Hoyer, 2008). It contributes to bridging power gaps and establishing connections between individuals and political or economic organizations.

2.3. Which Dimension is the Most Important?

Considering that the three dimensions of social capital differ in terms of their nature and effect, the way social capital is applied affects whether its outcomes are positive or negative. Social capital must help people reach certain ends that are unachievable if such capital is absent. Said differently, the productive function of social capital through social networks and structures can function when the society has a mixture of vertical networks and links among different social groups and individuals, in addition to the horizontal social networks similar people share (Coleman, 1980). Social ties can lead to negative consequences if social capital prevents people from freedom and access to opportunities. Negative outcomes of social capital can take the form of powerful-knit social groups that exclude citizens at large and operate through cronyism and corruption (Narayan, 1999).

Society has several segments and disparate elements of the community that are linked through social interactions. Bonding social capital through friends and neighbors, for example, assists poor entrepreneurs in accessing credit, insurance, and business markets. As a result, it is argued that bonding social capital may be higher among the poor who rely on it to get by. Solidarity among diverse social groups generates bonding social capital and ties that serve to unite people and resources. However, the poor may lack the necessary bridging social capital to advance. As a result, ties that cut across heterogeneous groups are required for poverty reduction and social cohesion in socially unequal societies (Narayan, 1999; Woolcock and Narayan, 2000).

Unfortunately, bonding social capital within a distinct group can sometimes be exclusive rather than inclusive (Nicholson and Hoyer, 2008). It can harm non-group members through social exclusion and blocked opportunities on a micro level, or on a national scale through rent-seeking, corruption, and stifling economic growth. Also, social capital can maintain the current quo of exclusion in socially unequal societies (Narayan, 1999). On the other hand, bridging social capital is a form of open and inclusive social capital characterized by weak ties. Bonding social capital is exclusive and closed social capital, which is characterized by strong ties (Van Oorschot *et al.*, 2006). Bridging social capital is developed when relationships take place between parties who are aware of their differences, and their inequalities in power and ability to access resources. Also, New economic opportunities become available to less powerful or excluded social groups through cross-cutting ties within and among groups. Narayan (1999) states that social cohesion is another outcome of these social ties-it enhances social stability and economic welfare (Narayan, 1999).

Finally, linking social capital is crucial, especially in poor communities, where usurious interest rates are frequently charged by banks, the police are often corrupt, and instructors sometimes miss class, people need to have 'linking social capital' for their well-being. Therefore, according to Grootaert *et al.* (2004), local leaders and mediators who can establish linkages between underdeveloped communities and outside development aid can be a source of linking social capital.

3. SOCIAL CAPITAL IN ARAB COUNTRIES

Countries that have a history of close ties, religion, or trade or conquest tend to exhibit similar cultural values that have been institutionally transmitted to countries that do not have these ties. It is empirically proved that cultural differences may be region-specific rather than specific to a country. This means countries are more likely to group at a supra-national level in unique cultural zones (Peterson and Barreto, 2015). For example, The Arab Middle East is revealed to be conservative and patriarchal by the sociocultural outlook of the region (Afiouni, 2014). In a similar argument, Viazzo (2003) emphasizes the importance of family and informal relationships in Mediterranean countries. Christoforou (2011) analyzed Nordic, Anglo-Saxon, Austria, Germany, Benelux, and Mediterranean regions and found levels of social capital to be high in Northern and Scandinavian countries, while Mediterranean countries had lower social capital levels, measured by the group membership.

Three groups of MENA nations can be distinguished: those that import labor and are rich in natural resources, those with a labor surplus and a resource surplus, and those with a labor shortage and few natural resources (Samadi, 2018). In comparison to their potential for economic growth, MENA countries do not have good levels of development. Issues that impede MENA region development, poverty eradication, and social justice include armed conflicts, extremism, inhumane practices, terrorism, illegal migration, and refugee movements.

Arab states (such as Bahrain, Egypt, Iraq, Jordan, Kuwait, Lebanon, Oman, Palestine, Qatar, Saudi Arabia, Syria, the United Arab Emirates, and Yemen) and non-Arab states make up the MENA region (Iran,

Türkiye). The core geographical region of MENA is represented by Egypt, the fertile crescent countries, and the Persian Gulf states (Forouharfar, 2018). Egypt, Türkiye, and Israel had distinct growth paths from other nations particularly Gulf nations that depend on oil as a main source of income. The Middle East is home to wealthy nations like Saudi Arabia and Kuwait as well as low-income nations like Yemen (Kamrava, 2012; Owen and Pamuk, 1998). The Middle East did not have the opportunity for integration into the world economy due to authoritarian structures and political regimes, underdeveloped local markets, and a lack of sophisticated technology and skilled labor (Kamrava, 2012). Since World War II, the MENA region has experienced socio-economic and political turmoil. There have been wars in the West Bank, the Gulf Wars (1981-2003), civil wars in Lebanon (1975-1990), in Sudan (1985-2005), and ongoing ones in Libya, Yemen, and Iraq. The Arab Spring was a series of political events that reshaped political regimes in some of the region's countries such as Tunisia, Egypt, Yemen, Syria, and Libya, and felt low profile in Arab monarchies (Al-Shboul *et al.*, 2020).

Since the addition of Arab countries to the WVS, huge scholarly attention has been given to and studies have drawn empirical conclusions about Arab and/or Muslim political culture. (Tausch, 2016). We will briefly discuss the cultural makeup of the Arab region using the World Cultural Map by the WVS, from Wave 6. The WVS is used for different reasons. The WVS is one important source of information on comparative social science in Arab and Muslim countries. According to international security experts, the WVS can be a database for statistical analysis and a source of intelligence that is open source. The WVS allows for comparing the public opinions of Arab citizens and understanding their socioeconomic and sociocultural inspirations relative to those of other countries (Tausch, 2016). Also, we limit our discussion to Arab countries rather than including Türkiye and Iran, since we aim to grasp a general idea of how different Arab countries sharing similar language, cultural heritage, and religious composition have different levels of social capital. Türkiye and Iran, despite Middle Eastern countries, both have political systems and languages differing from Arab MENA countries.

Using the classification of social capital dimensions as discussed above, in this section, we briefly reflect on different social capital dimensions in 12 Arab countries. We use data from the World Values Survey, 6th Wave (2010-2014) in Egypt, Jordan, Algeria, Kuwait, Tunisia, Lebanon, Morocco, Qatar, Palestine, Yemen, Libya, and Iraq. The average number of respondents ranges between 1000 in Palestine to 1205 in Tunisia. The total number of respondents is 15222.

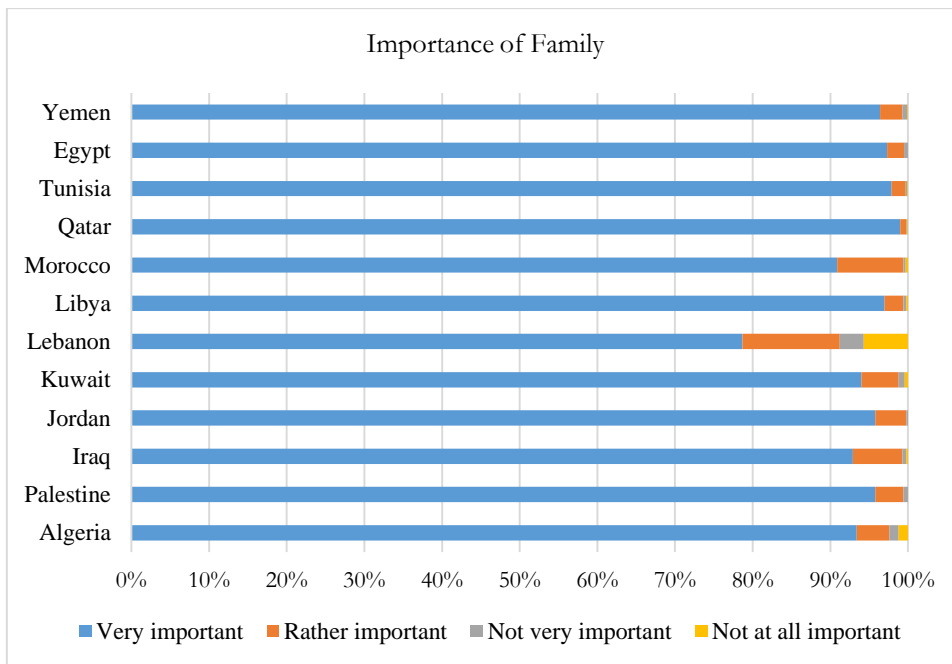
3.1. Bonding Social Capital

According to Granovetter (1973), ties can be either strong ties (family, and friends) or weak ties (acquaintances). Weak ties connect social networks and generate opportunities to progress in life. Weak ties 'bridges' are contributors to the 'small world' phenomenon and are critical for holding the network together. If the network breaks, social resilience deteriorates owing to isolated cliques (Vella-Burrows, 2014). Taking this definition of social capital as a form of social networks and ties as a starting point, we use WVS to reflect on bonding and bridging social capital due to the reliability of the WVS nationally representative data.

We expect bonding social capital to be high in Arab countries. We use a single WVS item on a 4-point scale, which asks the respondents about how important the family is; (4=very important to 1=not at all important). As Figure 1 shows, most respondents in Arab countries place high importance on family. About 97% Libyans and 99% of Qataris reported family was critical. In Lebanon, only 78% reported their family was essential.

Two WVS items were used to assess how citizens in 12 Arab countries viewed their family and friends in terms of importance. Figure 1 shows that Arab countries emphasize family's importance. Like the importance of family, we use another WVS question that asks respondents 'Friends: Would you say it is very important, rather important, not very important, or not important at all'. About 72% of Qatari respondents reported their friends are very important, versus only 36% in Morocco. The other countries show similar rates in terms of friends' importance.

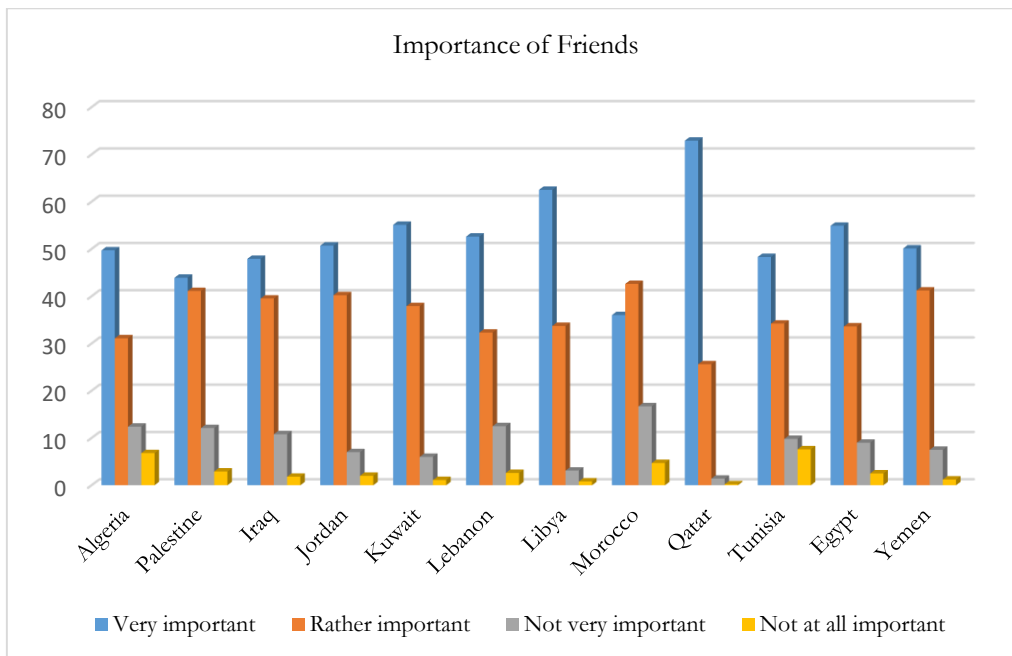
Figure 1. Importance of Family as a Proxy for Bonding Social Capital in 12 Arab Countries

Source: World Values Survey, Wave 6 (2010-2014)

As shown, most of the respondents viewed their family as very important. This shows that bonding social capital is significant when it comes to family. On the contrary, the results differ for friends, as shown in Figure 2.

Figure 2. Importance of Friends as a Proxy for Bridging Social Capital in 12 Arab Countries

Source: World Values Survey, Wave 6 (2010-2014)

A point worth mentioning is that it is not always preferable to have high bonding social capital if close networks of family and friends help to create and facilitate illegal transactions or encourage corruption. In societies where people depend on bonding social capital, they apply multiple standards and laws to different situations and groups (Seleim and Bontis, 2009). Additionally, codes of ethics and integrity are frequently limited to close-knit groups in hierarchical societies (members of the family, or the clan). Outside of this small network, highly selfish and opportunistic behavior is seen as normal and morally acceptable in contrast

with contemporary democracies, where general moral principles are applied to a wide range of social contexts, not just within a close-knit circle of close friends and family (Tabellini, 2010).

Each society has social groups that are divided by class, religion, ethnicity, and caste. Strong within-group ties (bonding social capital) would benefit its members, who may be excluded from other groups, due to their lack of 'bridging social capital.' New economic opportunities become available to less powerful or excluded social groups through cross-cutting ties within and among groups. Social cohesion is another outcome of these social ties-it enhances social stability and economic welfare (Narayan, 1999). As previously discussed, bridging social capital is about building networks beyond one's family and those like oneself. It can include norms of accepting others and incurring costs for benefiting the larger group, beyond kin or family members. Said differently, societies should not depend only on bonding social capital among its members, but there should be improved bridging social capital.

3.2. Structural Social Capital in Arab Countries

Structural social capital includes actions that undermine civic participation and networking. It is made up of both informal (interpersonal relationships with coworkers and friends) and formal networks (membership in professional, cultural, and religious organizations) (Kaasa, 2019). These informal give-and-take ties through community festivals and traditional communication methods are important in developing countries and especially rural areas (Woolcock and Narayan, 2000).

Different forms of participation in voluntary associations and local organizations indicate structural social capital (Maxwell and Taylor, 2010). For example, Sedeh et al. (2020) used the breadth of formal organizational membership to show the percentage of people who are members of at least one voluntary organization (averaging the percentage of individuals who are active members of voluntary organizations such as environmental groups, music, arts, education, or social activities). WVS (2010-2014) asks respondents if they have active membership in various organizations such as religious, educational, art, environmental, professional, or charitable/humanitarian organizations, or in organizations such as labor unions or political parties. As Figure 3 shows, on average, about 89.5% of respondents in 12 countries stated they were not members of religious organizations, 94.2% were not members of environmental organizations, and 86.5% were not members of charitable organizations. In terms of labor unions and political party membership, 94.2% of respondents are not members of labor unions, and 93.2% stated they did not have membership of a political party. The data by the WVS shows inactive associational membership in terms of most organizations in Arab countries, which is a sign of weak structural social capital, in terms of associational membership.

Interestingly, Figure 3 shows that Kuwait, followed by Lebanon, has the highest percentage of respondents who have active membership in religious organizations, whereas Tunisia, Egypt, and Morocco have the least. Kuwait and Libya have the highest percentage of active membership in charitable/humanitarian organizations. By participating in civic organizations, individuals develop the habits of collaboration, solidarity, and altruism. Being a part of interdisciplinary groups enables trust to spread and become transitive. Durable social networks of institutionalized positive relationships are an essential part of the objective, structural dimension of social capital.

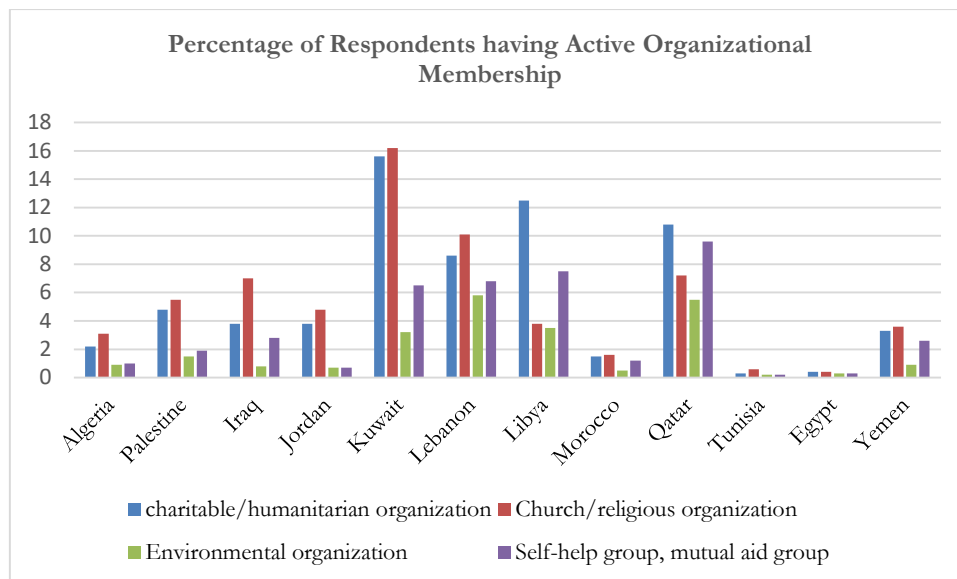
3.3. Cognitive Social Capital in Arab Countries

As previously discussed, intangible nature characterizes cognitive social capital, whereas tangible nature characterizes structural social capital (Cáceres-Carrasco *et al.*, 2020). Cognitive social capital includes proxies such as trust in different institutions such as the police, government, legal system, and parliament. The WVS asks respondents to report their degree of confidence in several institutions: domestic such as political parties, the legal system, and the government; or international such as the World Bank, World Trade Organization, and United Nations.

On average, only 18.9% of respondents stated they have a great deal of confidence in the government, 4.4% had a great deal of confidence in political parties, and only 18.9% have a great deal of confidence in the government. Cognitive social capital as measured by confidence in institutions shows low rates in Arab countries. Confidence in institutions is based on positive experiences with the efficacy and fairness of social,

economic institutions, and political institutions, which does not seem bright in Arab countries, particularly those under authoritarian systems.

Figure 3. WVS Items showing the percentage of Active Membership in different organizations.

Source: World Values Survey, Wave 6 (2010-2014)

4. CONCLUSION

Social ties, norms, and networks play a key role in determining how each nation's economy performs (Knack, 2002). Alternatively, resolving issues involving collective action is where social capital's direct influence on economic and social development comes from. Societies with high levels of social capital are more likely to be able to deal with issues related to the distribution of common resources or externalities like noise pollution (Whiteley, 2000). For instance, Knack and Keefer (1997) found that different measures of social capital influenced R&D investments, explaining a country's income growth.

Unfortunately, when developing reforms and structural programs, several nations only consider the deficiency in stocks of financial and human capital. The lack of social capital and the effects it has on society might be overlooked, though. This theoretical study aims to discuss the dimensions of social capital in the Arab region. Many approaches define social capital dimensions. The most common one defines three dimensions: bonding, bridging, and linking social capital. It should be emphasized that bonding and bridging social capital are necessary for each society. Bonding social capital helps homogeneous groups stick together and makes it easier for individuals and groups who are poor to "get by" because it is frequently protective and exercises close membership. However, bridging social capital is frequently civically active, reduces the gap between various communities, and engages open membership. As a result, it is essential to organize solidarity and to "get ahead" (Van Oorschot *et al.*, 2006).

4.1. Implications and Limitations

Arab countries examined in this study are shown to have low levels of bridging social capital but high bonding social capital in terms of close ties and the importance of family. In societies with low bridging and linking social capital, civil society is weak, social institutions are underdeveloped. Citizens might have a low degree of regard for public interest and citizen rights. There are high corruption levels, a tendency for tax evasion, and poor-performing governments. In these societies, people rely more on bonding social capital for daily life (Newton, 2005). Based on these concerns, solutions to civil society problems might not be structural but rather related to human capital. Said differently, governments should adopt initiatives to improve social norms and networks among different social groups. Also, individuals in Arab countries should be encouraged to engage in voluntary and social work.

Local factors in a country are expected to cause significant variations in social capital levels (Krishna and Uphoff, 2002). For example, formal and macro institutional structures such as political regimes, rule of law, and civil liberties influence patterns of economic development by providing an environment that allows local associations to develop, resolve conflicts, and enforce laws. This leads to another important aspect, which is the effect of political and social environments on social capital.

It is important to consider institutional and governmental social capital to achieve a thorough understanding of society-level social capital and the factors that influence it. Economic and social development can occur when a well-functioning state works in tandem with a high level of civic engagement (Narayan, 1999). Citizen participation and public-private partnerships are required for the state to implement programs and policies efficiently and equitably (De Oliveira, 2002). When public and private actors work together effectively or when the state is unable to perform its duties, informal networks take the place of formal institutions. People might function as if they are providing security themselves if they are denied access to police security, for instance, which would be a threat to the state and cause social divisions and political instability. As a result, the state should be considered in the social capital analysis because society and the state interact through substitution and complementarity relationships.

If applied to the Arab region, however, this theory of social capital as a bridging force between the state and civil society would not be the perfect approach since informal networks with family members or close groups in terms of bonding social capital are more common. Our study includes 12 Arab countries from the WVS. Despite a similar culture and religion, in some of these Arab countries, the state may fail due to social unrest or political conflict, and the embeddedness and complementarity between public and private actors deteriorate. Under this scenario, bridging social capital takes place, and informal networks replace the failing state. As a result, social capital is a critical concept that deserves more attention in policy design in most Arab countries.

Another important implication for social capital lies in its role as a major strategy for poverty reduction. Poor people do not belong to the same organizations as the non-poor. The poor can build their networks around survival strategies- exchange of trust and symmetric pattern of mutual expectations from their networks, which may also exist through family support. As a result, the World Bank has supported the idea of shrinking the role of the state and public expenditures, which fits with a call to strengthen civil society through social capital formation (Oyen, 2002).

Moving to structural social capital, vertical associations, have unequal power distribution and hierarchical relations among actors and groups. Group membership in social organizations has been shown to improve economic development by promoting participation and representation of social stakeholders in public policy, as well as to ensure welfare effects through synergy with state institutions (Christoforou, 2011). Put differently, the greater the number of institutions in a society, the greater its members' ability to collaborate for mutual benefit and overcome opportunism (Cáceres-Carrasco, 2020). In this concern, governments in the Arab countries examined should undertake initiatives to foster civic participation and associational membership among citizens.

Regarding theoretical and practical constraints, this study is subject to some limitations despite its contributions. The first limitation relates to the operational definition of social capital. The existence of different perspectives to understand social capital represents a problem in social capital research. For example, Montgomery (2000) argued that social capital, despite being an intuitively appealing concept, entails the risk of remaining hazy and developing into a social science "black box" unless social capital is studied with more precision. This results in many definitional difficulties, such as which levels and dimensions are to be analyzed. This represents a limitation, as social capital definition lacks comprehensiveness and has been described as a cure-for-all term, entailing anything related to social structure, social organization, and social action. Therefore, future studies on social capital should take into consideration different macro and micro variables when defining social capital or selecting its dimensions.

Another limitation relates to the methodological approach. This article aims to provide a theoretical review of social capital and its different proxies in the Arab region. It uses descriptive statistics through the WVS

data from the 6th Wave (2010-2014). Future studies, however, are recommended to empirically examine social capital in the Arab region and factors shaping different proxies of social capital, due to its importance for the social and economic development of nations.

Ethics Statement: *This study does not require any permission from the Ethics Committee. In case of detection of a contrary situation, the Journal of Social Economic Research has no responsibility and all responsibility belongs to the author (s) of the study.*

Author Contributions Statement: *1st author's contribution rate is 100%.*

Conflict of Interest: *The author(s) declare/declare that there is no conflict of interest.*

Plagiarism: *A check for plagiarism was conducted by using Ithenticate Software.*

License: *Licensed under a Creative Commons Attribution-Noncommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0).*

Etik Beyan: *Bu çalışma için etik beyanı gerekli görülmemiştir. Aksi bir durumun tespiti halinde Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisinin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk çalışmanın yazarına aittir.*

Yazar Katkı Beyanı: *1. Yazarın katkı oranı %100'dür.*

Çıkar Beyanı: *Yazar herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan etmektedir.*

İntihalBeyanı: *Ithenticate yazılımıyla makalenin benzerlik taraması yapılmıştır.*

Lisans: *Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası (CC BY-NC 4.0) Lisansı ile lisanslanmıştır.*

REFERENCES

- Afiouni, F. (2014). Women's Careers in The Arab Middle East. Understanding Institutional Constraints to The Boundaryless Career View. *Career Development International*, 19(3), 314-336.
- Al-Shboul, M., Maghyreh, A., Hassan, A., & Molyneux, P. (2020). Political Risk and Bank Stability in the Middle East and North Africa Region. *Pacific Basin Finance Journal*, 60, 101291.
- Almutairi, S., Heller, M., & Yen, D. (2021). Reclaiming the Heterogeneity of the Arab States. *Cross-Cultural and Strategic Management*, 28(1), pp. 158-176.
- Andriani, L., and Sabatini, F. (2015). Trust and Prosocial Behavior in a Process of State Capacity Building: The Case of The Palestinian Territories. *Journal of Institutional Economics*, 11 (4), pp. 823-846.
- Cáceres-Carrasco, F.R., Santos, F.J., & Guzmán, C. (2020). Social Capital, Personal Values, and Economic Development: Effect on Innovation: An International Analysis. *The European Journal of Social Science Research*, 33:1, pp. 70-95.
- Christoforou, A. (2011). Social capital Across European Countries Individual and Aggregate Determinants of Group Membership. *American Journal of Economics and Sociology*, Vol. 70 No. 3, pp. 699-728.
- Coleman, J. S. (1990). *Foundations of Social Theory*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Colletta, N.J. & Cullen, M.L. (2002). Social Capital and Social Cohesion: Case Studies from Cambodia and Rwanda. In: Grootaert, C and Van Bastelaer, T., (Eds), (pp.279- 309), *The Role of Social Capital in Development: An Empirical Assessment*. Cambridge University Press.
- De Oliveira, M. D. (2002). Citizen Participation and Social Capital Formation Resource Mobilization for Social Development. Retrieved September 10, 2021, from <http://digital-library.unesco.org/shs/most/gsd/collect/most/index/assoc/HASH56cc.dir/doc.pdf>
- Dudwick, N., Kuehnast, K., Jones, V. N., & Woolcock, M. 2006). Analyzing Social Capital in Context. *The World Bank*, Vol. 59, pp. 457-474.
- Forouharfar, A. (2018). Social Entrepreneurship Strategies by the Middle Eastern Governments: A Review. In: Faghih, N., Zali, M. (Eds) *Entrepreneurship Ecosystem in the Middle East and North Africa (MENA)*. Contributions to Management Science. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-319-75913-5_7
- Fukuyama, F. (1995). *Trust: The Social Virtues and The Creation of Prosperity*, Free Press.
- Granovetter, M. (1973). The Strength of Weak Ties. *American Journal of Sociology*, 78 (6), pp.1360-1380.

- Growiec, K., & Growiec, J. (2014). Trusting Only Whom You Know, Knowing Only Whom You Trust: The Joint Impact of Social Capital and Trust on Happiness in CEE Countries. *Journal of Happiness Studies*, 15(5), pp. 1015–1040.
- Grootaert, C., Narayan, D., Jones, V. N., & Woolcock, M. (2004). Measuring Social Capital: An Integrated Questionnaire. *World Bank Working Paper*, (18), pp. 1-53.
- Hanifan, J. L. (1916). The Rural School Community Center. *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 67: pp. 130–138.
- Irwin, K. (2009). Prosocial Behavior Across Cultures: The Effects of Institutional Versus Generalized Trust. *Advances in Group Processes*, 26, pp.165–198.
- Kaasa, A. (2019). Determinants of Individual-Level Social Capital: Culture and Personal Values. *Journal of International Studies*, 12(1), 9-32. doi:10.14254/2071- 8330.2019/12-1/1
- Kamrava, M. (2012). Structural Impediments to Economic Globalization in the Middle East. *Middle East Policy*, Xi (4), 96 -112.
- Krishna, A., & Uphoff, N. (2002). Mapping and Measuring Social Capital Through Assessment of Collective Action to Conserve and Develop Watershed in Rajasthan, India. In Grootaert, C., Van Bastelaer, T (Eds), *The Role of Social Capital in Development: An Empirical Assessment*, pp. 85–124. Cambridge University Press.
- Krishna, A. & Shrader, E. (1999). Conference Paper for Conference on Social Capital and Poverty Reduction. The World Bank, 1–21.
- Li, S., Park, S. H., & Selover, D. D. (2017). The Cultural Dividend: Hidden Source of Economic Growth in Emerging Countries. *Cross Cultural and Strategic Management*, 24(4), 590–616. <https://doi.org/10.1108/CCSM-08-2016-0149>
- Maxwell, H., Taylor, T. (2010). A Culture of Trust: Engaging Muslim Women in Community Sport Organizations. *European Sport Management Quarterly*, 10(4), 465–483. <https://doi.org/10.1080/16184742.2010.502745>
- Montgomery, J.D. (2000). Social Capital as a Policy Resource. *Policy Sciences*, 33, pp. 227-243.
- Narayan, D. (1999). Bonds and Bridges: Social Capital and Poverty (English). *Policy, Research Working Paper; No. WPS 2167*. Washington, D.C.: World Bank Group.
- Newton, K. (2005). Support for democracy: social capital, civil society, and political performance. (Discussion Papers / Wissenschaftszentrum Berlin für Sozialforschung, Forschungsschwerpunkt Zivilgesellschaft, Konflikte und Demokratie, Forschungsgruppe Zivilgesellschaft, Citizenship und Politische Mobilisierung in Europa, 2005-402). Berlin: Wissenschaftszentrum Berlin für Sozialforschung gGmbH. <https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ss0ar-117120>
- Nicholson, M., & Hoyer, R. (2008). *Sport and Social Capital*, Routledge.
- Owen, R., & Pamuk, S. (1998). *A History of Middle East Economies in the Twentieth Century*. London: I.B. Tauris and Co Ltd
- Oyen, E. (2002). Social Capital Formation as a Poverty Reducing Strategy? UNESCO and Crop. Paper presented at UNESCO/MOST and CROP/ISSC on "Social Capital Formation in Poverty Reduction: Which Role for Civil Society Organizations and the State?" at the UN Summit + 5.
- Peterson, M., & Barreto, T. S. (2015). Editor's Introduction: Culture Across Social Sciences. In Peterson, M (Ed.), *Cross-cultural Research*, pp. 1-4, Vol. 4. London: Sage.
- Portes, A. (1998). Social Capital: Its Origins and Applications in Modern Sociology. *Annual Review of Sociology*, (24), pp. 1-24.
- Putnam, R. D., Leonardi, R., & Nonetti, R.Y (1993). *Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy*, Princeton University Press.

- Sabatini, F. (2009). Social Capital as Social Networks: A New Framework for Measurement and An Empirical Analysis of its Determinants and Consequences. *The Journal of Socioeconomics*, 38 (3), pp. 429-442.
- Sabatini, F. (2008). Social Capital and the Quality of Economic Development. *Kyklos*, 61(3), pp. 466–499.
- Saleh, D., & Vergil, H. (2022). Religiosity, Personal Values, and Social Capital in Middle East and North African (MENA) Countries. *Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(2), 7-30. <https://doi.org/10.18221/bujss.1190456>
- Samadi, A.H. (2018). Institutions and Entrepreneurship in MENA Countries. In: Faghih N., Zali M. (eds) *Entrepreneurship Ecosystem in the Middle East and North Africa (MENA)*. Contributions to Management Science. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-319-75913-5_3
- Sedeh, A.A., Abootorabi, H., & Zhang, J. (2021). National Social Capital Perceived Entrepreneurial Ability and Entrepreneurial Intentions. *International Journal of Entrepreneurial Behavior and Research*, 27(2), pp. 334–355.
- Seleim, A., & Bontis, N. (2009). The Relationship Between Culture and Corruption: A Cross-National Study. *Journal of Intellectual Capital*, 10(1), pp. 165–184.
- Tabellini, G. (2010). Culture and Institutions: Economic Development in the Regions of Europe. *Journal of the European Economic Association*, 8(4), 677–716. <https://doi.org/10.1111/j.1542-4774.2010.tb00537.x>
- Tausch, A. (2016). The Civic Culture of The Arab World: A Comparative Analysis Based on World Values Survey Data. *Middle East Review of International Affairs*, Vol. 20, No. 1, pp.35-59.
- Todaro, M.P., and Smith, S.T. (2014). *Economic Development*, (12th Edition). Pearson.
- Ostrom, E. (2000). Social Capital: A Fad or a Fundamental Concept. In P. Dasgupta & I. Serageldin (Eds.), *Social Capital: A Multifaceted Perspective* (pp. 172–214). The World Bank.
- Uphoff, N. (2000). Understanding Social Capital: Learning from the Analysis and Experience of Participation. In P. Dasgupta and I. Serageldin (eds.), *Social Capital: A Multifaceted Perspective*. Washington, DC: World Bank.
- Van Oorschot, W., Arts, W., & Gelissen, J. (2006). Social Capital in Europe: Measurement and Social and Regional Distribution of a Multifaceted Phenomenon. *Acta Sociologica*, Vol. 49, No. 2, pp. 149-167.
- Viazzo, P.P. (2003). What's so Special About the Mediterranean? Thirty Years of Research on Household and Family in Italy. *Continuity and Change*, Vol. 18 No. 1, pp. 111-137.
- Westlund, H., and Adam, F. (2010). Social Capital and Economic Performance: A Meta-analysis of 65 Studies. *European Planning Studies*, 18: 6, pp. 893-919.
- Whiteley, P. F. (2000). Economic Growth and Social Capital. *Political Studies*, Vol. 48, pp. 443-466.
- Woolcock, M. (2001). The Place of Social Capital in Understanding Social and Economic Outcomes. *Canadian Journal of Policy Research*, 2(1), pp. 1-35.
- Woolcock, M., & Narayan, D. (2000). Social Capital: Implications for Development Theory, Research, and Policy. Vol. 15(2), *World Bank Research Observer*, pp. 225–249. <http://documents.worldbank.org/curated/en/961231468336675195/Social-capital-implications-for-development-theory-research-and-policy>

Yeşil İnovasyon Kavramının Bibliyometrik Analizi: Scopus Veri Tabanında Bir Uygulama^a

Bibliometric Analysis of the Concept of Green Innovation: An Application in Scopus Database

Tuncay ODABAŞ^a

^a Doktora öğrencisi, Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, ORCID:0000-0002-5650-3614, tuncayodabas.91@gmail.com

Sorumlu Yazar
Corresponding Author
Tuncay Odabaş

Makale Türü
Article Type
Araştırma Makalesi
Research Article

Geliş Tarihi
Received
19.12.2023

Kabul Tarihi
Accepted
14.03.2024

ROR ID
045hgzm75

ÖZ

Amaç - Bu araştırmanın amacı, “yeşil inovasyon” konusunu işleyen makalelerin içeriğinin çeşitli değişkenler aracılığıyla incelenmesidir.

Yöntem - Çalışmada işletmeler adına önem arz eden ve çevreye karşı duyarlı bir işletmecilik anlayışının akademide ne derece çalışıldığının tespiti için bibliyometrik analiz yapılmıştır. Araştırmada veriler Scopus veri tabanında “green innovation” anahtar kelimesi ile yapılan tarama sonucunda elde edilmiştir. Elde edilen 414 makale R yazılımı kullanılarak yazar sayısı, en çok yayın yapan yazarlar, yayımlandığı yıl, yayımlandığı ülke ve yayımlandığı dergi değişkenleri çerçevesinde incelemeye tabi tutulmuştur.

Bulgular - Yapılan inceleme sonucunda elde edilen verilere göre makalelerin %71’i iki, üç ve dört yazarlıdır. Makale sayısında 2016 yılından sonra önemli bir artış görülmektedir. Makalelerin yayımlandığı ülke bazında ise başı Çin çekmektedir. Sustainability ve Strategy and the Environment dergileri alanda en çok yayın yapılan dergilerdir.

Sonuç - Sonuç olarak ekolojik krizin topluma yansımalarının gündelik yaşamda da hissedilmeye başlanmasıyla birlikte işletmelerin toplumsal sorumluluk bağlamında yeşil inovasyona yönelik ilgilerinin arttığı görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: İnovasyon, Yeşil İnovasyon, Bibliyometrik Analiz

JEL Kodları: O32, Q53, Q56

ABSTRACT

Purpose - The aim of this study is to analyze the content of articles on "green innovation" through various variables.

Methodology - In the study, bibliometric analysis was conducted to determine the extent to which an environmentally sensitive business understanding, which is important for businesses, is studied in academia. The data were obtained by searching the Scopus database with the keyword "green innovation". The 414 articles obtained were analyzed using R software within the framework of the variables of number of authors, authors with the most publications, year of publication, country of publication and journal of publication.

Findings - According to the data obtained as a result of the analysis, 71% of the articles have two, three and four authors. There has been a significant increase in the number of articles after 2016. China takes the lead in terms of the country where the articles are published. Sustainability and Strategy and the Environment are the journals with the highest number of publications in the field.

Conclusions - As a result, with the increasing impact of the ecological crisis being felt in everyday life, businesses are observed to show an increased interest in green innovation in the context of social responsibility.

Keywords: Innovation, Green Innovation, Bibliometric Analysis

JEL Codes: O32, Q53, Q56

^aBu bildiri 19-20 Ekim tarihlerinde Konya, Türkiye’de gerçekleştirilmiş olan 6. Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Öğrenci Kongresi (ISERSC)’de sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

Önerilen Atıf Şekli / Recommended Citation: Odabaş, T. (2024). *Yeşil İnovasyon Kavramının Bibliyometrik Analizi: Scopus Veri Tabanında Bir Uygulama*. Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 24 (1), 29-47. DOI: 10.30976/susead.1406739

GİRİŞ

Son on yılda oldukça yüksek bir hızla artan endüstriyel faaliyetlerin bir sonucu olan çevresel etki, sürekli büyüyen küresel bir sorun haline dönüşmüştür. Çevre sorunlarıyla ilgili artan küresel endişe, sürdürülebilirlik ve çevrenin korunmasına yönelik uluslararası sözleşmelerdeki katı düzenlemeler ve çevre yanlısı tüketicilerin sayısındaki artış, endüstrilerin yeşil uygulamalar geliştirmek için önemli adımlar atmasına yol açmıştır. Özellikle son çeyrek yüzyılda bu tür çevresel zararların önüne geçebilmek adına farklı şekillerde önlem alan politikalar ya da söylemler yaygınlaşmıştır. Çevresel sorunların ortadan kaldırılması için yeşil üretim, yeşil yönetim, yeşil pazarlama ve yeşil inovasyon gibi çevreye duyarlı çeşitli yönetim anlayışları işletmeler tarafından takip edilen anlayışlar olarak ön plana çıkmıştır. Bu anlayışların ön plana çıkmasının altında yatan gerekçeler ise tüketicilerin artan çevre bilinçlerinin yanı sıra Kyoto Protokolü ve Montreal Konvansiyonu gibi uluslararası çevre düzenlemeleridir (Chen, Lai ve Wen, 2006).

Diğer taraftan doğal kaynakların hızla tükenmesi ve ekonomik büyümenin neden olduğu tehlikeli emisyonlar, her geçen gün daha da kötüye giden iklim ve çevre üzerinde de daha fazla baskı oluşturmaktadır (Shahzad vd., 2021). Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu, sürdürülebilir kalkınmaya ilişkin Brundtland raporu aracılığıyla birçok ülkenin çevresel hedeflerini karşılayamadığını söylemektedir. Dolayısıyla söz konusu eğilimin oluşturmuş olduğu olumsuz boyutlara ilişkin artan bilimsel kanıtlar, çevresel bozulmanın neden olduğu sorunlarla başa çıkmaları için işletmeler üzerinde daha fazla baskı oluşturmaktadır (Caiado vd., 2022). Bazı işletmeler çevreyi iş planlarının bir parçası olarak düşünmeye ve sürdürülebilirliğe odaklanan stratejiler geliştirmeye başlamıştır. Bu nedenle gerçekleştirilen eylemlerin çevreye olan etkileri her geçen gün artarak hem işletme yönetiminin gündemine hem de akademik çalışmaların konusu haline gelmiş, bu bağlamda da bu konu işletmeler adına önem kazanmıştır (Russo ve Fouts, 1997). Bu çerçevede son yıllarda yeşil inovasyon, sürdürülebilirliğe odaklanan stratejiler için önemli bir yol olarak daha fazla dikkat çekmektedir (Shah ve Soomro, 2021). Yeşil inovasyon, bir kuruluş için yeni olan ve çevre üzerindeki olumsuz etkilerini azaltmasına yardımcı olan bir ürün, süreç veya yönetim yönteminin oluşturulması, benimsenmesi veya kullanılmasıdır (Jun vd., 2019).

Yeşil inovasyon alanının geçmişini, bugününü ve geleceğini öğrenebilmek, alanın literatürünü belirlemek ve analiz edebilmek için bibliyometrik metodolojiyi kullanarak mevcut yapının incelenmesi çalışmanın öncelikli hedefini oluşturmaktadır. Bibliyometri, belirli bir araştırma alanında hazırlanan yayınların birbirleriyle olan ilişkilerini, etkilerini ölçmek amacıyla matematiksel ya da istatistiksel araçları kullanan nicel analiz yönteminin adıdır (Lee, vd., 2020). Bibliyometrik yöntem, büyük miktarlardaki akademik literatürü özet bir görünüme kavuşturabilmektedir. Dolayısıyla yeşil inovasyon kavramını araştırma konusu yapan çalışmaların bibliyometrik analiz yöntemi ile analizinin yapılması, konuyu genel hatlarıyla görmemize olanak taniyacaktır.

Çalışmanın devam eden bölümlerinde öncelikle konunun etki alanını tanımlayabilmek için yeşil inovasyon kavramı açıklanmış, yeşil inovasyona ilişkin literatür taramasına yer verilmiştir. Daha sonra çalışmanın metodolojisi ortaya koyulmuş, bibliyometrik analiz sonuçları sunulmuştur. Son olarak ise elde edilen bulgular tartışılmış ve gelecek çalışmalar için önerilerde bulunulmuştur.

YEŞİL İNOVASYON

Günümüz dünyasında, sanayileşmedeki küresel artışa bağlı olarak yaşanan çevresel/doğal tükenme (Campiglio vd., 2018), Avrupa Birliği, WEEE (atık elektronik ve elektrikli ekipman) ve RoHS (elektrikli ve elektronik ekipmanlarda tehlikeli maddelerin kısıtlı kullanımı) gibi çeşitli küresel çevre politikaları direktifleri, çevre kirliliğini azaltmaya yönelik artan ihtiyacı göstermektedir (Barry ve Kanematsu, 2016; Sakai vd., 2011). Biyoçeşitliliğin öneminin küresel olarak kabul edilmesi ile çevrenin korunmasını artırmaya yönelik küresel çabaların en iyi örneği olarak kabul edilen ve 2015 yılında imzalanan Paris İklim Değişikliği Anlaşması da iklim değişikliği tehdidiyle mücadele konusunda küresel farkındalığın ve kararlılığın ne kadar yüksek düzeyde olduğunu ortaya koymaktadır. Bütün bunlara ek olarak müşterilerin daha iyi çevresel farkındalığa sahip olması ise benzer şekilde işletmeleri çevresel açıdan daha sürdürülebilir olmaya zorlayarak yeşil ürün ve markaların ortaya çıkmasına imkân vermektedir (Burki ve Dahlstrom, 2017). Dolayısıyla uluslararası kuralların geliştirilmesi ve çevrenin korunmasına yönelik tüketici bilincinin artması, işletmelerin çevresel sürdürülebilirliği iş modellerine entegre etmelerini hem zorunlu hale getirmekte hem de inovasyon süreçlerini yeşillendirmeleri için bir fırsat sunmaktadır (Porter ve Reinhardt, 2007). Bu çerçevede tüketiciler, hükümetler ve genel olarak işletmeler, çevre kirliliği ile birlikte doğal kaynakların kaybı konusunda giderek daha fazla

endişe duyduğundan, sürdürülebilir kalkınmanın sağlanmasına yönelik yeşil inovasyonun değerini tanıma yönünde eğilim içerisindedirler (Asadi, vd., 2020).

Tarihsel olarak, işletmeler çevre dostu davranışlara yatırım yapmayı aşırı bir yatırım olarak görmüşlerdir, ancak günümüzün katı ekolojik kuralları ve çevreciliğin yaygınlığı işletmeler için rekabet stratejilerini, politikalarını ve kalıplarını değiştirmektedir (Porter ve Reinhardt, 2007). “Yeşil” etiketi, işletmeler adına yeni tüketici taleplerini karşılamada, değer yaratmada, performansı arttırmada ve yeni pazar fırsatları oluşturmada bir teşvik aracı olarak görülmektedir (Albort-Morant, Leal-Millan ve Cepeda-Carrion, 2016).

Yeşil inovasyonla ilgili bir literatür taraması yapmak için kavramın açık ve iyi çerçevelenmiş bir şekilde anlaşılması önemlidir. Literatür, çevre üzerindeki zararlı etkileri azaltan inovasyonu tanımlamanın hala zor olduğunu ve akademide net bir kavramsallaştırmanın bulunmadığını ileri sürmektedir (Oduro vd., 2021). Bu kavramsallaştırmanın yapılamamasının nedenlerin başında, çevreyle ilgili inovasyonu tanımlamak için çeşitli isim ve etiketlerin kullanılması gelmektedir (Arıcı ve Uysal, 2021). Literatürde, kavramı tanımlamak için yeşil inovasyon (Oduro vd., 2021; Takalo vd., 2021), çevresel inovasyon, eko-inovasyon (Sharma vd., 2020), çevresel sürdürülebilirlik inovasyonu ve sürdürülebilirlik inovasyonu (Hermundsdottir ve Aspelund, 2021) gibi çeşitli terimler kullanıldığı görülmektedir. Son zamanlarda yapılan çalışmalarda ise ağırlıklı olarak “yeşil inovasyon” terimi kullanılmaktadır (Fan vd., 2021; Gürlek ve Koseoglu, 2021; Oduro vd., 2021; Takalo vd., 2021; Zhou vd., 2021; Arıcı ve Uysal, 2021). Dolayısıyla buradan hareketle çalışmada, yeşil ürün veya süreçlerle ilgili yeni donanım veya yazılım çözümlerinin geliştirilmesi (Song & Yu, 2018) olarak tanımlanabilecek yeşil inovasyon terimini kullanılacaktır.

Yeşil inovasyon, çevresel hedeflere ulaşmak ve bir ürünün yaşam döngüsü boyunca ekolojik ayak izini azaltmak amacıyla ürünlerde ve üretim süreçlerinde yapılan yenilikler (Lin, Chen ve Huang, 2014), çevre üzerinde minimum olumsuz etkiye sahip ürünler ve hizmetler üretmek için üretim süreçlerinde çevre dostu teknolojilerin kullanılması (Arfi vd., 2018), çevresel riskler, çevre kirliliği ve enerji kullanımı da dahil olmak üzere kaynaklar üzerindeki olumsuz etkilerin azaltılmasını amaçlayan üretim, süreç veya yönetimde yeni yöntemlerin kullanılması (Kemp, 2010), çevreyi olumsuz etkileyen üretim süreçlerinde çevre dostu teknolojileri kullanan iyileştirilmiş ürün veya süreçler (Wong vd., 2012) olarak tanımlanmaktadır.

Yeşil inovasyon, yeşil ürün geliştirme, kirliliği azaltma, enerji tasarrufu yapmak, atık geri dönüşümü sağlamak ve kurumsal çevre yönetimi ile ilgili alanlarda kullanılan teknolojilerde uygulanan inovasyonlardır (Chen, vd., 2006). Çevresel zorlukların sosyal doğasını kabul eden, İngiltere’de University College London tarafından desteklenen ve içerisinde sektör temsilcilerinin yer aldığı Yeşil İnovasyon Politika Komisyonu (Green Innovation Policy Commission (GIPC)) yeşil inovasyonu, toplum ve ekonomi için değer yaratırken aynı zamanda daha iyi çevresel sonuçlar veren ve bilime dayalı hedefler doğrultusunda çevresel hedeflere ulaşılmasına yardımcı olan yeni fikirlerin, buluşların, uygulamaların, süreçlerin, ürünlerin ve kurumsal formların yaratılması ve benimsenmesi olarak (The UCL Green Innovation Policy Commission, 2021), OECD ise yeşil inovasyonu, geliştirilmiş ürün, süreç ve pazarlama yöntemleri ile organizasyonel yapıların çevresel gelişmelere öncülük etmesi olarak tanımlamaktadır (OECD, 2009).

Literatür incelendiğinde yeşil inovasyonun birçok sınıflandırması olmakla birlikte genel olarak üç temel bileşene ayrıldığı görülmektedir: yeşil süreç inovasyonu, yeşil ürün inovasyonu ve yeşil yönetsel inovasyon (Chen, 2008; Chen vd., 2006; Chiou vd., 2011; Tseng vd., 2013). Yeşil ürün inovasyonu, çevre dostu ürünler olarak, yeşil süreç inovasyonu ise çevre dostu ürünler üreten yeni yöntemler, teknikler ve ekipmanlar olarak açıklanmıştır (Antonioli vd., 2013). Yeşil süreç inovasyonu, tehlikeli madde atıklarının, operasyonel kirliliğin, tehlikeli emisyonların ve enerji tüketiminin çevre üzerindeki olumsuz etkilerini en aza indirmek amacıyla mevcut süreçleri iyileştirmek ve/veya yenilerini geliştirmek için yapılan uyarılma veya yenilikleri ifade etmektedir (Tseng vd., 2013). Yeşil süreç inovasyonu, kaynak kullanımını azaltmak için tasarlanmış ürün ve hizmetlerde yapılan artımlı iyileştirmeleri ele almaktadır. Yeşil süreç inovasyonu, enerji tasarrufu, atık geri dönüşümü, kirliliğin önlenmesi ile ilgilidir (Chen, vd., 2006). Örneğin, bir işletmenin atölye katındaki akkor lambaları LED lamba ile değiştirmesi yeşil süreç inovasyonudur. Yeşil ürün inovasyonu, sürdürülebilirlik ve inovasyon arasındaki etkileşimin bir sonucu olarak şekillenmiştir (Dangelico ve Pujari, 2010). Mevcut ürünlerde bazı büyük iyileştirmelerle ya da performansı daha iyi hale getiren malzemeler, bileşenler ve diğer özelliklerdeki değişikliklerle ortaya çıkmıştır (Tepe Küçüköğlü ve Pınar, 2015). Örneğin, ürünlerdeki toksik bileşenlerin azaltılması, ürün kullanımı sırasında emisyonların ve enerji tüketiminin azaltılması, ürünlerin faydalı ömrünün artırılması gibi süreçler yeşil ürün inovasyonudur. Bu noktada yeşil ürün ve süreç inovasyonunun firma performansı üzerinde olumlu bir etkiye sahip olabilmesi, ancak yönetim düzeyinde katılımın gerçekleşmesiyle sağlanabileceği ortaya koyulmuştur (Tang, vd., 2017). Yeşil yönetsel inovasyon

ise şirket içi yeşil yönetim verimliliği hususlarını karşılamak amacıyla mevcut operasyonları, ürünleri ve hizmetleri yeniden tasarlamak ve iyileştirmek için üstlenilen eylemlerdir (Tseng vd., 2013). Yeşil yönetimsel inovasyon, bir işletmenin çevresel standartları veya kriterleri ele alan iç süreçleri formüle etmesi ve yeniden tasarlamasıdır. Örneğin, işletmelerin iç çevresel verimliliği sağlamak için operasyonları ve üretim süreçlerini yeniden tanımlamaları yeşil yönetimsel inovasyondur.

İşletmeler birçok faktör tarafından yeşil inovasyona yatırım yapma ve geliştirme konusunda motive olmaktadır. Bu motivasyonlar şirket imajının iyileştirilmesi, yeni pazar arayışları gibi kurum içi veya mevzuata uyum, rekabet baskısı gibi kurum dışı alanlarda görülmektedir. İşletmelerin yeşil inovasyon yolculukları birçok iç ve dış faktör tarafından etkinleştirilebilmekte ya da engellenebilmektedir. GIPC (2021) söz konusu engeller ile itici güçleri şu şekilde açıklamıştır:

- Yasal düzenlemeler ve politika çerçeveleri (Örneğin, çevre politikasının katılığı),
- Kurumlar ve yönetim (Örneğin, işbirliği kültürü ve güven),
- Finans sistemi (Örneğin, yeşil finansmana erişim),
- Girişimcilik ve kurumsal kültür (Örneğin, sürdürülebilirlik değerleri),
- İnsan sermayesi ve beceriler (Örneğin, yeni beceriler),
- Etkinleştirici ve gelişmekte olan teknolojiler (Örneğin, dijitalleşme yoluyla yeşil inovasyon ve sistem değişikliği),
- Teknik ve Ar-Ge altyapıları (Örneğin, kalite ve altyapılara erişim).

Çevresel bozulma dünya genelinde ciddi bir sorun haline geldiğinden, artık birçok işletme ekonomik avantajlarını sürdürmek ve aynı zamanda çevreyi korumak için yeşil inovasyon prosedürlerini benimsemenin kaçınılmaz baskısı ile karşı karşıyadır (Li vd., 2017). Bu bağlamda işletmeler daha yeşil bir çevre için pasif değil aktif olarak hem sosyal hem de örgütsel ihtiyaçlara cevap vermek durumundadır. Diğer bir deyişle işletmelerin geleneksel üretimden koparak daha yeşil üretim süreçleri ve ürünleri sunmadıkları takdirde sürdürülebilir rekabet avantajını elde etmeleri zor olacaktır.

İşletmeler sektörleri, vizyonları ve boyutları bağlamında stratejileri ile uyumlu olan yeşil inovasyon teknolojisi belirleyerek alanında kazanımlar elde edebilirler. Sahip olunan teknolojiler ile birlikte işletmeler, yenilikçi yetenekler geliştirmede ve rekabette üstünlük kazanmada avantaj sağlarlar. Dolayısıyla çevre ile bağlantılı teknolojiler noktasında yeşil inovasyonu gerçekleştirmek genel hatlarıyla beş konu etrafında toplanmaktadır. Bunlar (Shrivastava, 1995).

- Kullanım sonrası ürünün ayrıştırılması tasarımı: Herhangi bir ürünün tasarım sürecinde, ürün kullanıldıktan sonra tekrar yararlı girdilere dönüştürülmesine ilişkin çevre dostu ürün üretimi ile ilgilidir.
- Çevreye duyarlı üretim: Kirliliği, atıkları ve emisyonları en aza indirecek üretim süreçlerinin verimliliğini arttırmak ile ilgilidir.
- Çevre yönetiminde toplam kalite anlayışı: İşletme içerisindeki bütün girdi ve çıktılarda kalite kontrol ilkeleri kullanılarak çevresel performansın artırılmasını amaçlar.
- Endüstriyel ekosistemler: İşletmeler arasında geliştirilecek iş birlikleri ile birlikte üretim birimlerinin çevresel yükünü hafifletmeyi hedefler.
- Teknoloji değerlendirme: Çevreye zarar veren teknolojilerin yayılmasının önüne geçmeyi hedefler.

LİTERATÜR TARAMASI

Bibliyometrik analiz, son zamanlarda yapılan araştırmalarda önemli ölçüde popülerite kazanmıştır (Donthu vd., 2020; Donthu, Kumar, Pattnaik ve Lim, 2021; Khan vd., 2021). Kazanılan bu popülerlik VOSviewer, Gephi, Leximancer ve R gibi bibliyometrik yazılımlar ile Scopus, ScienceDirect ve Web of Science gibi bilimsel veri tabanlarının ilerlemesi, kullanılabilirliği ve erişilebilirliği sayesinde bibliyometrik metodolojinin bilgi biliminden işletme araştırmalarına kadar disiplinler arası iletişimi sağlamasına bağlanabilir (Donthu, vd., 2021).

1969 yılında Allan Pritchard'ın "Statistical Bibliography or Bibliometrics" (İstatistiksel Bibliyografya veya Bibliyometri) isimli çalışmasında geçen (Cronin ve Sugimoto, 2014), bibliyon (kitap) ve metric (nicel ölçüm) sözcüklerinin birleşimiyle oluşan bibliyometri kavramı, "istatistiksel ve matematiksel yöntemlerin kitaplar ve diğer iletişim mecralarına uygulanması" şeklinde tanımlanmıştır (Pritchard, 1969). Bibliyometrik analiz, hem matematiksel hem de istatistiksel teknikler yardımıyla makale, dergi, kitap vb. araçların incelenmesinde kullanılan yöntemdir (Evren ve Kozak, 2012). Bibliyometrik analiz ile incelenen çalışmalarda konu, yazar sayısı, yayımlandığı yer, atıf sayısı, anahtar sözcükler, yıl gibi farklı sınıflandırmalar yapılarak çeşitli bulgulara ulaşılmaktadır. Böylece ülke ya da kurumlar arası karşılaştırmalar yapılabilmekte, herhangi bir dergi değerlendirilebilmekte ve alanında etkin yazarlar belirlenebilmektedir (Yalçın 2010). Bibliyometrik analizin merkezinde yer alan veriler büyük (örneğin, binlerce olmasa da yüzlerce) ve nesnel (örneğin, atıf ve yayın sayısı, anahtar kelime ve konuların ortaya çıkışı) olma eğilimindedir. Diğer taraftan bibliyometrik analiz, büyük hacimli yapılandırılmamış verileri titiz bir şekilde anlamlandırarak kümülatif bilimsel bilgiyi ve köklü alanların evrimsel nüanslarını deşifre etmek ve haritalamak için kullanışlıdır. Bu nedenle, iyi yapılmış bibliyometrik çalışmalar, bir alanı yeni ve anlamlı yollarla ilerletmek için sağlam temeller oluşturabilmekte önemli bir yöntemdir (Donthu, vd., 2021).

Tablo 1. Yeşil İnovasyon Alanında Yapılan Bibliyometrik Çalışmalar

Yıl	Yazar	Konu	Örneklem
2011	Tekin ve Kocaoğlu	Çalışmada yeşil inovasyon, yeşil yatırım ve yeşil risk sermayesi ile ilgili mühendislik ve teknoloji yönetimi ile işletme yönetimi literatürü bibliyometrik analiz kullanılarak araştırılmıştır.	Çalışma 1990-2009 döneminde 5 milyondan fazla yayını Fisher-Pry modeli kullanarak analiz etmiştir.
2017	Morant, Henseler, Leal-Millan ve Cepeda-Carrián	İşletme ekonomisi alanında yeşil inovasyon üzerine yapılan çalışmalar bibliyometrik analiz ile incelenmiştir.	Çalışmanın örneklemini Web of Science veri tabanında 1971-2015 yılları arasında yayımlanan 618 bilimsel çalışma oluşturmaktadır.
2018	Yin, Gong ve Wang	Çalışma küresel yeşil inovasyon araştırma eğilimlerinin geniş ölçekli değerlendirmesini yapmaktadır.	Science Citation Index Expanded ve Social Science Citation Index veri tabanlarında 1981-2016 yılları arasında yayımlanan 2691 makale araştırmanın örneklemini oluşturmaktadır.
2020	Takalo, Tooranloo ve Shahabaldini parizi	Kapsamlı bir genel bakışla yeşil inovasyon literatürü sistematik bir tarama ile incelenmiştir.	Web of Science ve Scopus veri tabanında 2007-2019 yılları arasında yayımlanan 178 makale çalışmanın örnekleimidir.
2021	Seyhan	Çalışmada hem yeşil inovasyon hem de yönetsel uygulamaları birlikte ele alan çalışmalar incelenmiştir.	Web of Science veri tabanında 2006-2020 yılları arasında yayımlanan 348 makale çalışmanın örnekleimidir.
2021	Arıcı ve Uysal	Çalışma liderlik ve yeşil inovasyon arasındaki ilişkiyi inceleyen literatürü gözden geçirmektedir.	Çalışmanın örneklemini Scopus veri tabanında yayımlanan 65 makale oluşturmaktadır.
2021	Farrukh, Laved, Raza ve Lee	Yeşil inovasyon üzerine yapılan akademik araştırmaların yayın yapısı analiz edilmiştir.	Çalışmada örneklem Scopus veri tabanında 2000-2019 yılları arasında yayımlanan 653 makaleden oluşmaktadır.
2022	Sikandar ve Kohar	Bibliyometrik analiz kullanılarak yeşil inovasyon araştırmalarının yayımlandığı tüm disiplinler incelenmiştir.	Scopus veri tabanı kullanılarak 1995'ten 2021'e kadar yeşil inovasyon araştırmaları üzerine yayınlanmış 1094 makalenin durumu ve gelişimi araştırmanın örnekleimidir.
2022	Akbari, Padash, Parizi, Rızai, Şehriari ve Hüsrevani	Finansal büyümeyi ve çevresel sürdürülebilirlik yaşam kalitesini etkileyen ana faktörlerden biri olarak kabul edilen yeşil inovasyon kavramı araştırılmıştır.	Web of Science veri tabanından alınan 283 makaleye dayanan bibliyometrik analizden yararlanılmıştır.
2023	Faheem, Navaz, Ahmed, Haddad ve El-Ramahi	Çalışmada yeşil insan kaynakları yönetimi ve yeşil inovasyon üzerine yayınlanan çok boyutlu araştırmaları birleştirmek amaçlanmıştır.	Scopus veri tabanını kullanılarak 312 yayın incelenmiştir.
2023	Mishra ve Albalushi	Sürdürülebilir kalkınma için önemli olan dijital finans ve yeşil inovasyon alanlarının bibliyometrik incelenmesi yapılmıştır.	Dimension Al veri tabanında 2017-2023 yılları arasındaki İngilizce yayımlanan makaleler incelenmiştir.
2023	Li, Zhang ve Wei	Sürdürülebilir kalkınmaya yönelik artan çağrıyla birlikte şehirlerin yeşil inovasyona olan talepleri araştırılmıştır.	Web of Science veri tabanındaki 1193 araştırma makalesi incelenmiştir.

Belirli bir alanda ortaya konan araştırmaları bütüncül bakış açısıyla kavrayabilmek ve araştırmacılara yol gösterebilmek için alan yazının sistematik olarak taranması gerekmektedir. Yapılan bu sistematik taramalarda gerek nitel gerekse de nicel araştırma yöntemleri kullanılabilir. Bu noktada kullanılacak seçeneklerden biri olan bibliyometrik analiz seçeneği hem kapsamlı hem de karmaşık taramalarda kullanılmaya başlanan ve özellikle son yıllarda dikkat çeken yenilikçi bir yöntemdir (Seyran, 2021).

ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu çalışmada, “Scopus” veri tabanında “green innovation” anahtar kelimesi kullanılarak yayımlanan makalelerin bibliyometrik analizini yapmak amaçlanmıştır. Çalışma, yeşil inovasyona ait alanyazının gelişimini ortaya koyması bakımından önem arz etmektedir.

Elsevier tarafından 2004 yılında kurulan Scopus veri tabanı en kapsamlı öz ve atıf veri tabanlarından biridir. Fen bilimlerinden sosyal ve beşerî bilimlere kadar birçok farklı disiplini bir arada bulundurması nedeniyle, hakemli dergi sayısı açısından da en geniş veri tabanı olma özelliğine sahiptir (Sağlam ve Kurutkan, 2021).

Araştırmanın Evren ve Örnekleme

Araştırmanın evrenini Scopus veri tabanında yeşil inovasyon ile ilgili yapılan yayımlar, örneklemini ise 414 yeşil inovasyon makalesi oluşturmaktadır. Diğer taraftan analizde kullanılan parametreler “yazar sayısı”, “en çok yayın yapan yazarlar”, “yayımlandığı yıl”, “yayımlandığı ülke” ve “yayımlandığı dergi” olarak belirlenmiştir. Araştırmanın amacına uygun veri tabanlarının belirlenmesi önemlidir. Bibliyometrik analiz mevcut bilgilerle sınırlıdır. Bu nedenle, analizi gerçekleştirmek ve en iyi kararları vermek için bilgi kaynaklarının güvenilir ve uygun olması gerekmektedir (Rueda, Gerdseri ve Kocaoğlu, 2007). Dolayısıyla uygun bir veri tabanı seçmenin önemi ortaya çıkmaktadır. Web of Science, Scopus ve Google Scholar veri tabanları erişilebilir ve güncel olmaları nedeniyle literatürde kullanımları oldukça yaygındır.

Araştırmanın Yöntemi

Yeşil inovasyon konusunun literatür analizinin gerçekleştirildiği bu çalışma için kaynak olarak Scopus veri tabanı seçilmiştir. Elsevier tarafından 2004 yılında kurulan Scopus öz ve atıf veri tabanları arasında en kapsamlılardan biridir. Scopus, fen bilimlerinden sanat, sosyal ve beşerî bilimlere kadar farklı disiplinleri bünyesinde bulundurması nedeniyle hakemli dergi sayısı bakımından en geniş veri tabanıdır (Donthu vd., 2020). Ayrıca Web of Science veri tabanında yer alan yayınların birçoğu Scopus veri tabanında da yer almaktadır. Bu çerçevede ilgili veri tabanında bulunan ve yeşil inovasyonu ele alan çalışmalar derlenmiştir. Bu amaca yönelik olarak Scopus veri tabanında yeşil inovasyon için anahtar kelime olarak “green innovation” arama terimi kullanılmıştır. Scopus veri tabanında “green innovation” anahtar kelimesi kullanılarak yapılan arama sonucunda 16.286 yayıma ulaşılmıştır. Yazım dili İngilizce olmayan yayınlar arama dışında bırakılmış ve yayım sayısı 15.487’ye düşmüştür. Yazım dili olarak İngilizce’nin seçilmesinde, farklı dillerde yayımlanan eserlerin analizinin zorluğu ve mevcut literatürün çok büyük bir çoğunluğunun İngilizce yazılması gibi nedenler yatmaktadır. Daha sonra doküman tipinde bir sınırlandırmaya gidilmiş, sadece makale incelemesi tercih edilmiş ve yayım sayısı 9.973’e düşmüştür. Makaleler, bilimsel alanda yaşanan gelişmelerin hem gözlemlenmesinde hem de değerlendirilmesinde önemli bir araçtır. Daha sonra konu alanı olarak sınırlandırılmaya gidilmiş, sosyal bilimler dışında yapılan çalışmalar kapsam dışında bırakılmış ve yayım sayısı 2.909’a düşmüştür. Son olarak ise anahtar kelime sınırlandırılması yapılmış ve green innovation anahtar kelimesi bulunmayan makaleler ayrıştırılmıştır. Sonuç olarak yayım sayısı 414’e düşmüş ve analiz 414 makale üzerinden gerçekleştirilmiştir. Scopus veri tabanındaki söz konusu tarama işlemi 26.11.2023 tarihinde gerçekleştirilmiştir.

Bulgular

Çalışmada R programından yararlanılarak bibliyometrik analiz yapılmıştır. Bibliyometrik analiz yapılırken R programının web ara yüzü olan Biblioshiny kullanılmıştır. R programı bibliyometrik analiz yönteminde çok sık kullanılan, farklı analiz seçeneklerini bir arada sunan çok yönlü bir araç olmasından dolayı tercih edilmiştir. Bu bağlamda Scopus veri tabanında “green innovation” anahtar kelimesi ile taranan 414 makale

çeşitli parametreler bağlamında incelenmiştir. Makalelerin yazar sayılarına göre dağılımları Tablo 2’de yer almaktadır. Yeşil inovasyon konusunda yayımlanan makalelere bakıldığında genel olarak 2, 3 ve 4 yazarlı çalışmaların ağırlıkta olduğu görülmektedir.

Tablo 2. Makalelerin Yazar Sayılarına Göre Dağılımları

Yazar Sayısı	Makale Sayısı
1	32
2	78
3	121
4	94
5	49
6	24
7	9
8	2
9	1
11	1

Tablo 2 incelendiğinde tek yazarlı makale sayısının 32, iki yazarlı makale sayısının 78, üç yazarlı makale sayısının 121, dört yazarlı makale sayısının 94, beş yazarlı makale sayısının 49, altı yazarlı makale sayısının 24 olduğu görülmektedir. Bulgulara göre, analize dahil edilen makalelerin %71’ini 2, 3 ve 4 yazarlı makaleler oluşturmaktadır.

Yeşil inovasyon konusunda Scopus veri tabanında yayımlanan makalelerin yazarları arasında en fazla yayını yapan yazarlar Tablo 3’te verilmiştir.

Tablo 3. En Fazla Yayın Yapan Yazarlar

Yazarlar	Makale Sayısı	Makalelerin Kesirli Verileri
Lı, Y.	13	3.73
Wang, Y.	11	2.60
Lı, X.	8	2.45
Lıu, L.	8	3.83
Chen, L.	7	1.92
Lıu, Y.	7	2.42
Sun, Y.	7	2.42
Wang, J.	7	2.02
Zhang, J.	7	2.10
Chen, Y.S.	6	2.87

Tablo incelendiğinde en fazla yayın yapan yazarın 13 makale ile Lı, Y. olduğu görülmektedir. Daha sonra 11 makale ile Wang, Y., 8’er makale ile Lı, X. ve Lıu, L. gelmektedir. Onları 7 makale ile Chen, L., Lıu, Y., Sun, Y., Wang, J. ve Zhang, J. izlemektedir.

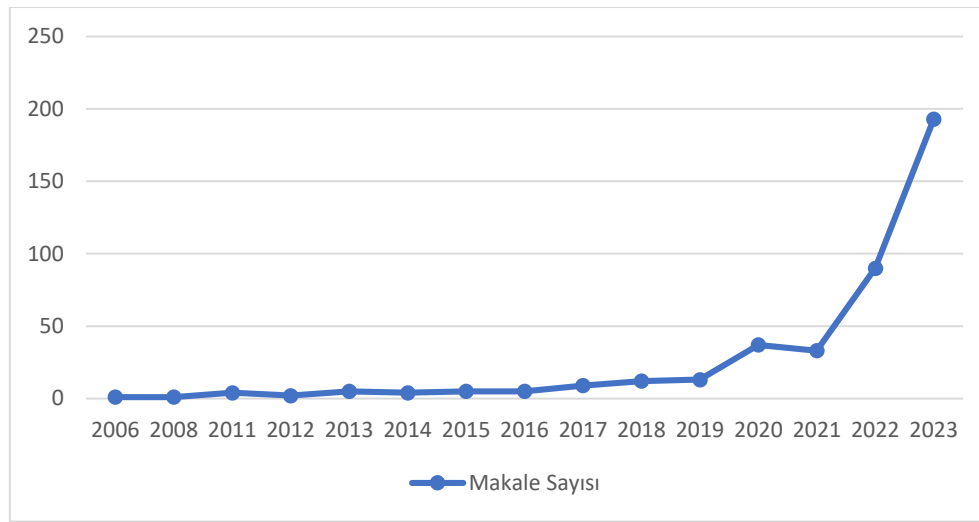
Araştırmada incelenen çalışmaların yazarlarına ait h, g ve m indeks değerleri ile toplam atıf sayıları Tablo 4’te gösterildiği gibidir.

Tablo incelendiğinde en yüksek h indeksine sahip yazarların 7 değeri ile Wang Y., 6 değeri ile Chen Y-S. ve Lı Y., en yüksek g indeksine sahip yazarların 13 değeri ile yine Lı Y. Ve 11 değeri ile Wang Y., en fazla m indeks değerine sahip yazarların ise 1,333 değeri ile Chen Z., 1 değeri ile Sun Y. Ve Chen L. olduğu görülmektedir. Yine Tablo 4’ten hareketle yazarların aldıkları toplam atıf sayılarına bakıldığında Chen Y-S., Wang Y. ve Lı Y. önde gelen yazarlardır.

Tablo 4. Yazarlara ait h, g ve m İndeksleri ile Toplam Atıf Sayıları

Yazar	h_indeks	g_indeks	m_indeks	Toplam Atıf	Toplam Yayın	Yayın Yılı
Wang Y	7	11	0,875	399	11	2017
Chen Y-S	6	6	0,316	2462	6	2006
Li Y	6	13	0,75	177	13	2017
Sun Y	5	7	1	218	7	2020
Wang J	5	7	0,714	83	7	2018
Chen L	4	7	1	87	7	2021
Chen Z	4	4	1,333	82	4	2022
Liu L	4	8	0,667	120	8	2019
Yang Z	4	5	0,5	128	5	2017
Zhang Y	4	6	0,5	190	6	2017

Şekil 1’de yeşil inovasyon üzerine yazılan makalelerin yayımlandığı yıllar itibariyle dağılımlarına yer verilmiştir.

Şekil 1. Makalelerin Yayımlandıkları Yıllar İtibari ile Dağılımları

Scopus veri tabanında yeşil inovasyona dair ilk makalenin 2006 yılında yayımlandığı Şekil 1’den görülmektedir. Yine Şekil 1’e bakıldığında 2008, 2011, 2012, 2013, 2014 ve 2015 yıllarındaki yayım sayıları oldukça düşüktür. 2016 yılından sonra ise ilgili bağlamda üretilen yayımların sayısında artış başladığı gözlenmektedir. Bu bağlamda makalelerin yayımlandıkları yıllar itibariyle dağılımları incelendiğinde, en fazla makale sayısının 2022 ve 2023 yılına ait olduğu görülmektedir.

Tablo 5. Makalelerin Yayımlandıkları Ülke Bazında Dağılımları

Ülkeler	Makale Sayısı
Çin	244
İtalya	15
Endonezya	10
Avustralya	9
İspanya	8
Birleşik Krallık	8
Kore	6
Malezya	6
Pakistan	6
Tayland	6
Suudi Arabistan	5
İran	4

Analize dahil edilen makalelerin yazarlarının ülke bazında dağılımları Tablo 5'te verilmiştir.

Yeşil inovasyonun konu olduğu makalelerin yayın sayısı bakımından ülkesel dağılımını gösteren Tablo 5 incelendiğinde Çin'in ilk sırada yer aldığı görülmektedir. Ardından bir Avrupa ülkesi olan İtalya gelmektedir. Bu ülkeleri 10 yayım ile Endonezya, 9 yayım ile Avustralya, 8'er yayım ile İspanya ve Birleşik Krallık, 6'şar yayım ile Kore, Malezya, Pakistan ve Tayland izlemekte ve daha sonra diğer ülkeler gelmektedir.

Akademik bir alanın faaliyetlerinin incelenmesi noktasında ana göstergelerin başında akademik dergilerin aktiviteleri gelmektedir. Bu bağlamda yeşil inovasyon çerçevesindeki makalelerin yayımlandığı akademik dergilerin eser sayılarına göre sıralaması Tablo 6'da yer almaktadır.

Tablo 6. Makalelerin Yayımlandığı Dergilere Göre Dağılımları

Makalelerin Yayımlandıkları Dergiler	Makale Sayısı
Sürdürülebilirlik (İsviçre)-Sustainability (Switzerland)	151
İş Stratejisi ve Çevre-Business Strategy And The Environment	51
Kaynaklar Politikası- Resources Policy	27
Kurumsal Sosyal Sorumluluk ve Çevre Yönetimi- Corporate Social Responsibility And Environmental Management	22
Çevre, Kalkınma ve Sürdürülebilirlik- Environment, Development And Sustainability	19
Sürdürülebilir Kalkınma- Sustainable Development	18
Açık İnovasyon Dergisi: Teknoloji, Pazar ve Karmaşıklık- Journal Of Open Innovation: Technology, Market, And Complexity	8
İş Etiği Dergisi- Journal Of Business Ethics	7
Çevresel Planlama ve Yönetim Dergisi- Journal Of Environmental Planning And Management	6
Uluslararası Sibernetik, Sistem ve Yönetim Bilimleri Dergisi- Kybernetes	5

Tablo 6 incelendiğinde en fazla makalenin yayımlandığı akademik dergi 151 yayım ile Sustainability olduğu görülmektedir. İkinci sırada 51 yayım ile Business Strategy and The Environment, üçüncü sırada 27 yayımla Resources Policy dergisi yer almaktadır. Daha sonra 22 yayım ile Corporate Social Responsibility and Environmental, 19 yayım ile Environmental, Development and Sustainability ve 18 yayım ile Sustainable Development dergilerinin geldiği görülmektedir.

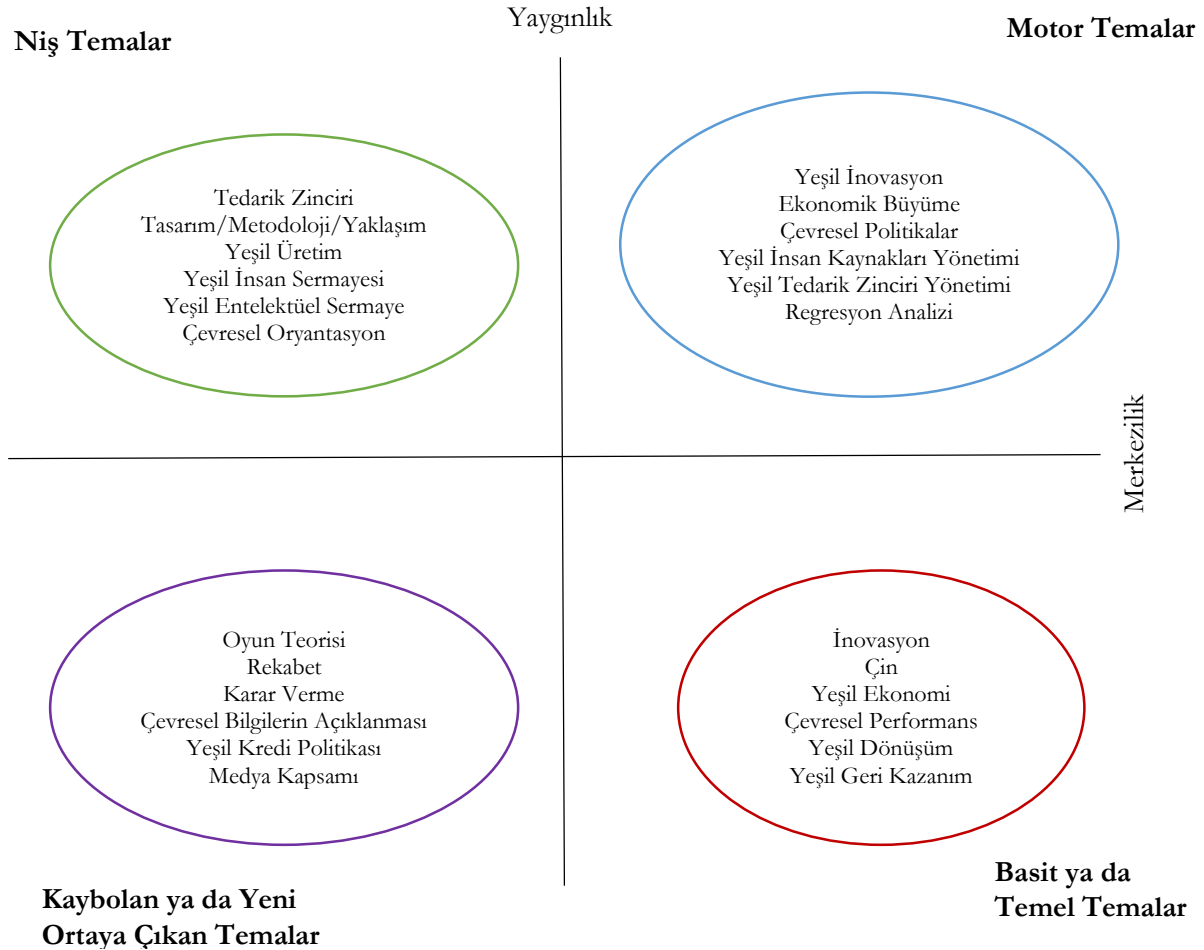
Tablo 7. Makalelerin Yayımlandığı Dergilerin Toplam Atf Sayıları ile h, g ve m İndeks Değerleri

Dergiler	H İndeksi	G İndeksi	M İndeksi	Toplam Atf Sayısı	Yayın Sayısı	Yayına Başlangıç Yılı
İş Stratejisi ve Çevre-Business Strategy And The Environment	29	51	2,071	3299	51	2011
Sürdürülebilirlik (İsviçre)-Sustainability (Switzerland)	25	52	2,273	3005	151	2014
Kaynaklar Politikası- Resources Policy	10	22	2,5	519	27	2021
Kurumsal Sosyal Sorumluluk ve Çevre Yönetimi- Corporate Social Responsibility And Environmental Management	9	22	0,75	875	22	2013
Sürdürülebilir Kalkınma- Sustainable Development	8	18	1,6	423	18	2020
Açık İnovasyon Dergisi: Teknoloji, Pazar ve Karmaşıklık- Journal Of Open Innovation: Technology, Market, And Complexity	7	8	0,7	225	8	2015
İş Etiği Dergisi- Journal Of Business Ethics	6	7	0,316	2907	7	2006
Çevre, Kalkınma ve Sürdürülebilirlik- Environment, Development And Sustainability	5	12	1	155	19	2020
Çevresel Planlama ve Yönetim Dergisi- Journal Of Environmental Planning And Management	4	6	1,333	139	6	2022
Kalite ve Miktar- Quality And Quantity	4	4	0,333	142	4	2013

Çalışmanın örneklemini oluşturan makalelerin yayımlandığı dergilerin toplam atıf sayısı ile h, g ve m indeks değerleri Tablo 7’de sunulmuştur. Yayın sayısı ve yayın başına düşen ortalama atıf gibi göstergelere oranla h indeksinin atıf sayısı gelecekteki başarıyı daha doğru bir şekilde ortaya koymaktadır (Hirsch, 2007).

Tablo 7’ye göre h indeksi en yüksek kaynağın 29 değeri ile “Business Strategy And The Environment” dergisi, 25 değeri ile “Sustainability (Switzerland)” dergisi olduğu görülmektedir. Bu indeksdeki dergilerde yayımlanan 313 makale, 107 atıf almıştır. Diğer taraftan g indeksi h indeksinin iyileştirilmiş bir biçimi olarak düşünülebilir. G indeksinin atıf performans hesabı yapılırken en çok okunan makaleler önemlidir (Egghe, 2006). Bu bağlamda g indeks değeri en yüksek olan kaynak 52 değer ile “Sustainability (Switzerland)” ve 51 değer ile “Business Strategy And The Environment” dergileridir. Bu indeksde 313 yayının 202’si listelenmiştir. M indeks hesaplamasında ise derginin h indeks değerinin aktif olduğu yıl sayısına bölünmesi metodu kullanılmaktadır (Harzing, 2012). M indeksinde ilk sırada 2,5 değer ile “Resources Policy” dergisi gelmektedir. Bu dergiyi 2,273 değeri ile “Sustainability (Switzerland)” ve 2,071 değeri ile “Business Strategy And The Environment” takip etmektedir. Dergilerin toplam atıf sayıları incelendiğinde de yine “Business Strategy And The Environment” ve “Sustainability (Switzerland)” dergilerinin önde geldikleri görülmektedir.

Şekil 2 yeşil inovasyon alanında yazılan ve çalışma dahilinde incelenen makalelerin anahtar kelimeleriyle oluşturulmuş tematik haritayı göstermektedir. Tematik harita, ilgili alanın merkezilik ve yaygınlık derecesine göre motor temalar, niş temalar, basit ya da temel temalar ile kaybolan ya da yeni ortaya çıkan temaları gösteren bir haritadır.

Şekil 2. Tematik Harita

Şekil 2 yeşil inovasyon alanında önemli olan ve geçerliliğini yitiren kavramları ortaya koymuştur. Bu bağlamda motor temalar hem merkezi hem de yaygın olan temaları temsil etmektedir. Bu temalar hem çok kullanılan hem de birlikte kullanılan temalardır. Dolayısıyla ilgili konuda alanyazında ortaya çıkan en etkili temalar yeşil inovasyon, ekonomik büyüme, çevresel politikalar, yeşil insan kaynakları yönetimi, yeşil tedarik

tabanında gerçekleştirilen ve 1995'ten 2021'e kadar ki yeşil inovasyon araştırmalarını kapsayan çalışmanın sonuçları ile kıyaslandığında benzerlik göstermektedir. Diğer taraftan çalışma hem daha güncel verileri ortaya koyması hem de alanın tematik haritasını gösteren motor temaları, niş temaları, basit ya da temel temaları ve kaybolan ya da yeni ortaya çıkan temaları göstermesi ile onlardan ayrılmaktadır. Çalışmanın temel katkısı öne çıkan ülkeler, dergiler ve yazarlar hakkında genel bir bakış açısı sunmasıdır. Ayrıca gelecekteki araştırmalar için bir rehber niteliği taşımaktadır.

Yukarıda sunulan ve tartışılan sonuçların yorumlanması çeşitli sınırlamalara tabidir. İlk olarak, bu araştırma Scopus'da yayınlanan makalelerin bir örneğine dayanmaktadır. Scopus veri tabanı aracılığıyla erişilemeyen, endeksli olmayan dergilerde yayınlanan yeşil inovasyon üzerine yazılan çalışmalar da bulunmaktadır. İkinci olarak, literatürde işletmelerin çevre üzerindeki olumsuz etkilerini azaltmaya yönelik ya da buna katkıda bulunan yenilikleri tanımlamak için birbirinin yerine kullanılan "yeşil", "çevresel", "sürdürülebilir" ve "eko" olmak üzere dört farklı terimin varlığıdır. Dolayısıyla birbiriyle örtüşen ya da tutarsızlıklarla dolu tanımlamalar ortaya çıkabilmektedir. Üçüncü olarak, sonuçlar mevcut durumun bir resmini vermektedir, ancak bu durum zaman içinde değişiklik gösterebilmektedir. Son olarak bu çalışmanın yeşil inovasyon gibi spesifik bir alanda geliştirildiği unutulmamalıdır.

Gelecekte yapılacak araştırmalar için araştırmacılar daha fazla bilgi toplanmasına ve konunun daha iyi anlaşılmasına katkıda bulunacak diğer veri tabanlarını (örneğin, Google Scholar veya Web of Science) kullanarak bibliyometrik bir analiz yapmayı düşünebilirler. Ayrıca "eko", "sürdürülebilir", "çevresel" ve "yeşil" inovasyon terimlerini birbirleriyle karşılaştırabilir.

Etik Beyan: *Bu çalışmanın etik kurul izni gerektirmeyen çalışmalar arasında yer aldığı beyan ederim. Aksi bir durumun tespiti halinde Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisinin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk çalışmanın yazarına aittir.*

Yazar Katkı Beyanı: *Yazarın katkı oranı %100'dür*

Çıkar Beyanı: *Yazar herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan etmektedir*

İntihal Beyanı: *Ithenticate yazılımıyla makalenin benzerlik taraması yapılmıştır.*

Lisans: *Creative Commons Atf-GayriTicari 4.0 Uluslararası (CC BY-NC 4.0) Lisansı ile lisanslanmıştır.*

Ethics Statement: *I declare that this study is among the studies that do not require ethical committee permission. In case of detection of a contrary situation, the Journal of Social Economic Research has no responsibility and all responsibility belongs to the author of the study.*

Author Contributions Statement: *Author's contribution rate is 100%.*

Conflict of Interest: *The author declares that there is no conflict of interest*

Plagiarism: *A check for plagiarism on this article was conducted by using Ithenticate Software.*

License: *Licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0).*

KAYNAKÇA

Akbari, M., Padash, H., Shahabaldini Parizi, Z., Rezaei, H., Shahriari, E., & Khosravani, A. (2022). A bibliometric review of green innovation research: identifying knowledge domain and network. *Quality & Quantity*, 1-31.

Albort-Morant, G., Henseler, J., Leal-Millán, A., & Cepeda-Carrión, G. (2017). Mapping the field: A bibliometric analysis of green innovation. *Sustainability*, 9(6), 1011.

Albort-Morant, G., Leal-Millán, A., & Cepeda-Carrión, G. (2016). The antecedents of green innovation performance: A model of learning and capabilities. *Journal of Business Research*, 69(11), 4912-4917.

Antonioli, D., Mancinelli, S., & Mazzanti, M. (2013). Is environmental innovation embedded within high-performance organisational changes? The role of human resource management and complementarity in green business strategies. *Research Policy*, 42(4), 975-988.

- Arfi, W. B., Hikkerova, L., & Sahut, J. M. (2018). External knowledge sources, green innovation and performance. *Technological Forecasting and Social Change*, 129, 210-220.
- Arici, H. E., & Uysal, M. (2022). Leadership, green innovation, and green creativity: A systematic review. *The Service Industries Journal*, 42(5-6), 280-320.
- Asadi, S., Pourhashemi, S. O., Nilashi, M., Abdullah, R., Samad, S., Yadegaridehkordi, E., Aljojo, N. & Razali, N. S. (2020). Investigating influence of green innovation on sustainability performance: A case on Malaysian hotel industry. *Journal of cleaner production*, 258, 120860.
- Atik, H. (2005). Yenilik ve ulusal rekabet gücü, Ankara: Detay Yayıncılık.
- Bala Y. & Utlu, N. (2020). İnovasyon ve Kurumsal Sosyal Sorumluluğun Kurumsal İmaj Üzerindeki Etkisi: Bankacılık Sektöründe Bir Uygulama. *Yıldız Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(2), 162-179.
- Barry, D. M., & Kanematsu, H. (2016). European Union (EU) directives and regulations. In *Corrosion Control and Surface Finishing* (pp. 89-96). Springer, Tokyo.
- Bulut, Ç & Arpak, H. (2012). İnovasyon, Direnç ve İletişim: Kavramsal Bir Tartışma, Yenilik-Yenileşim-İnovasyon Dünyasına Bir Yolculuk, Editör Selçuk Karaata, *EGLAD Ege Genç Sanayicileri ve İşadamları Derneği Yayınları*, 5-19.
- Burki, U., & Dahlstrom, R. (2017). Mediating effects of green innovations on interfirm cooperation. *Australasian Marketing Journal (AMJ)*, 25(2), 149-156.
- Caíado, R. G. G., Scavarda, L. F., Azevedo, B. D., de Mattos Nascimento, D. L., & Quelhas, O. L. G. (2022). Challenges and benefits of sustainable industry 4.0 for operations and supply chain management—A framework headed toward the 2030 agenda. *Sustainability*, 14(2), 830.
- Campiglio, E., Dafermos, Y., Monnin, P., Ryan-Collins, J., Schotten, G., & Tanaka, M. (2018). Climate change challenges for central banks and financial regulators. *Nature climate change*, 8(6), 462-468.
- Chen, Y. S. (2008). The driver of green innovation and green image—green core competence. *Journal of business ethics*, 81(3), 531-543.
- Chen, Y. S., Lai, S. B., & Wen, C. T. (2006). The influence of green innovation performance on corporate advantage in Taiwan. *Journal of business ethics*, 67(4), 331-339.
- Chiou, T. Y., Chan, H. K., Lettice, F., & Chung, S. H. (2011). The influence of greening the suppliers and green innovation on environmental performance and competitive advantage in Taiwan. *Transportation Research Part E: Logistics and Transportation Review*, 47(6), 822-836.
- Dangelico, R. M., & Pujari, D. (2010). Mainstreaming green product innovation: Why and how companies integrate environmental sustainability. *Journal of business ethics*, 95(3), 471-486.
- Donthu, N., Gremler, D. D., Kumar, S., & Pattnaik, D. (2022). Mapping of Journal of Service Research themes: A 22-year review. *Journal of Service Research*, 25(2), 187-193.
- Donthu, N., Kumar, S., & Pattnaik, D. (2020). Forty-five years of Journal of Business Research: A bibliometric analysis. *Journal of business research*, 109, 1-14.
- Donthu, N., Kumar, S., Pandey, N., & Gupta, P. (2021). Forty years of the International Journal of Information Management: A bibliometric analysis. *International Journal of Information Management*, 57, 102307.
- Drucker, P. (2002). *Melhor de Peter Drucker: homem, sociedade, administração*. NBL Editora.
- Egghe, L. (2006). Theory and practise of the g-index. *Scientometrics*, 69(1), 131-152.
- Evren, S., & Kozak, N. (2014). Bibliometric analysis of tourism and hospitality related articles published in Turkey. *Anatolia*, 25(1), 61-80.
- Faheem, A., Nawaz, Z., Ahmed, M., Haddad, H., & Al-Ramahi, N. M. (2023). Past Trends and Future Directions in Green Human Resource Management and Green Innovation: A Bibliometric Analysis. *Sustainability*, 16(1), 133.
- Fan, F., Lian, H., Liu, X., & Wang, X. (2021). Can environmental regulation promote urban green innovation Efficiency? An empirical study based on Chinese cities. *Journal of Cleaner Production*, 287, 125060.

- Farrukh, M., Javed, S., Raza, A., & Lee, J. W. C. (2021). Twenty years of green innovation research: trends and way forward. *World Journal of Entrepreneurship, Management and Sustainable Development*.
- Freeman, C., & Soete, L. (2008). *A economia da inovação industrial*. Campinas, SP: Editora da UNICAMP.
- Gürkan, G., Demiralay, T. (2017). Bireysel yenilikçiliğin çalışanın yenilikçi davranışı üzerindeki etkisinde içsel motivasyonun aracılık etkisi. *Journal of Entrepreneurship And Innovation Management*, 6(1), 65-90.
- Gürlek, M., & Koseoglu, M. A. (2021). Green innovation research in the field of hospitality and tourism: The construct, antecedents, consequences, and future outlook. *The Service Industries Journal*, 41(11-12), 734-766.
- Harzing, A. W. (2012). Reflections on the h-index. *Business & Leadership*, 1(9), 101-106.
- Hermundsdottir, F., & Aspelund, A. (2021). Sustainability innovations and firm competitiveness: A review. *Journal of Cleaner Production*, 280, 124715.
- Hirsch, J. E. (2007). Does the h index have predictive power?. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 104(49), 19193-19198.
- Jun, W., Ali, W., Bhutto, M. Y., Hussain, H., & Khan, N. A. (2019). Examining the determinants of green innovation adoption in SMEs: A PLS-SEM approach. *European Journal of Innovation Management*.
- Kahn, K. B. (2018). Understanding innovation. *Business Horizons*, 61(3), 453-460.
- Kemp, R. (2010). Eco-Innovation: definition, measurement and open research issues. *Economia politica*, 27(3), 397-420.
- Khan, S. J., Kaur, P., Jabeen, F., & Dhir, A. (2021). Green process innovation: Where we are and where we are going. *Business Strategy and the Environment*, 30(7), 3273-3296.
- Küçüköğlü, M. T., & Pınar, R. İ. (2015). Positive influences of green innovation on company performance. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 195, 1232-1237.
- Lee, I. S., Lee, H., Chen, Y. H., & Chae, Y. (2020). Bibliometric analysis of research assessing the use of acupuncture for pain treatment over the past 20 years. *Journal of Pain Research*, 13, 367.
- Li, D., Huang, M., Ren, S., Chen, X., & Ning, L. (2018). Environmental legitimacy, green innovation, and corporate carbon disclosure: Evidence from CDP China 100. *Journal of Business Ethics*, 150(4), 1089-1104.
- Li, F., Zhang, H., & Wei, X. (2023). Visualization analysis of research hotspots and frontiers on factors influencing urban green innovation—Based on CiteSpace knowledge map. *Journal of Infrastructure, Policy and Development*, 7(1), 2067.
- Lin, H. E., McDonough III, E. F., Lin, S. J., & Lin, C. Y. Y. (2013). Managing the exploitation/exploration paradox: The role of a learning capability and innovation ambidexterity. *Journal of Product Innovation Management*, 30(2), 262-278.
- Mishra, D. R., & Albalushi, J. (2023). Digital Finance & Green Innovation Review Paper with special reference to Oman and Bibliometric Analysis for the Duration of 2017-2023. *International Journal for Multidisciplinary Research (E-ISSN: 2582-2160)*.
- Oduro, S., Maccario, G., & De Nisco, A. (2021). Green innovation: a multidomain systematic review. *European Journal of Innovation Management*.
- OECD, P.B., 2009. Sustainable manufacturing and eco-innovation: towards a green economy, Policy Brief-OECD Observer.
- OECD. (2005). Oslo Manual: Guidelines for Collecting and Interpreting Innovation Data. Paris, OECD Publications.
- Porter, M.E., Reinhardt, F.L., 2007. A strategic approach to climate. *Harv. Bus. Rev.* 22–24.
- Porter, ME (1989). *A Vantagem Competitiva das Nações*. Rio de Janeiro: Elsevier.
- Pritchard, A. (1969). Statistical bibliography or bibliometrics. *Journal of documentation*, 25, 348.

- Russo, M. V., & Fouts, P. A. (1997). A resource-based perspective on corporate environmental performance and profitability. *Academy of management Journal*, 40(3), 534-559.
- Sağlam, Ş., & Kurutkan, M. N. (2021). Bilim Haritalama Tekniklerine Göre 5s Modelinin Bibliyometrik Analizi. *Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 22(1), 61-81.
- Sakai, S. I., Yoshida, H., Hirai, Y., Asari, M., Takigami, H., Takahashi, S., Tomoda, K., Soyucu, M.V., Wejchert, J., Schmid-Unterseh, T., Douvan, A.R., Hathaway, R., Hylander, L.D., Fischer, H., Oh, G.J., Jinhui, L., & Chi, N. K. (2011). International comparative study of 3R and waste management policy developments. *Journal of material cycles and waste management*, 13(2), 86-102.
- Schumpeter, A. J. (1934). *The Theory of Economic Development. An Inquiry into Profits, Capital, Credit, Interest, and the Business Cycle*, Harvard University Press, Cambridge.
- Schumpeter, J. (1943). *Capitalism, socialism and democracy*. George Allen & Unwin.
- Schumpeter, JA (1985). *Teoria do Desenvolvimento Econômico: Uma Investigação Sobre Lucros, Capital, Crédito, Juro e o Ciclo Econômico*. São Paulo: Nova Cultural.
- Seyhan, M. (2021). Yönetmelik bağlamda yeşil inovasyonun evriminin bibliyometrik analizi. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20 (2), 611-625.
- Seyran, F. (2021). Şiddet İşyeri Çalışmalarının Bibliyometrik Analizi. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 17 (36), 2868-2889.
- Shah, N., & Soomro, B. A. (2021). Internal green integration and environmental performance: The predictive power of proactive environmental strategy, greening the supplier, and environmental collaboration with the supplier. *Business Strategy and the Environment*, 30(2), 1333-1344.
- Shahzad, M., Qu, Y., Zafar, A. U., & Appolloni, A. (2021). Does the interaction between the knowledge management process and sustainable development practices boost corporate green innovation?. *Business Strategy and the Environment*, 30(8), 4206-4222.
- Sharma, T., Chen, J., & Liu, W. Y. (2020). Eco-innovation in hospitality research (1998-2018): a systematic review. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*.
- Shrivastava, P. (1995). Environmental technologies and competitive advantage. *Strategic management journal*, 16(S1), 183-200.
- Sikandar, H., & Kohar, U. H. A. (2022). A Bibliometric analysis of Green Innovation Research. *Systematic Literature Review and Meta-Analysis Journal*, 3(1), 31-43.
- Song, W., & Yu, H. (2018). Green innovation strategy and green innovation: The roles of green creativity and green organizational identity. *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*, 25(2), 135-150.
- Takalo, S. K., & Tooranloo, H. S. (2021). Green innovation: A systematic literature review. *Journal of Cleaner Production*, 279, 122474.
- Takalo, S. K., Tooranloo, H. S., & Parizi, Z. S. (2021). Green innovation: A systematic literature review. *Journal of Cleaner Production*, 279(1), 1-22.
- Tang, L., Shi, J., Yu, L., & Bao, Q. (2017). Economic and environmental influences of coal resource tax in China: A dynamic computable general equilibrium approach. *Resources, Conservation and Recycling*, 117, 34-44.
- TDK, <https://sozluk.gov.tr/>, Erişim Tarihi: 12.12.2022.
- Tekin, I. H., & Kocaoglu, D. F. (2011, July). A bibliometric analysis on green innovations, green investments and green venture capital. In *2011 Proceedings of PICMET'11: Technology Management in the Energy Smart World (PICMET)* (pp. 1-14). IEEE.
- The UCL Green Innovation Policy Commission, *Innovation for a Green Recovery: Business and Government in Partnership, A Business Perspective on Public Policy and Governance of Green Innovation*, 2021
- Tseng, M. L., Wang, R., Chiu, A. S., Geng, Y., & Lin, Y. H. (2013). Improving performance of green innovation practices under uncertainty. *Journal of cleaner production*, 40, 71-82.

- Uzkurt, C. (2010). İnovasyon Yönetimi: İnovasyon Nedir, Nasıl Yapılır ve Nasıl Pazarlanır?, *Ankara Sanayi Odası Yayın Organı*, Ankara.
- Wang, Y. F., Chen, S. P., Lee, Y. C., & Tsai, C. T. S. (2013). Developing green management standards for restaurants: An application of green supply chain management. *International journal of Hospitality management*, 34, 263-273.
- Yalçın, H. (2010). Millî Folklor dergisinin bibliyometrik profili (2007-2009). *Millî Folklor*, 22 (85), 205-211.
- Yiğit, S. (2014). İnovasyonun çevreci yüzü ve Türkiye. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 21(1), 251-265.
- Yin, J., Gong, L., & Wang, S. (2018). Large-scale assessment of global green innovation research trends from 1981 to 2016: A bibliometric study. *Journal of Cleaner Production*, 197, 827-841.
- Zhou, X., Yu, Y., Yang, F., & Shi, Q. (2021). Spatial-temporal heterogeneity of green innovation in China. *Journal of Cleaner Production*, 282, 124464.

EXTENDED ABSTRACT

Introduction and Purpose

Recently, sustainability has emerged in all areas of life with increasing environmental awareness. The backbone of sustainability is the harmony of innovations with the environment. In this direction, the concept of green innovation is increasingly gaining corporate importance as it contributes to meeting environmental needs while at the same time enabling businesses to differentiate themselves from their competitors and thus gain sustainable competitive advantage. In this context, the aim of this study is to conduct a bibliometric analysis of articles published in the "Scopus" database using the keyword "green innovation". The study is important in terms of revealing the development of the literature on green innovation.

Conceptual Framework

The rapid depletion of natural resources and dangerous emissions caused by economic growth are putting more pressure on the climate and environment, which are deteriorating day by day (Shahzad et al., 2021). The World Commission on Environment and Development, through the Brundtland report on sustainable development, says that many countries are failing to meet their environmental goals. Therefore, the growing scientific evidence on the negative dimensions of this trend puts more pressure on businesses to deal with the problems caused by environmental degradation (Caiado et al., 2022). Some businesses have started to consider the environment as part of their business plans and develop strategies that focus on sustainability. For this reason, the environmental impacts of the actions taken have become more and more on the agenda of both business management and academic studies, and in this context, this issue has gained importance for businesses (Russo & Fouts, 1997). In this context, in recent years, green innovation has attracted more attention as an important way for strategies focusing on sustainability (Shah & Soomro, 2021). Green innovation is the creation, adoption, or use of a product, process, or management method that is new to an organization and helps it reduce its negative impacts on the environment (Jun et al., 2019).

Bibliometric analysis has gained considerable popularity in recent research (Donthu et al., 2020; Donthu, Kumar, Pattnaik, & Lim, 2021; Khan et al, 2021). This popularity can be attributed to the advancement, availability, and accessibility of bibliometric software such as VOSviewer, Gephi, Leximancer, and R, and scientific databases such as Scopus, ScienceDirect, and Web of Science, enabling bibliometric methodology to communicate across disciplines from information science to business research (Donthu, et al., 2021). The results of this study are similar to the results of the study conducted by Farrukh, Javed, Raza, Lee (2021) on green innovation in the Scopus database between 2000-2019 and the study conducted by Sikandar, Kohar (2022) in the Scopus database, which covers green innovation research from 1995 to 2021. On the other hand, the study differs from them both by presenting more recent data and by showing the thematic map of the field, showing motor themes, niche themes, simple or basic themes, and disappearing or emerging themes.

Research Design and Method

The population of the study consists of publications on green innovation in the Scopus database, and the sample consists of 414 green innovation articles. On the other hand, the parameters used in the analysis were determined as "number of authors", "authors with the most publications", "year of publication", "country of publication" and "journal of publication". It is important to determine the appropriate databases for the purpose of the research. Bibliometric analysis is limited to the available information. Therefore, information sources should be reliable and appropriate to perform the analysis and make the best decisions (Rueda, Gerdşri, & Kocaoğlu, 2007). Hence the importance of selecting an appropriate database. Web of Science, Scopus and Google Scholar databases are widely used in the literature because they are accessible and up-to-date.

Scopus database was selected as the source for this study in which the literature analysis of green innovation was conducted. Founded by Elsevier in 2004, Scopus is one of the most comprehensive abstract and citation databases. Scopus is the largest database in terms of the number of peer-reviewed journals as it includes different disciplines from science to arts, social sciences and humanities (Donthu et al., 2020). In addition, many of the publications in the Web of Science database are also included in the Scopus database. In this framework, studies on green innovation in the relevant database were compiled. For this purpose, the search term "green innovation" was used as the keyword for green innovation in the Scopus database. As a result

of the search using the keyword "green innovation" in the Scopus database, 16,286 publications were reached. Publications not written in English were excluded from the search and the number of publications decreased to 15,487. The choice of English as the language of writing was based on the difficulty of analyzing works published in different languages and the fact that the vast majority of the existing literature is written in English. Subsequently, a restriction was made in the type of document and only article review was preferred and the number of publications decreased to 9,973. Articles are an important tool for both observing and evaluating developments in the scientific field. Then, a limitation was made in terms of subject area, studies conducted outside the social sciences were excluded from the scope and the number of publications decreased to 2,909. Finally, keyword limitation was made and articles without green innovation keywords were separated. As a result, the number of publications decreased to 414 and the analysis was conducted on 414 articles. The aforementioned search process in the Scopus database was carried out on 26.11.2023.

Findings

In the study, bibliometric analysis was conducted using the R program. Biblioshiny, the web interface of the R program, was used for bibliometric analysis. R program was preferred because it is a versatile tool that is frequently used in bibliometric analysis method and offers different analysis options together. In this context, 414 articles scanned with the keyword "green innovation" in the Scopus database were analyzed in the context of various parameters. When the articles published on green innovation are examined, it is seen that studies with 2, 3 and 4 authors are predominant in general. Among the articles included in the research, it is seen that the author with the highest number of publications is Li, Y. with 13 articles. Wang, Y. with 11 articles, followed by Li, X. and Liu, L. with 8 articles each. They are followed by Chen, L., Liu, Y., Sun, Y., Wang, J. and Zhang, J. with 7 articles each. It is seen that the authors with the highest h index value are Wang Y. with 7, Chen Y-S. and Li Y. with 6, the authors with the highest g index value are Li Y. and Wang Y. with 13 and 11, respectively, and the authors with the highest m index value are Chen Z. with 1,333, Sun Y. and Chen L. with 1. According to the total number of citations received by the authors, Chen Y-S., Wang Y. and Li Y. are the leading authors. The first article on green innovation in Scopus database was published in 2006. The number of publications in 2008, 2011, 2012, 2013, 2014 and 2015 is quite low. After 2016, it is observed that the number of publications produced in the relevant context has started to increase. In this context, when the distribution of articles in terms of the years of publication is analyzed, it is seen that the highest number of articles belongs to 2022 and 2023. According to the country-by-country distribution of articles on green innovation in terms of the number of publications, China ranks first. It is followed by Italy, a European country. These countries are followed by Indonesia with 10 publications, Australia with 9 publications, Spain and the United Kingdom with 8 publications each, Korea, Malaysia, Pakistan and Thailand with 6 publications each, and then other countries. Among the academic journals in which the article was published, Sustainability has the highest number of publications with 151 publications. Business Strategy and the Environment ranks second with 51 publications and Resources Policy ranks third with 27 publications. Corporate Social Responsibility and Environment with 22 publications, Environment, Development and Sustainability with 19 publications and Sustainable Development with 18 publications come next. It is seen that the source with the highest H index is the journal "Business Strategy And The Environment" with a value of 29 and the journal "Sustainability (Switzerland)" with a value of 25. The 313 articles published in the journals in this index received 107 citations. On the other hand, the g index can be considered as an improved form of the h index. When calculating the citation performance of the g index, the most read articles are important (Egghe, 2006). In this context, the journals with the highest g index value are "Sustainability (Switzerland)" with 52 and "Business Strategy And The Environment" with 51. In this index, 202 of 313 publications are listed. In the M index calculation, the method of dividing the h index value of the journal by the number of years it has been active is used (Harzing, 2012). "Resources Policy" ranks first in the M index with a value of 2.5. This journal is followed by "Sustainability (Switzerland)" with a value of 2.273 and "Business Strategy And The Environment" with a value of 2.071. When the total number of citations of the journals is analyzed, it is seen that the journals "Business Strategy And The Environment" and "Sustainability (Switzerland)" are in the lead. Important and outdated concepts in the field of green innovation have also been identified. In this context, motor themes represent both central and pervasive themes. These themes are both used a lot and used together. Therefore, the most influential themes emerging in the literature on the relevant topic are green innovation, economic growth, environmental policies, green human resource management, green supply chain management and regression management. Niche themes are those with high prevalence but low centrality. Although they are present in

the literature, they are underutilized. Supply chain, design/methodology/approach, green manufacturing, green human capital, green intellectual capital and environmental orientation are niche themes of the field. Disappearing or emerging themes are those with low centrality and prevalence. Game theory, competition, decision-making, disclosure of environmental information, green credit policy and media coverage are concepts within this theme. Simple or basic themes are those with high centrality but low pervasiveness. Although these themes are related to the motor themes, they are not yet used as much and are less connected. Examples include innovation, China, green economy, environmental performance, green transformation and green recovery.

Conclusion and Discussion

Conducting a bibliometric analysis of green innovation literature in the Scopus database, this study provides an overview of studies on green innovation with the aim of identifying research trends and popular topics, antecedent variables that act as key drivers, and the main outcomes of green innovation. According to the results obtained in the study, there has been an increase in the number of publications in the relevant field. The increasing importance of green innovation in the activities carried out by businesses, as in almost every aspect of our daily lives, has been a driving force for more research in this field. The prominence of factors such as increasing environmental pollution, global warming, decreasing fossil fuels and Covid-19 shows that the relevant issue will be examined much more in the coming periods. The main contribution of the study is to provide an overview of the prominent countries, journals and authors. It also serves as a guide for future research.

The interpretation of the results presented and discussed above is subject to several limitations. First, this research is based on a sample of articles published in Scopus. There are also studies on green innovation published in non-indexed journals that are not accessible through the Scopus database. Secondly, there are four different terms in the literature, namely "green", "environmental", "sustainable" and "eco", which are used interchangeably to describe innovations that reduce or contribute to the negative impact of businesses on the environment. This can lead to overlapping or inconsistent definitions. Third, the results give a picture of the current situation, but this may change over time. Finally, it should be noted that this study was developed in a specific field such as green innovation.

For future research, researchers may consider conducting a bibliometric analysis using other databases (e.g. Google Scholar or Web of Science) that will contribute to gathering more information and better understanding of the topic. It could also compare the terms "eco", "sustainable", "environmental" and "green" innovation.

